

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

TIZENKETTEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI NYVATÓ

BUDAPEST.

1903.

3 13602

Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

TARTALOM.

- I. szám. Carlyle Tamás társadalom-politikai rendszere. Székfoglaló értekezés. *Gádl Jenő* 1. tagtól.
- II. > Az ausztriai császári cím fölvételéről. Székfoglaló értekezés. *Nagy Ernő* 1. tagtól.
- III. > Herodotos és Anytos psephismája. *Schwarez Gyula* r. tagtól.
- IV. > Évtizedünk egyenes adóreformjairól. *Ráth Zoltán* 1. tagtól.
- V. > Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén. *Ráth Zoltán* 1. tagtól.
- VI. > A rendőrség természete és állása szabad államban. *Concha Győző* r. tagtól.
- VII. > A sociologia sarktétele. *Hegedüs Loránttól.*
- VIII. > Az egyházi házasságkötési jog történelmi alapjai. Székfoglaló értekezés. *Reiner János* 1. tagtól.
- IX. > A társadalomerkölcsi probléma. Székfoglaló értekezés. *Földes Béla* r. tagtól.
- X. > Népesedésünk kútforrásai a mult század első felében. Székfoglaló értekezés. *Thirring Gusztáv* 1. tagtól.

É R T E K E Z É S E K
A T Á R S A D A L M I T U D O M Á N Y O K K Ö R É B Ő L.
K I A D J A A M A G Y A R T U D . A K A D É M I A .
A I I . O S Z T Á L Y R E N D E L E T É B Ő L

S Z E R K E S Z T I
P A U E R I M R E
O S Z T Á L Y T I T K Á R .

XII. KÖTET. 8. SZÁM.

A Z
E G Y H Á Z I H Á Z A S S Á G K Ö T É S I J O G
T Ö R T É N E L M I A L A P J A I

S Z É K F O G L A L Ó É R T E K E Z É S .

R E I N E R J Á N O S
L . T A G T Ó L

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1903. január 12-én tartott ülésében)

Ára 1 kor. 60 fillér.

B U D A P E S T .
1903.

É R T E K E Z É S E K

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1870.

I. Az uzsora törvényekről. *Szinováczy Györgytől.* 1867. 17 l. 20 fill. — II. A magyar mezőgazdaság. *Keleti Károlytól.* 1867. 19. l. 20 fill. — III. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 42 l. 40 fill. — IV. A magyar Korona országainak legújabb népesedési mozgalmai. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 52 l. 40 fill. — V. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. *Kautz Gyulától.* 1868. 38 l. 40 fill. — VI. A statistika hivatalos és tudományos mivélése. *Keleti Károlytól.* 1868. 41 l. 40 fill. — VII. A római jog s az ujabbkori jogfejlődés. *Pulszky Ágostontól.* 1869. 27 l. 20 fill. — VIII. *Gaius. Rentmeister Antaltól.* 1869. 116 l. 60 fill. — IX. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. *Tóth Lőrincztől.* 1869. 26 l. 40 fill. — X. A törvénykezés reformja. *Ökröss Bálinttól.* 1869. 18 l. 40 fill. — XI. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. *Csatskó Imrétől.* 1870. 26 l. 40 fill. — XII. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. *Baintner Jánostól.* 1870. 37 l. 40 fill.

Második kötet. 1870—1874.

I. A fogyasztási egyletek. *Dr. Vécsey Tamástól.* 1870. 59 l. 40 fill. — II. Az emberi öntudat jelen fokáról. *Dr. Barsi Józseftől.* 1870. 27 l. 20 fill. — III. Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. *Wenzel Gusztávtól.* 1870. 43 l. 40 fill. — IV. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. *Dr. Suhayda Jánostól.* 1871. 12 l. 20 fill. — V. Szemle a magyar jogászgörüllések munkássága s eredményei felett. *Tóth Lőrincztől.* 1872. 88 l. 60 fill. — VI. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. *Ladányi Gedeontól.* 1873. 28 l. 20 fill. — VII. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. *Kautz Gyulától.* 1873. 16 l. 20 fill. — VIII. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. *Hajnik Imrétől.* 1873. 18 l. 20 fill. — IX. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. *Dr. Matlekovits Sándortól.* 1873. 32 l. 20 fill. — X. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. *Keleti Károlytól.* 1874. 32 l. 20 fill. — XI. A székely kérdés. *Galgóczy Károlytól.* 1874. 24 l. 20 fill. — XII. Az emberi élettartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. *Körösi Józseftől.* 1874. 52 l. 60 fill.

Harmadik kötet. 1875.

I. A kényszer-egység a csödeljárásban. *Apáthy Istvántól.* 1875. 25 l. 36 fill — II. Quetelet emlékezete. *Keleti Károlytól.* 1875. 24 l. 20 fill. — III. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. *Keleti Károlytól.* 1875. 56 l. 80 fill. — IV. Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. *Konek Sándortól.* 1875. 55 l. 70 fill. — V. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. *Konek Sándortól.* 1875. 26 l. 30 fill. — VI. Emlékbeszéd Szigethi Waga János l. tag felett. *Galgóczy Károlytól.* 1875. 23 l. 30 fill. — VII. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. *Dr. Weszelovszky Károlytól.* 1 korona 40 fill. — VIII. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor. 60 fill. — XI. Emlékbeszéd Csacsó Imre l. tag fölött. *Pauler Tivadartól.* 20 fill.

Negyedik kötet. 1876.

I. Visszapillantás közzgazdaságunk egy negyed századára. *Keleti Károlytól.* 40 fill. — II. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. *Wenzel Gusztávtól.* 50 fill. — III. A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. *Tóth Lőrincztől.* 80 fill. — IV. Emlékbeszéd hodosi és kizdiai br. Sina Simon felett. *Tóth Lőrincztől.* 40 fill. — V. Az országos jog és a particularis jogok közti viszony. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor. 20 fill. — VI. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. *Jakab Elek lev. tagtól.* 80 fill. — VII. A telekkönyvi intézmény

AZ
EGYHÁZI HÁZASSÁGKÖTÉSI JOG
TÖRTÉNELMI ALAPJAI

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS

REINER JÁNOS

L. TAGTÓL

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1903. január 12-én tartott ülésében)

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1901.

dukáló emberi szellem tevékenységét, szemben a productum pusztá külső jelentkezésével; s megmutatja a kapcsolatot, mely a folyton mozgó és élő jognak előbbi szakaszai és a későbbi fejlődési szakaszok, valamint a jelen között is létezik, s ezzel megadja annak alapját, hogy az élet- és jogviszonyokat a maguk valódi mivolta szerint mérlegelhessük s átérezzük bennök a reális életet.

Hiszen a jog az összes culturális fejlődésnek s életnek szükségszerű része, mely utal az élet ismeretére, a melyből kell kikelnie a jognak; a társadalmi, politikai, erkölcsi, gazdasági s nemzetközi viszonyokra, a melyek között s a melyekkel együtt nőhet csak fel s élhet csak meg a jog; s a történelmi fejlődésre, a melynek a jog hatalmas része.¹⁾

Ezen irányt kívánja szolgálni székfoglaló értekezésem is, a melylyel az egyházi házasságkötési jog történelmi alapjait kívánom bemutatni.

I.

Az egyház alapításakor, sem később nem kapott sem Krisztustól, sem az apostoloktól valamely meghatározott házasságkötési formát; és sem a szentírásban, sem az apostolok irataiban nincs oly kijelentés, a melyből ily házasságkötési formának megalapítása —, vagy a házasságot létesítő actus lényege tekintetében útbaigazítást s alapot lehetne nyerni.

Csak később, az idők folyamán fejtette ki az egyház saját házasságjogát és fejtette ki házasságkötési jogát is.

Tulajdonképen csak a XII. század második felétől kezdve beszélhetünk arról, hogy az egyház mint saját egységesítő és egységes házasságkötési jogának törvényhozó megalkotója s szabályozója veszi át s fejezi be az addigi kialakulás munkáját.

A míg azonban az egyháznak még nincs kész s megállapított házasságkötési joga, addig igen természetesen félre sem tehetette az általa meghódítani s áthatni kívánt népeknek kész, és a vérben s szokásban levő házasságkötési jogát s házasságkötési formaságait.

¹⁾ Id. ért. 3. s 5. lap.

Ezzel függ össze — a történelem által nyújtott — azon első és határozó jelentőségű eredmény, hogy az egyház az egyes népek házasságkötési jogát és házasságkötésének formaságait a lehetőség tiszteletben tartotta, azt azonban a saját erkölcsi, vallási, dogmai és később jogi álláspontjával s elveivel áthatni igyekezett.

S habár ekként már az egyház egységes s önálló házassági törvényhozói alkotásai előtt, ezen úton kifejlődött a házasságkötési jognak néhány eleme, a mely az összes keresztény népeknek házasságkötési jogában egyformán, vagy legalább hasonlóan kezdett érvényesülni, azért ez tulajdonképen csak az egyes népek alapul szolgált házasságkötési joga körül érvényesült egyházi behatás s átalakítás eredménye, a melynél tehát az alapot mindig az illető nép jogában s szokásaiban kell keresni.

Az első jog, a melyhez az egyház ekként alkalmazkodott, s a mely határozó befolyást gyakorolt az egyház házasságkötési jogának kifejlődésére: a római jog.

Ezen tétel azonban nem tekinthető ma az irodalomban vita felett állónak.

Mert ezen tétellel szemben áll az, a mely a zsidó jognak követeli ezen szerepet, s annak határozó befolyást tulajdonít az egyház házasságkötési joga alapelveinek megalapítására.¹⁾

Ezen feltevés igazolására arra történik utalás, hogy Krisztus és Szt Pál a zsidó jog, s névleg a Genesis alapján ismétlik — a házasságkötés lényege szempontjából határozó — azon helyet, hogy »ketten egygyé lesznek egy testben«;²⁾ s hogy a

¹⁾ Különös határozottsággal J. Freisen. Geschichte des canonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenlitteratur. Tübingen, 1888. 151. s köv. l.; enyhébb alakban —, részben a zsidó jog befolyásának lehetőségét fogadják el E. Friedberg. Das Recht der Eheschliessung in seiner geschichtlichen Entwicklung. Leipzig, 1865. 6. l.; A. W. Dieckhoff. Die kirchliche Trauung, ihre Geschichte im Zusammenhange mit der Entwicklung des Eheschliessungsrechts und ihr Verhältniss zur Civilehe. Rostock, 1878. 12. s ezt megelőző 6. s köv. —, s 28. l.; E. Löning. Geschichte des deutschen Kirchenrechts. Strassburg, 1878. II. köt. 572. l.; A. Winroth. Äktenskaps Ingående. Lund, 1892. 29. l.

²⁾ A Genesisből vett ezen helynek használata — Máté ev. 19. 5. s 6.; Márk ev. 10. 8. s 9.; Szent Pál levele az ephézusiakhoz 5. 31. s

későbbi kánonjogi doctrina, sőt az egyházi törvényhozás is hivatkozik a zsidó jogra.

Azonban a zsidó házasságkötési jog tényleg sehol sincs átvéve s felélesztve az egyház által; s miután az ó-szövetségnek szertartási és jogi természetű szabályai önmagukban véve nem birnak kötelező erővel az egyházban,¹⁾ azért csak akkor lehetne szó a zsidó házasságkötési jog alapul vételéről, ha ki lenne mondva, az új-szövetség könyveiben az, hogy ezen zsidó házasságkötési jog fenn lett tartva, vagy ha ezen házasságkötési jog szabályai egyenesen fel lennének véve azokban.

Ezzel szemben kétségtelen ugyan, hogy a szent atyáknál s utánuk a későbbi doctrinában is található a zsidó jognak nyoma; ezen ténynek azonban az a magyarázata, hogy a szent atyákat e részben csak a Mária és Szt. József között fennállott viszony s ezen viszony megoldásának kérdése foglalkoztatta, a mely feladat megoldhatása végett természetesen a zsidó házassági jogot kellett figyelembe venniök, miután a Mária és Szt. József között fennállott viszony csak ezen jog szerinti megítélés alá eshetett, a mennyiben egyáltalában nem gondolunk arra, hogy ezen viszonyt a világi jogszabályok alól kivettnek tekintsük.²⁾

32; s a korinthiakhoz írt első levele 6. 16. s köv. vers — nem a házasságkötés valamely szabályának átvételét —, vagy a házasságkötés valamely elemének szabályozását képezi, hanem a házasság felbonthatlanságának és a házasság szentségének kifejezésére s illusztrálására szolgál; a mire nézve l. pl. Schanz. *Der sakramentale Charakter der Ehe. Theologische Quartalschrift.* Tübingen, 1890. 77. foly. I. füz. 20. s köv. l.; l. még A. Scheurl. *Das gemeine deutsche Eherecht und seine Umbildung durch das Reichsgesetz vom 6. Febr. 1875 stb.* Erlangen, 1882. 44. s köv. l. is.

¹⁾ Érinti ezt e ponton Dieckhoff is i. m. 11. l.

²⁾ L. E. Sehling. *Die Unterscheidung der Verlöbnisse im kanonischen Recht.* Leipzig, 1887. 28. l.; s még M. Flunk. *Ἡ παρθένος ἐμνηστευμένη ἀνδρὶ.* Eine archäologisch-exegetische Studie über die Vermählung der heil. Jungfrau mit Joseph. *Zeitschrift für kath. Theologie.* Innsbruck, 1888. 22. köt. 4. füz. 657. 663. 670. 678. s 682. l. s részletesen a megoldási kísérletekre nézve az egész ért.; s Freisen i. m. 90. s előző l.; ezzel szemben Schanz i. ért. 43. l. azt hiszi, hogy pl. Szt. Ágoston fejtegetéseiben a zsidó jogot nem vehette alapul — holott ellenkezőleg épen ezen jognak a római joggal való kiegyenlítése vezetett Szt. Ágostonnál is a copula és consensus jelentőségének szembeállítására, s a megoldási kísérleteknek ezen alapra való helyezésére.

Azonban arról ezen szent atyáknál sincs szó, hogy az egyház a zsidó házasságkötési jogot, vagy szertartásokat magáévá tette volna; sőt egyáltalában a kereszténység első századaiból fenmaradott emlékek és jogszabályok még azt sem igazolják, hogy a zsidó házasságkötési jog figyelembe vehető hatást gyakorolt volna az egyház házasságkötési jogának kifejlesztésére.

Pedig ezen emlékek és jogforrások reá mutatnak a római jogra, mint azon forrásra, a melyből a keresztény házasságkötési jog első elemeit s alapjait vette.¹⁾

¹⁾ A szent atyák, Ambrus, Ágoston az előző l. 2) jegyz.-ben említett megoldási kísérleteikben nyújtják ennek bizonyítékát, mert épen az egyház által elfogadott római jogi házasságkötési elvi szabályok segítségével keresik a megoldást, a Mária és Szt. József közötti viszonyra alkalmazandó zsidó joggal szemben; Szent Ambrus pl. De institutione virginis című dolgozatában — Operum S. Ambrosii etc. tomus quartus. Parisiis, 1603. 422. l. — azt mondja, hogy non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. Denique cum jungitur puella, conjugium est, non cum virili admixtione cognoscitur. — c. 5. C. 27. qu. 2 —. Szent Ágoston De bono conjugali; De sancta virginitate; Ad Pollentium de adulterinis coniugiis; Contra Julianum Pelagianum — Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum. Rec. J. Zycha. Praga, Vindobonae, Lipsiae, 1900. 41. s 42. köt. — stb. foglalkozik azon kérdésekkel, a melyekben a római jog elvi szabályai ekként kifejezésre jutnak, pl. szolgálhat ezen hely: Conjugium facit non commixtio carnalis, sed charitas conjugalis. Conjux vocatur a prima fide desponsationis, quam concubitu nec cognoverat — l. különben részletesebben átvéve c. 3. 9. s 10. C. 27. qu. 2 —. Pseudo-Chrysostom a c. 1. s 4. C. 27. qu. 2. felvett kétségtelen korai eredetű —, bár nem bizonyosan Chrysostomtól eredő helyei szerint »matrimonium enim non facit coitus, sed voluntas«, a miben a római házasságkötési jog alaptétele jut kifejezésre. I. Leo pápa Rusticus narbói püspökhöz intézett levele —, s I. Miklós pápának 866-ban a bolgárokhoz írt — s alább részletesen tárgyalandó — levele szintén ezen római jogi szabályokat tartalmazzák s közlik mint az egyház által elfogadott jogi álláspontot. — L. minderre nézve Sehling i. m. 24. s köv. l.; Schanz i. ért. 36. s 37. s köv. —, s 44. s köv. l. — I. Miklós levele a római házasságkötési jog közvetlen érvényét s az egyház általi elfogadását, a római jogra, a lex-re való ismételt hivatkozással is tanúsítja; pl. »ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid fieri prae-sumatur«; »sufficit secundum leges eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur«. S ezen levélre késői kelte daczára azért is lehet hivatkozni, mert a levél szerint a pápa azon gyakorlatot kívánja megismertetni a bolgárokkal, a melyet az egyház régi időtől fogva követ »morem, quem sancta Romana suscepit antiquitus... Ecclesia«. —

S ezzel szemben még arra sem lehet gondolni, hogy a zsidó házasságkötési jog talán a római jog ezen kétségtelen befolyása s hatása mellett érvényesült; mert ezen két jogrendszer lényeges és alapelvei teljesen eltérnek egymástól,¹⁾ úgy hogy a kettő nem fért volna meg egymás mellett kiegyenlítés nélkül, s így arra nézve is kellene találnunk valamely adatot, a mely ezen kiegyenlítés nyomait tartalmazná.

S erre annál is inkább kell gondolnunk, mert az egyháznak akkor — az első századokban — nem állott rendelkezésre oly eszköz, bírói s végrehajtó hatalom, a melylyel a római jogtól eltérő szabályokat felállíthatott, vagy átvehetett s azokat érvényesíthette volna.

Mert a római joggal való cardinális összeütközés esetében, hiányzott volna a gyakorlati keresztülvitel lehetősége.²⁾

Holott itt, a hol nem dogmatikus, nem az isteni jog kérdéseiről volt szó, sőt a hol Krisztus és apostolai kifejezett szabályokat fel sem állítottak, az egyház bizonyára nem keregett ily összeütközést.

Ezt itt annál inkább kell hangsúlyozni, mert az egyház

J. Zhishman. Das Eherecht der Orientalischen Kirche. Wien, 1864. 9. s. köv. l. több forráshelyet említ, a mely a római házasságkötési jog közvetlen érvényét igazolja; említi pl. Justinus Apolegeta Diognetushoz írt levelének azon helyét, a mely szerint a keresztények a római polgárokhoz hasonlóan kötnek házasságot »γαμοῦσιν ὡς πάντες«; említi Chrysostomnak az antiochiaihoz intézett 16-ik homiliáját, a melyben inti őket, hogy a házasságkötéseknél is alkalmazkodjanak a császári törvényekhez »ἀλλ' ὡς περὶ τοὺς βασιλεῖς — καὶ γυναῖκας ἀγόμεθα«; s érinti végül azt, hogy Athenagoras a keresztények védelmében hivatkozik arra, hogy ők a házasságot a római jogszabályok szerint kötik. — A római házasságkötés elfogadását, ahhoz való alkalmazkodást lát O. Mitius a Priscillakatakomba azon képén, a melyet ismertet Ein Familienbild aus der Priscillakatakomba mit der ältesten Hochzeitsdarstellung der christlichen Kunst. Feiburg i. B. u. Leipzig, 1895, — a melyet azonban kifogásol E. Friedberg ezen ért. ismertetésében Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht. Freiburg i. B. u. Leipzig, 1895. III. foly. 5. köt. 438. s. köv. l., s Lehrbuch des kath. und evang. Kirchenrechts. Leipzig, 1903. V. kiad. 442. l. 5. jegyz. —.

¹⁾ Freisen i. m. 154. s. köv. l., s részletesen a 13. s 14. §§. fejtegetéseiben; Sehling i. m. 24. l.

²⁾ Löning i. m. II. köt. 541. l.; Sehling i. m. 24. l.; Schanz i. ért. 32. l.

más irányban, így a házasság lényege s lényeges elemei s kel-
lékei körüli álláspontjának s törekvéseinek, például a házasság
szentsége s felbonthatlansága elveinek nyílt kifejezést adott;¹⁾
s a házasságkötés körül így a külső formások, szertartások
tekintetében is érvényesítette a maga befolyását.²⁾

Innen van az, hogy a római házasságkötési jog alap-
elveiről már nagyon korán úgy beszélhetünk, mint az egyház
által recipiált házasságkötési jogról.

S ezért nemcsak azzal kell tisztába jönnünk, hogy mi a
római házasságkötési jognak valódi tartalma, hanem azzal is,
hogy az egyház minő formában engedte érvényre jutni ezen
jogi szabályokat?

Az előbbi kérdésnek megoldása —, vagyis a római házasság-
kötési jog valódi tartalmának megállapítása s tisztába hozatala
céljából nem kell a római házasságkötés minden részletére
kiterjeszkednünk; még pedig azért nem, mert a római házasság-
kötés körül előforduló külső formások, szertartások, eljárások
érintetlenül hagyják a házasságot létesítő *actus* lényegét; a
mi mellett még azon körülmény is kizárja azoknak e körbe
vonását, hogy — habár az egyház több ünnepélyességi és sym-
bolikus szertartást, például a gyűrűadást, az *anulus pronubus*,
a csókváltást, *osculum interveniens*, a kézfogást, a kezek össze-
kötését, *dexterarum junctio* stb. ezen római házassági szertar-
tásokból vett át³⁾ — ezen szertartások s külső formások leg-
nagyobb része, a pogány vallással való kapcsolatánál s ezen

¹⁾ E részben részletes felvilágosítást nyújt A. Cigoi. *Die Unauf-
lösbarkeit der christlichen Ehe u. die Ehescheidung* stb. Paderborn, 1895.

²⁾ Helyesen utal R. Scherer *Handbuch des Kirchenrechtes*. Graz
und Leipzig, 1898. II. k. II. r. 372. l. 3. jegyz.; s A. Harnack. *Die
Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahr-
hundertern*. Leipzig, 1902. 406. l. 3) jegyz.-ben arra, hogy Tertullian a
pogány házasságkötési szertartások ellen foglal élesen állást, a midőn
azt írja: »Ideo non nubemus ethnicis, ne nos ad idolatriam usque dedu-
cant, a qua apud illos nuptiae incipiunt.« — Érinti ezt már Dieckhoff
i. m. 28. l.

³⁾ L. ezekre nézve pl. A. Roszbach. *Untersuchungen über die
römische Ehe*. Stuttgart, 1853; *Römische Hochzeits- und Ehedenkmal-
er*. Leipzig, 1871; F. Hofmann. *Ueber den Verlobungs- und Trauring*.
Wien, 1870; G. Tamassia. *Osculum interveniens. Contributo alla storia
dei riti nuziali*. Roma, Torino, Firenze, 1885.

vallási jellegénél fogva ellenkezésben áll a keresztény vallással; ¹⁾ s végül a házasságkötési formaságokkal kapcsolatos nyilvánosságban —, s az annál szereplő organumok közreműködésében megvalósuló azon alapgondolat ²⁾ —, mely a vallási és a politikai érdekek szolgálatát, a házasság törvényes s megfelelő létrejöttének a vallási és a gentilis, illetőleg centuriális szervezet tudomása és garantiája alá helyezését juttatja kifejezésre, az egyház házasságkötési jogának alakulására legalább közvetlen hatást nem gyakorolt — épen a római állami s vallási szervezetben gyökerező voltánál fogva. —

Ezzel szemben azonban viszont fel kell vennünk vizsgálataink körébe, a házasságkötéssel kapcsolatos oly elemet — az eljegyzést, — a mely tulajdonképen nem része a szoros értelemben vett házasságkötésnek, a melyet azonban ennek daczára mégis bele kell vonnunk e körbe, egyrészt azon fel fogásra való tekintettel, mely a római jog eljegyzésében, a görög *ἐγγύσις*-hez hasonlóan házasságot megalapító jogügyletet lát; ³⁾ másrészt s még inkább pedig azért, mivel az fontos felvilágosító elemet nyújt a később kifejtett s kész egyházi házasságkötési jog legvitásabbá tett kérdésének megértésére, a melynek e részben is alapját képezte.

Ezen szempontok vonják meg azon kört, a mely a római házasságkötési jog valódi tartalmának megállapíthatása végett a következők figyelembe vételét teszi szükségessé.

A római házasságkötést meg szokta előzni az eljegyzés, ⁴⁾ a mely azonban nem volt jogilag kötelező és szükségképen megkivánt előzmény.

¹⁾ L. előző l. 2) jegyz. — A pogány vallási szertartásokra nézve l. pl. Rossbach. Untersuchungen i. m. 101. s köv. l.

²⁾ L. R. Iheringnél Entwicklungsgeschichte des römischen Rechts. Leipzig, 1894. 65. s köv. —, 108. s köv. —, 117. s 124. l. — L. az alapul fekvő gondolat mikénti felfogására nézve még Rossbach. Untersuchungen i. m. 254. s köv. l.; E. Hölder. Die römische Ehe. Zürich, 1874. 17. s köv. l.

³⁾ Rossbach i. m. 223. l.; s utána élesen hangsúlyozva W. Hörmann. Quasiaffinität. Innsbruck, 1897. 22. s köv. l.

⁴⁾ 2. D. 23. 1. . . . nam moris fuit veteribus stipulari et spondere sibi uxores futuras.

Ezen eljegyzés tartalma azon kölcsönös ígéretben állott, hogy a jegyesek a jövőben egymással házasságra lépnek.¹⁾

Az ezen ígéretet tartalmazó ügylet, a sponsalia, mely nevét is a sponsiótól vette, kezdetben határozott formákhoz, a sponsióhoz, stipulatiohoz volt kötve; később azonban a formákhoz nem kötött pusztá akarát elegendő volt az eljegyzés megalapítására.²⁾

Azonban minden esetben szükséges volt az, hogy az eljegyzett személyek consensusa, hozzájárulása ne hiányozzék; a mi vagy oly alakban jutott kifejezésre, hogy a jegyesek saját személyükben kötötték az eljegyzést, vagy pedig nem ellenezték, nem kifogásolták az atyai hatalom birtokosai által kötött eljegyzést — a mire a fiúnak feltétlenül joga volt, a leánynak pedig akkor, ha az atyai hatalom birtokosa neki méltatlan, vagy rossz erkölcsű jegyest választott.³⁾

Az eljegyzési ígéretből, s illetőleg ezen eljegyzés alapján nem létezett — legalább a források segélyével elérhető időkben semmi esetre sem létezett — jogi kényszer arra, hogy a jegyesek egymással házasságra lépjenek;⁴⁾ s viszont bármelyik fél jogosítva volt az eljegyzést felbontani.⁵⁾

Ennek daczára az eljegyzésnek önmagában véve is voltak meghatározott jogi következményei.

Ezen jogi következmények közül kiemelhetők, hogy azon jegyes, a ki az eljegyzés fennállása alatt második eljegyzést köt, ez által infammáló cselekményt követ el;⁶⁾ a jegyes hűtlensége házasságtörés — adulterium — gyanánt büntetetik;⁷⁾ a

¹⁾ 1. l. c. Sponsalia sunt mentio et repromissio nuptiarum futurarum.

²⁾ 4. l. c. Sufficit nudus consensus ad constituenda sponsalia.

³⁾ 11—13. l. c.

⁴⁾ 134. pr. D. 45. 1. ... quia inhonestum visum est vinculo poena matrimonia obstringi sive futura sive jam contracta. — Ezen kérdésre nézve l. különösen Hörmann. Quasiaffinität i. m. 18. l. s itt 2) jegyz.-ben az irodalom részletes ismertetését.

⁵⁾ 2. §. 2. D. 24. In sponsalibus discutiendis placuit renuntiationem intervenire oportere ...; — l. még 10. D. 23. 1. —

⁶⁾ 1. D. 3. 2. ... Infamia notatur ... qui bina sponsalia binasve nuptias in eodem tempore constitutas habuerit.

⁷⁾ 3. §. 14. (13.) D. 48. 5. Divi Severus et Antoninus rescripse-

menyasszony a sponsa ellen elkövetett bántalmazás alapján a jegyest *actio injuriarum* illeti meg.¹⁾

Mindezek kétségtelenül a házasság következményeihez hasonló hatások és következmények, a melyek arra mutatnak, hogy a római jog is szükségesnek látta az eljegyzés és a jegyesek közötti viszony jelentőségét emelni, még pedig az által, hogy az abban foglalt házasságkötési ígéretre való tekintettel átvitte arra a házasság egyes következményét.²⁾

Azonban a források nem hagynak kétségben az iránt, hogy ezen következmények az eljegyzést mint ilyent illetik meg, szemben az attól élesen megkülönböztetett házassággal; sőt azok éppen az eljegyzés mind nagyobb önállóságát emelik és tanúsítják egyszersmind.

Mert az itt érintett következményekben nyilvánuló védelem, s különböző sanctiók éppen csak az eljegyzésben foglalt ígéret —, s a jegyesektől követelt hűség stb. védelmét s sanctióit képezik.

A házasság hasonló jogi következményeit nem az eljegyzés állapítja meg, a házasság meglevő következményeinek kiterjesztése s átvitele szerezte meg az eljegyzés részére ezen következményeket — hogy az eljegyzés komolyságát s jelentőségét emelje —.

S a hasonló következmények különben is önállóan illetik meg az eljegyzést, mint a házasságot.

Vagyis ezen jogi következmények alapján nem lehet az eljegyzést a házasságkötés, vagy házasság megalapítás lényeges elemének, előzményének és szükséges kiegészítő részének tekinteni.

Ezen jogi eredményt megerősíti — a már említett — azon tételek figyelembe vétele, hogy a házasság megalapítását nem kell szükségképen és feltétlenül eljegyzésnek megelőznie; azon-

runt, etiam in sponsa hoc idem — sc. adulterium — vindicandum, quia neque matrimonium quaecumque, nec spem matrimonii violare permittitur.

¹⁾ 24. §. 15. D. 47. 10. . . . Sponsum quoque ad injuriarum actionem admittendum puto: etenim spectat ad contumeliam ejus injuria quaecumque sponsae ejus fiat.

²⁾ Különös részletességgel tárgyalja ezen hasonló következmények kérdését Hörmann i. m. 22. s köv. l. — habár az alapfelfogás tekintében téves állásfoglalással, a melylyel szemben is — l. még Sehling i. m. 23. l. is.

kívül az eljegyzés alapján nem létezik jogi kényszer arra, hogy a jegyesek egymással házasságra lépjenek, s végül az eljegyzés által létesített költség még egyoldalú felmondásra is felbontható.

Mindez egyszersmind szemben áll azon állásponttal, a mely — legalább a szabad házasságok kifejlődésével — az eljegyzésben látja a házasságkötési külső eljárás egyedüli magánjogi mozzanatát, a mely a házasságra irányzott, habár jövőre szóló consensust tartalmazza, s a mely alapját képezi annak, hogy a jegyesek közötti viszony, az eljegyzésnek a hazavitellel, a traductióval eszközölt egyszerű végrehajtása által újabb consensus nélkül házasságba megy át.¹⁾

Ezen álláspont megértése céljából az usus házasságot kell szem előtt tartanunk, a mely — mint látni fogjuk — az átmenetet képezi a formális házasságkötésről a manus nélküli szabad és formátlan házasságkötésre.

Az ily házasságoknál tényleg hiányozhatott a házasságra irányzott consensus formalis kifejezése, a nélkül hogy minden esetben mint fölösleges hiányzott volna, vagy hogy annak elvileg helye sem lett volna a házasság megalapítása céljából.

A hazavitel, a deductio in domum mariti pótolta a consensus formalis kifejezését, mert szintén látni fogjuk, egyik fontos szerepe és jelentősége éppen abban állott, hogy mint concludens tény tanúsítsa a consensus fenforgását.

Csak hogy ezen consensus formalis kifejezése nemcsak akkor hiányozhatott, ha a házasság megalapítását eljegyzés előzte meg, hanem akkor is, ha eljegyzés sem forog fenn.

S éppen azon körülmény, hogy az eljegyzésnek nem kell szükségképen minden házasságkötést megelőzni, a legerősebb érv ezen álláspont ellen, a mely — úgy látszik — a római jogi eljegyzésnek a görög jogok *ἐγγύησις*-ével való azonosítására van felépítve, holott ezen *ἐγγύησις* minden házasságnak elmaradhatatlan kelléke s előzménye, mely már ezen körülménynél fogva lehet a házasságot megalapító jogügylet.²⁾

¹⁾ Így Hörmann i. m. 22. — Nem tartozik ide a 12-ik életévet be nem töltött menyasszony hazavitelének megítélésére vonatkozó kérdés, a melyet szintén említ Hörmann i. m. 23. l. 1) jegyz. ; s tárgyal Sehling i. m. 22. l.

²⁾ E. Hruza. Beiträge zur Geschichte des Griechischen und Römischen Familienrechtes. Erlangen u. Leipzig, 1892. I. részletesen mutatja

Míg a római jogi eljegyzés *pactum de contrahendo*, a melynek a házasságkötéssel való kapcsolata abban áll, hogy az eljegyzést követő házasságkötés az eljegyzésben foglalt házasságkötési ígéretnek teljesítését képezi.

A házasságot megalapító ügyleti elem pedig az eljegyzéstől függetlenül, önállóan van meg a házasság minden neménél és minden formájánál; habár a házasság nem minden neménél jut egyforma tisztaságban kifejezésre.

A házasság nemei tekintetében eltérés van a szigorú, a manussal járó, és a szabad, manus nélküli házasságok között.

Kezdetben a manus — az atyai hatalom utánzatát képező családfői hatalom ¹⁾ — oly szoros kapcsolatban állott a házassággal, hogy nem létezett házasság manus nélkül.

Ezen szoros kapcsolatnak kifolyása azon jelenség, hogy a manussal járó házasság két formájával a házasság megalapításának nem volt külön formája, hanem a manus megszerzésének formája alatt jött létre a házasság is; s a házasságkötési formák tulajdonképen a manus megszerzésének formái.²⁾

be az ἑγγύησις jogi természetét, annak formáját stb.; e szerint — l. 20. l. — ez az érvényes házasság elmaradhatlan előfeltétele, a mely mint a házasságmegalapító actus — 3. §. — közvetlenül megelőzte a házassági ünneplényességeket s a nő hazavitelét — 45. l. —; azonban ez nem azonos a római jogi eljegyzéssel — 42. l. —, a melytől való eltérést s a római házasságkötési joggal szemben megállapítható eredményeket szintén tartalmazza ezen munka 7. §-a; az ἑγγύησις-nek a görög házasság törvényessége szempontjából fennálló jelentőségét érinti Hofmann is i. m. 10. l.; s Dieckhoff i. m. 18. l., a ki ezzel szemben kiemeli, hogy a római jogban viszont nem az eljegyzéstől, hanem a consensus nuptialis-tól függött a házasság törvényessége.

¹⁾ Rossbach. Untersuchungen i. m. I. fej. I. 10. s köv. l., a hol — 38. l. — a manusk a germán munt, vagy mund-dal való azonosságát is említi; J. E. Kuntze. *Cursus des Römischen Rechts*. Leipzig, 1879. II. kiad. 537. s köv. l.; *Excursus über römisches Recht*. Leipzig, 1880. II. kiad. 582. l.; Ihering. *Entwicklungsgeschichte* i. m. 56. s köv. l.; Farkas Lajos. *A római jog történelme*. Kolozsvár, 1900. II. kiad. I. köt. 24. 25. s 30. §§.; Vécsey. *A római jog. Institutiói*. Budapest, 1902. VI. kiad. 449. l.

²⁾ Rossbach. Untersuchungen i. m. 7. l. 24) jegyz., 102. 251. l. — habár ő nála a manus —, és a házasságmegalapítás szoros kapcsolatának erős hangsúlyozása mellett pl. a *confarreatio*nál azon gondolat jut a 110. l. előtérbe, hogy épen a házasságmegalapító actusok állapítják meg

A manus megszerzésének formái közül a coemptio és confarreatio ily értelemben a házasságkötésnek határozott formákhoz kötött alakjai.

Ezek közül a coemciónál használt szavak, a házasulók egymáshoz intézett kérdései és feleletei kifejezésre juttatják a házasság megalapítására irányzott consensust is; ¹⁾ a confarreatiónál használt szavakat, formulákat — a források által említett certa et solemnia verba — nem ismerjük ugyan, azonban ezen formának a coemtióval való kapcsolata, annak rendeltetése s egyéb emlékek valószínűvé teszik azon feltevést, hogy a házasulók itt is kifejezték a házasságkötésre irányzott consensust, s ennek alapján köttetnek össze a pontifex maximus és a flamen dialis által.²⁾

a manust is, a melynek megszerzése céljából nem kell külön ténykedés —; Karlowa. Die Formen der römischen Ehe und Manus. Bonn, 1868. 79. l. s előző fejtegetések; Kuntze. Excursus i. m. 581. l.; L. Beauchet. Étude historique sur les formes de la célébration du mariage dans l'ancien droit français. Paris, 1883. 4. s köv. l.; Sehling i. m. 4. l.; Vécsey i. m. 450. l.; C. Salkowski. Institutionen. Leipzig, 1902. VIII. kiad. 153. l. — Freisen i. m. 101. l. ezzel szemben azon nézetet állítja fel, hogy a manusmegalapítás és a házasságkötés két különböző dolog; a régi jognak csak az előbbi tekintetében vannak rendelkezései, a házasságkötésre nézve ellenben nem; Freisen ezen teljesen bizonyítatlan nézettel szemben állanak a manus —, és a házasságmegalapítás közös formái.

¹⁾ A használt szavakra nézve a feljegyzések azt tartalmazzák: ... et sese in coemendo invicem interrogabant, vir ita, an mulier materfamilias esse vellet? Illa respondebat: velle. Item mulier interrogabat: an vir sibi paterfamilias esse vellet? ille respondebat: velle. Boëthius ad 3. Topicam 14.; l. még Farkas L.-nál i. m. 122. l. további forráshelyet is. — Ezen szavaknak a mancipatióhoz való viszonyára vonatkozó vitás kérdés itt nem bir jelentőséggel s azért mellőzhető.

²⁾ Gai Institutiones I. 112. §. Farreo in manum conveniunt per quoddam genus sacrificii quod Jovi Farreo fit, in quo farreus panis adhibetur; unde etiam confarreatio dicitur; complura praeterea hujus juris ordinandi gratia cum certis et solemnibus verbis, praesentibus decem testibus aguntur et fiunt. — Rossbach. Untersuchungen i. m. 111. s köv. l. ezen certa et solemnia verba alatt imaformulákat lát, a melylyel szemben a szövegben foglalt nézetet fogadják el Karlowa i. m. 25. s köv. l.; Kuntze. Excursus i. m. 586. l.; Vécsey i. m. 450. l. — habár sem Karlowa, sem Vécsey nem zárják ki annak lehetőségét, hogy e mellett a házasulók az istenek áldását s oltalmát kikérték, a mire látszik utalni Farkas L. is i. m. 120. l. — A pontifex maximus és a

A manus nélküli, szabad házassághoz az átmenetet képezi a manus megszerzésének harmadik formája, az ú. n. *usus* házasság, a melynél maga a házasság megalapítása különvállik és önállósul a manus megteremtésével szemben.

Az *usus* ugyanis — dologi jogok elbirtoklásának mintájára fejlődve — a férj részére megalapította a manust, ha a nő egy évig minden megszakítás nélkül élt együtt férjével; ha ellenben a nő ezen évet megszakította, úgy hogy három egymásután következő éjen távol volt férje házából, akkor a férj nem szerzhette meg a manust.

Vagyis az *usus* szerepe itt az, hogy a már létező házassági viszonyhoz még a manust is hozzáadja s létesítse a férj részére.

Azonban a házasságnak már előbb léteznie kell, és fennáll az, ha a nő nem is kerül férje manusa alá, mert az *usus* félbe lett szakítva, s így nem is vezethetett manushoz.¹⁾

Itt a házasság a házasulóknak tanúk előtt szóval kijelentett vagy az ú. n. *tabulae nuptiales*-be foglalt *consensus* által kötöttetett.²⁾

A házasságmegalapítás ezen meghatározott formái helyébe

flamen dialis összeköti a feleket: ... *per pontificem maximum et Dilem flaminem conjungebantur*; *Servius ad Georgium* I. 31.

¹⁾ *Gai Instit.* I. 111. *Usu in manum conveniebat, quae anno continuo nupta perseverabat; nam velut annua possessione usucapiebatur...* — Ezen egész kérdésre s annak részleteire nézve l. *Rosbach. Untersuchungen* i. m. II. fej. III. 146. s köv. l.; *Karlowa* i. m. 12—14. §§.; *Beauchet* i. m. 6. s köv. l.; *Sehling* i. m. 6. l.; *R. Leonhard. Institutionen des römischen Rechts.* Leipzig, 1894. 197. l.; *Farkas L.* i. m. 117. s 123. l.

²⁾ *Rosbach. Untersuchungen* i. m. 394. l. 1319) jegyz., továbbá *Hörmann. Quasi-affinität* i. m. 13. l. 1) jegyz. több irodalmi forrást említenek, a melyek a tanúk előtti kijelentést, részben a *tabulae nuptiales*, *matrimoniales*, *dotaes* alkalmazásáról szólnak, s a mely utóbbiakat a műemlékeken a jegyes kezében tartja — erre utal *Mitius* is i. ért. 18. l. — L. különben ezen formák bármelyikének érvényére s alkalmazásban létre nézve 4. D. 20. l.; 4. D. 22. 4. ... *sicut et nuptiae sunt, licet testationes in scriptis habitae non sunt.* — L. még *Karlowa* i. m. 72. l., a ki különben érinti, hogy kezdetben az »*uxorem ducere liberum sibi quaesundum gratia*« formulát használták állandóan; *Kuntze. Cours* i. m. 543. l.; *Beauchet* i. m. 11. l.; *Sehling* i. m. 10. l.

lép a köztársaság utolsó századaiban, majd kizárólagossá lesz a szabad házasság, a melynél már nincs szükség a manus megalapítására,¹⁾ s ennek következtében azon formaságokra sem, a melyek kizárólag a manus megalapításával függnek össze, a milyen például a coemitiónál a nő színleges megvétele.

Azonban ezen formaságok megszűnte daczára megmaradnak a találkozó pontok, az azonos elemek a házasság ezen szabad és a korábbi szigorúbb neme s annak formái között.

Ily azonos elemek a házasságra irányzott consensus és a házassági szertartások, a melyek közül a férj házába való hazavitelt, deductio in domum mariti, kell különösen kiemelni, annak tényleg betöltött szerepénél, valamint azon jelentőségnél fogva, a melyet annak a házasság megalapítása tekintetében tulajdonítanak.

Csak hogy a szabad házasságoknál sem a consensus kifejezésére nem létezett meghatározott forma, sem a házassági szertartások igénybe vétele nem képezett jogi szabályt.²⁾

Még a férj házába való hazavitel sem fordul elő szükségszerűen minden házasságnál; s a hol előfordul, nem jelentkezik mindig a házasság megalapítása időpontjában, a mennyiben a jövődöbeli férj házába való vitel a házasság megkötése előtt is történhetett vagy a házasságkötés után bizonyos idő múlva is bekövetkeztetett.³⁾

Azonban a ki nem zárt és gyakran alkalmazott formális házasságkötés igénybevétele esetében a szabad házasságoknál, a korábbi szigorúbb házasságokhoz hasonlóan, épen úgy találkozzunk a consensus kifejezésével, mint a férj házába való hazavitellel.

¹⁾ Rossbach. Untersuchungen i. m. 51. s. köv. —, s. 252. l.; Kuntze. Cursus i. m. 539. s. köv. l.; Sehling i. m. 4. s. köv. l.; l. még Farkas L. i. m. 129. l.

²⁾ Rossbach. Untersuchungen i. m. 255. s. köv. l. részletesen tárgyalja ezen kérdést; s. 262. l. —, s. utána Sehling i. m. 7. l. helyesen utalnak arra is, hogy a házassági szertartásokat, a pompa, vagy festivitas nuptialist csak a hajadonok házasságkötésénél alkalmazták, s ennek daczára az özvegyek házassága mégis érvényes volt; l. még következő l. 2) jegyz. is.

³⁾ L. pl. Sehling i. m. 16. l.

Azért az ily esetek alapul vételével a házasságkötések külső lefolyása alapján nem lehet megállapítani, hogy mi képezi a házasságmegalapítás lényeges kellékét s elemét?

Oly jogi forrást szintén nem ismerünk, a mely közvetlenül megállapítaná, hogy mely actus létesíti a házasságot?

Azonban más kérdések eldöntésével kapcsolatban s ezen döntés formájában már kifejezésre jut azon jogszabály, hogy a házasulók megegyezése létesíti a házasságot, consensus facit nuptias.

E részben példaképen említhető a Digesták 24-ik könyv 1 címének 66 töredéke, a mely a házastársak közötti ajándékozások tilalmára s érvénytelenségére való tekintettel azon kérdéssel foglalkozik, hogy érvényes-e azon ajándékozás, a mely a házasulók között a nő hazavitele és a dos-rendelésről szóló okmány aláírása előtt történt? — s ezen kérdést akként dönti el, hogy az ajándékozás érvénytelen, ha csak nem tétetett a házasság megkötése előtt, a melynek létrejötte a consensusból világlik.¹⁾

A mit itt a hazavitel s a dos-rendelésről szóló okmány aláírásával, az máshol a testi egyesüléssel van szembeállítva, nuptias enim non concubitus, sed consensus facit.²⁾

S ezen szabály kijelentése különben is oly gyakran ismét-

---

¹⁾ Seja Sempronio cum certa die nuptura esset, antequam domum deduceretur tabulaeque dotis signarentur, donavit tot aureos: quaero, an ea donatio rata sit. non attinuisse tempus, an antequam domum deduceretur, donatio facta esset, aut tabularum consignatarum, quae plerumque et post contractum matrimonium fierent, in quaerendo exprimi: itaque nisi ante matrimonium contractum, quod consensu intellegitur, donatio facta esset, non valere.

²⁾ 13. §. 32. D. 24. 1. . . . non enim coitus matrimonium facit, sed maritalis affectio; 30. D. 50. 17. Nuptias non concubitus, sed consensus facit. — A házassági szertartásokkal, a dos-ról szóló okmány adásával stb.-vel szemben hangsúlyozza a consensus egyedül határozó voltát a 22. Cod. 5. 4. Si donationum ante nuptias vel dotis instrumenta defuerint, pompa etiam aliaque nuptiarum celebritas omittatur, nullus aestimet ob id deesse recte alias inito matrimonio firmitatem vel ex eo natis liberis jura posse legitimorum auferri, inter pares honestate personas nulla lege impediante consortium, quod ipsorum consensu atque amicorum fide firmatur.

lődik, hogy nem is vitás azon tétel, hogy a házasulók ezen megegyezése lényeges kelléke és eleme a házasság megalapításának.

Csak hogy vitássá lett téve az, hogy vajjon elegendő-e a consensus a házasság megalapításához s nem kell-e még más elem is annak perfectté tételéhez?

Kifejezett álláspontként lett felállítva e részben azon nézet, hogy a consensus facit nuptias szabálya csak azt akarja kifejezésre juttatni, hogy a szabad házasságok kifejlődésével az addig szokásos és ügyleti formákat is képező eljárásokat s ünnepélyes szertartásokat, valamint a házasulók testi egyesülését fölöslegessé tette a házasulók megegyezése, a melynek kifejezésére tehát nem kell forma; azonban azért a consensus egymagában még sem elegendő a házasság megalapításához, hanem ahhoz még szükséges és lényeges kellék a nőnek a férj házába való hazavitele.¹⁾

Ezen álláspont téves voltának kimutatására gondolnunk kell a már említett azon döntésre, mely érvénytelennek itéli — mint házastársak között történt — ajándékozást, azt, a mely a házasságnak a felek consensusa által történt megkötése után,

---

¹⁾ Scheurl. Die Entwicklung des kirchlichen Eheschliessungsrechtes. Erlangen, 1877. 11. l.; Das gem. d. Eherecht i. m. 41. s. köv. l.; Freisen i. m. 102. l.; a szövegben foglalt helyes nézet értelmében Sehling i. m. 8. s. 157. s. köv. l.; Scherer. i. m. II. köt. 168. l. 19. jegyz.; 233. l. 4. jegyz.; Friedberg. Kirchenrecht i. m. 442. l. 3. jegyz.; — A. Richécour. Essai sur l'histoire et la législation des formes requises pour la validité du mariage. Paris, 1856. 22. s. köv. l. részletesen tárgyalja ezen kérdést, s 26. s. köv. l. azon nézetet állítja fel, hogy a jog csak azt követeli meg a házassághoz, hogy a nő a férjnek birtokába adassék, a mi az átadással megy végbe; ezen átadáshoz a jelenlevő felek között nem kell egyéb, mint puszta megegyezés, a mint nem szükséges a felek előtt levő dologra nézve sem annak megérintése vagy megfogása, hanem elegendő annak látása s az akarat; a férfi távollétében pedig elegendő ezen átadáshoz a nőnek a férj házába vitele. — Az itt szóban levő in domum mariti deductio-t Zhishman i. m. 606. l. szükséges kelléknek és a házasság megkötésének tekinti; Kuntze. Cursus i. m. 543. l. szerint a végleges házasságkötési akarat jeléül szükséges, hogy a nő a férj házába menjen, s ott a tüzet s vizet elfogadja; a puszta kijelentés e nélkül nem lenne eléggé plastikus; Farkas L. i. m. 127. l. a consensust és ezen alapon a közös életmód megkezdését tekinti jogi kelléknek.

azonban a nőnek a férj házába való hazavitele előtt tétetett; és gondolnunk kell azon szintén említett tényre, hogy nem minden házasságnál fordul elő a férj házába való hazavitel, s a hol előfordul, nem jelentkezik mindig a házasság megalapítása időpontjában.

A források ezen tanúságát a jogi consequentiák figyelembevételére is támogatja.

Mert megtörténhetett, hogy a férj a házasságra irányzott consensus kifejezése után hirtelen meghal, mielőtt még nejét hazavitte; vagy az úton, idegen helyen akar nősülni; vagy még nincs lakása, vagy egy ideig még nem akarja haza vinni nejét; mindezen igen sokszor tényleg előfordult lehetőségek esetén a római jog lehetetlenné tette volna a házasságot, a mit ily tartalmú kifejezett szabály hiányában egyáltalában és főleg a római jogról nem lehet s nem is kell feltennünk.¹⁾

Nem áll ezzel szemben a távollevők közötti házasságkötésre vonatkozó kivételes szabály, a melyet tartalmazó forráshely is ezen érvek kiegészítésére értékesíthető.²⁾

Ezen forráshely szerint a távollevő férfi nősülhet irás vagy megbízott útján, ellenben a távollevő nőt nem lehet ily módon nőül venni, mert a hazavitelnek a férj és nem a feleség házába kell történnie.³⁾

Itt a hazavitel, mint ezen különös és kivételes esetben megtartandó házassági szertartás van felállítva, az irás s megbízott közvetítésének kiegészítésül, mint a házasság megalapítása szempontjából határozó megegyezésnek, consensusnak kifejezésre juttatására szolgáló legnyomatékosabb mód, a melyet

¹⁾ Ezen példákat említi Sehling i. m. 9 s 158. s köv. l., s az általa czáfolt Hasse. Das Güterrecht der Ehegatten nach römischen Rechte. Berlin, 1824. 103. l.

²⁾ L. erre nézve az előző l. 1) jegyz.-ben említett Richécour i. h.; Leonhard i. m. 199. l. azt hiszi, hogy távollevők közötti házasságkötésnél szükséges volt a deductio in domum mariti.

³⁾ 5. D. 23. 2. Mulierem absenti per litteras ejus vel per nuntium posse nubere placet, si in domum ejus deduceretur: eam vero quae abesset ex litteris vel nuntio suo duci a marito non posse: deductione enim opus esse in mariti, non in uxoris domum, quasi in domicilium matrimonii. — L. ehhez az előző l. 1) s az előző jegyz.-ben említett irodalmat.

a nő távollétében azért nem lehet alkalmazni, mert a férj még látszólag sem vehető fel a nő családjába és házába.

Ezzel függ össze még az is, hogy ezen forráshely szerint egyszerűen csak asszonyról — mulier-ről — van szó, a míg a nő elveendő, ellenben ott, a hol a hazavitel, az in domum deductio fordul elő, ott már a férj és feleség kifejezések, az uxor és maritus használatnak; vagyis a hazavitelnek a férj házába kell történnie, tehát annak házába, a ki már férj, a mikor házába haza vitetik a feleség, az uxor.

A férj házába való hazavitel tehát nem lényeges kelléke és eleme a házasság megalapításának; azonban oly szertartás, a melynek előfordulása s alkalmazása esetében fontos szerepe és jogi jelentősége van.

A minket itt érdeklő szerep és jogi jelentőség a consensus fenforgásának bizonyítása körül állott elő.

Mert a formákhoz nem kötött s külsőleg fel nem ismerhető módon kijelentett consensus bizonyítása tekintetében az in domum deductio segített mint concludens tény.

Ezen hazavitelből ugyanis következtetni lehetett arra, hogy a felek megegyeztek a házasságban; s az ezen concludens tényből felismerhető consensus létesítette a házasságot.¹⁾

Azonban — mint már láttuk — a hazavitel sem valamely előzetes eljegyzés végrehajtásaként nem vezet házasságra, sem önállóan nem alapítja meg a házasságot vagy pótolja a consensus hiányát, hanem csak következtetést enged a consensus fenforgására.

A hazavitel ezen szerepe, melyet több forráshely igazol, a római jog azon praesumptiójával áll kapcsolatban, a mely szerint házasságnak tekintendő viszony áll fenn akkor, ha valaki

¹⁾ L. pl. 15. D. 35. 1. Cui fuerit sub hac condicione legatum »si in familia nupsisset«, videtur impleta condicio statim atque ducta est uxor, quamvis nondum in cubiculum mariti venerit. nuptias enim non concubitus, sed consensus facit; a mely consensus fenforgása ezen konkrét esetben a nő hazaviteléből következtethető, épen úgy mint máskor viszont a dos-rendelésből lehet a házasságra következtetni, mert házasság nélkül nincs dos. — A deductio in domum mariti ezen jelentőségére nézve l. különösen Sehling i. m. 3. §. s 160. s köv. l.; l. még Dieckhoff i. m. 16. l.; Salkowski i. m. 153. l.; Friedberg. Kirchenrecht i. m. 442. l.; kifejezésre jut ez Vécseynél is i. m. 439. l.

oly szabad születésű nőt visz házába és él azzal együtt, a ki tisztességes — quae non corpore quaestum fecit —, ha csak a férfi ki nem jelentette tanúk előtt, hogy a nőt csak concubinaként veszi magához.¹⁾

Ezen vélelemnél is a consensus határoz s nem a hazavitel és együttélés; s a vélelem is azon alapul, hogy a hazavitelből és az együttélésből a házások consensusa következtethető.²⁾

Ezen eredmények helyességét a történelmi fejlemények is igazolják, a melyeknek tanúsága szerint ezen concludens tények idővel nem voltak elegendők a consensus igazolására, a midőn sokan hosszú együttélés után elűzték a velők élt nőt, oly módon, hogy tagadták, hogy a házasságra irányzott consensus valaha fenforgott volna.

A mely visszaélések azután a consensus bizonyítására szolgáló formák megállapítására is vezettek, a melyekről később lesz szó.

II.

Az eddigiekben kifejtett eredmények juttatják kifejezésre igazi tartalmát azon jogrendszernek, a mely történelmileg is első alapját képezi az egyház házasságkötési jogának.

Ezen jogi tartalom azonban a kereszténység első századaiban is a világi, állami jog szabályaiként érvényesül, a melyet az egyház a maga részéről elismer és érvényesülni enged.

Sőt az egyház még a római házasságkötési szertartásokat sem vetette el,³⁾ a mennyiben azok nem állottak szoros és kül-

¹⁾ 24. D. 23. 2. In liberae mulieris consuetudine non concubinatus, sed nuptiae intellegendae sunt, si non corpore quaestum fecerit; — pr. 3. D. 25. 7. —; 7. §. 23. Cod. 5. 4. — L. e pontra nézve Hasse i. m. 35. §.; Beauchet i. m. 11. l.

²⁾ Erre Sehling is utal i. m. 162. l.

³⁾ A világi — római — jog szerint szokásos formások s szertartások elfogadása s alkalmazásban létre mutatnak Tertullian Liber de virginibus velandis 11. cap. Migne-nél Patrologiae cursus completus. Parisiis, 1884. II. köt. 904. s köv. l. . . . Atquin etiam apud ethnicos velatae ad virum ducuntur. Si autem ad desponsationem velantur, quia et corpore et spiritu masculo mixtae sunt per osculum et dexteras . . . Liber de idololatria 16. cap. i. gy. I. köt. 685. l. . . . neque annulus aut conjunctio maritalis, de alicujus idoli honore descendit. — Szt. Ágoston

sőleg is látható kapcsolatban a pogány vallással, mint például az áldozatok, az imák.

Természetes, hogy a pogány cultus részét képező ezen szertartásoknak el kellett maradniuk,¹⁾ azonban — úgy látszik — ezek helyét foglalták el azon vallási szertartások, eljárások, a melyek az egyház befolyásának kezdő formáit képezik a római házasságkötéssel szemben.

Ezen szertartások, eljárások által tulajdonképen magában a házasságkötési eljárás körében nyer helyet az egyház; egyúttal más irányú törekvésének is nyomatékos eszközét nyeri meg azzal.

Az egyház ugyanis már korán sokban eltért a talált s meglevő anyagi házassági jogtól; így idegenkedett a zsidókkal és a pogányokkal kötendő házasságoktól.²⁾

Ily s általában valamely egyházi akadály fenforgása esetén az által igyekezett hatni híveire, hogy megtagadta tőlük közreműködését.

Ezért megkövetelte híveitől, hogy szándékolt házasságukat jelentsék be az egyháznál, és kérjék ki annak tanácsait s helyeslését, nehogy oly házasságot kössenek, a mely ellenkezik az egyház elveivel s szabályaival.³⁾

Confessionum libri 13. 9. könyv. 9. cap. Migne, 1845. 32. köt. 772. l. . . . ex quo illas tabulas quae matrimoniales vocantur, recitari audissent. — Sermones. Sermo IX. 11. cap. 18., i. gy. 38. köt. 88. l. . . . nam id etiam tabulae indicant, ubi scribitur, Liberorum procreandorum causa . . . Sermo XXXVII. i. h. 225. l. — Sermo .LI. 13. cap. 22. i. h. 345. l. . . . Recitantur tabulae, et recitantur in conspectu omnium attestantium, et recitatur, Liberorum procreandorum causa; et vocantur tabulae matrimoniales . . . Sermo CCLXXVIII. 9. cap. 9. i. h. 1272. l. . . . convincunt te tabulae quae scribuntur in matrimonio. Pactus es quemadmodum duceres: sonat tibi scriptura pactionis, Liberorum procreandorum causa . . . Sermo CCCXXXII. 4. i. h. 1463. l.

¹⁾ Erre mutat Tertullian fent 9. l. 2) jegyz. idézett s a De corona militis 13. cap.-ból — Migne II. köt. 96. l. — vett helyén kívül, a Liber de idololatria i. m. s h. — Migne I. köt. 685. s köv. l. —

²⁾ L. erre nézve pl. Scherer i. m. 372. l.; Harnack i. m. 406. s köv. l.

³⁾ Ignatius Epistola ad Polycarpum. 5. cap. Funk. Patrum apostolorum opera. 1878. I. r. 251. l. Decet vero ut sponsi et sponsae de sententia episcopi conjugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem; görög eredetiben közli pl. Löning i. m. 573. l. 1) jegyz.; Zhishman i. m. 139. l. 1) jegyz., a mely szerint a jegye-

Csak ha az egyház nem tett kifogást a kötendő házasság ellen, akkor lehet szó az egyházi szempontból is megfelelő házasságról.

Ily házasság kötése esetén a házasok felajánlással járultak az egyházhoz, a mely áldozat bemutatása mellett az egyház megáldja a házasságot.¹⁾

Az egyház érvényesülésének ezen formái nem képeztek jogilag kötelező s érvényességi kelléket.

Az egyház nem zárja ki a be nem jelentett s általa nem helyezett házasság érvényességét sem, csak azon vélelmet állítja fel ily esetre, hogy a titkon kötött házasságok azon veszélyben vannak, hogy házasságtörésnek és fajtalanságnak ítéltetnek.²⁾

Az áldozat bemutatását s az áldás igénybevételét s alkalmazását az egyház szintén kívánta ugyan, azonban elmaradásához nem kapcsolt számba vehető jogi következményeket.³⁾

seknek μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἐνωσιν ποιεῖσθαι . . . πρέπει. — Tertullian De pudicitia 4. cap. Migne II. köt. 987. l. . . adulterat et stuprat, qui aliter quam nuptiis utitur. Ideo penes nos occultae quoque conjunctiones, id est non prius apud ecclesias professae juxta moechiam et fornicationem judicari periclitantur. — Nem helyes Löning i. m. 573. l. azon nézete, hogy ezen eljárásokat az eljegyzés előtt kellett alkalmazni.

¹⁾ Erre utal Tertullian Ad uxorem liber II. 9. cap. Migne I. köt. 1302. l. . . Unde sufficimus ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio, angeli renuntiant, Pater rato habet? . . . Non licet aliter fidelibus nubere, et si liceret, non expediret. — Az eljárás részleteiről a VI. rész alatt összefüggésben van szó.

²⁾ Erre utal Ignác leveleinek decet, πρέπει kifejezése s ezért mondja Tertullian, hogy az ily házasságok juxta moechiam et fornicationem judicari periclitantur. — L. így Scheurl. Eheschliessung i. m. 25. l. s részletesebben Das gem. d. Eherecht i. m. 54. l.; Dieckhoff i. m. 21. s köv. l.; Beauchet i. m. 25. l.; Scherer i. m. 143. l.

³⁾ Tertulliannak az előző 1) jegyz.-ben idézett helye mutatja azt is, hogy az ott említett elemek fenforgása, pl. a házasság megáldása csak fokozza a házasság boldogságát, s kiemeli ezt azon házassággal szemben, a melynél ezen elemek nincsenek meg; s hogy a hívőknek nem illik ezen eljárások igénybevétele nélkül házasságot kötni. Azonban ezek elmaradása nem vonta maga után a házasság érvénytelenségét, a mire nézve l. különösen Dieckhoff i. m. 21. s köv. l.; Beauchet i. m. 22. l. — utóbbinál természetesen figyelmen kívül hagyva a szerződés és szentség szétválasztásának téves elveit —.

Vagyis az egyház az ő álláspontját kifejezésre juttató elveket kezdetben csak erkölcsi szabályokként állította fel, a nélkül hogy jogszabályok erejével ruházta volna fel, s a nélkül hogy az ezeknek figyelembevételével, különben a világi jog szabályai szerint érvényesen létrejött házasságoktól megtagadta volna az elismerést.

S miután ehhez a római jog szerint — mint láttuk — a formához nem kötött consensusnál nem kellett egyéb, azért lehetséges, hogy a házasságok az egyes esetben épen a püspök előtt fejezték ki a házasságra irányzott consensust, mely a házasságot megalapította; ¹⁾ a mely házasság megkötése után a házasság résztvevői az istentiszteletben, áldozatot ajánlottak fel s meg lettek áldva.

Azonban arra nézve nincs bizonyíték, hogy a házasságkötés ekkor az egyház előtt ment volna végbe.²⁾

Az egyház itt említett magatartása s a világi házasságkötési joggal szemben elfoglalt álláspontja különös jelentőséget nyer azon időtől — az V. századtól — kezdve, a midőn az egyház már nemcsak ezen római házasságkötési joggal, hanem új alapultokkal is áll szemben.

Mert ezen időtől kezdve a házasságkötési jog önálló fejlődési irányt nyer a kelet-római birodalomban; s másfelől a nyugati egyház kebelébe lépő germán népek szintén kész házasságkötési joggal és kifejezett szokásokkal bírnak, s azokat érvényesítik is.

III.

Az előbbi, a kelet-római birodalomban végbement fejlődés megállapítja a keleti egyház önálló házasságkötési jogát, a mely teljesen érintetlenül hagyta a nyugati egyház házasságkötési jogának fejlődését s alakulását, a mely tény annál természetesebb, mivel azon házasságkötési forma, a melyhez a keleti egyház eljutott, a nyugati fejlődéssel szemben teljesen idegen világi hatalomnak pozitív rendelkezésén, jogszabályán alapul.

¹⁾ Erre látszik mutatni Szt. Ágostonnak Sermo CCCXXXII. i. h. 1463. l. . . . istis tabulis subscripsit episcopus.

²⁾ L. lent a VI. részben.

Ezen fejlődés összefüggő, egységes képet nyújt szemben a nyugati egyházban végbemenő fejlődéssel; ezért állapíthatjuk meg kevesebb nehézséggel ezen fejlődés határozó vonásait s vezető eszméit.

A fejlődés alapját és kiindulási pontját a római jogi alapelv, a consensus facit nuptias szabálya képezi, a melynek formátlan kifejezésével járó zavarok vezettek a változó jogi szabályozásokhoz, a melyekben mindenütt kifejezésre is jut azon törekvés, hogy ezen consensus igazolása czéljából megfelelő eszközök, formák állapíttassanak meg.

II. Theodosius és III. Valentinian 428-ik évi rendeletükben még nem kívánnak egyebet a házasság érvényességéhez mint azt, hogy a házasulók megegyezésüket tanúk előtt jelentsek ki; ellenben nem érinti annak érvényességét a donatio ante nuptias, a dos-rendelés s a házassági szertartások s ünnepélyességek elmaradása.¹⁾

Ezen rendelkezés elégtelen volta következtében adta ki Justinian 537-ben 74-ik novelláját, a melylyel az általa meghatározott különböző osztályok házasságkötésére nézve eltérő formákat állapított meg.²⁾

Az első osztály tagjai írásbeli okmányt kötelesek kiállítani a dos és donatio ante nuptias felől, és a megfelelő külső ünnepélyességek megtartása mellett kötik meg házasságaikat.³⁾

A második osztályba tartozók nem kötelesek ily írásbeli szerződéseket, írásbeli okmányokat kiállítani, hanem e helyett a templomban, az egyház védője — defensor ecclesiae, ἐκκλησιας ἐκδίδως — előtt kötelesek kijelenteni a házasságra irányzott akaratukat; s azon egyháznak védője köteles saját maga és

¹⁾ 22. Cod. 5. 4 már idézett helyén felvéve; ezzel egyezőleg megerősíti ezen elvet Justinian 22. novellájának 3-ik caputja, a mely szerint: Nuptias itaque affectus alternus facit dotatium non egens augmento..., a mely rendelkezésre utal különben Justinian 74-ik novellájában.

²⁾ 4-ik cap.

³⁾ In majoribus itaque dignitatibus et quaecumque usque ad nostros est senatores et magnificentissimos illustres... sit omnino et dos et antenuptialis donatio et alia omnia quae honestiora decet nomina.

még legalább három vagy négy pap által aláírt igazolványt kiállítani s azt a felek kívánatára részükre kiadni, ellenkező esetben pedig azon egyház irattárába elhelyezni.¹⁾

És végül a legelsőbb osztályú személyek minden forma megtartása nélkül is érvényesen köthetnek házasságot.²⁾

Ezen formátlan consensus elve már igen rövid idő múlva újra szélesebb körű érvényesülést talál, a mennyiben Justinian már az 542-ben kiadott 117-ik novellájában csak a legmagasabb állású személyek tekintetében tartja fenn az írásbeli szerződés kiállításának követelését, a melylyel szemben minden más — ide értve még a főrangú barbár alattvalókat is — formátlanul köthet házasságot.³⁾

Az egyházi fejlődés hatása alatt új forma járul az eddig találtak s megállapítottakhoz, a mennyiben Izauri Leó és Constantinus Copronymus 740-ben kelt rendelkezésükben az egyházban végzett megáldást is felállítják a házasságmegala-

¹⁾ Quantum vero in militiis honestioribus et negotiis et omnino professionibus dignioribus est, si voluerint legitime uxori copulari et non facere nuptialia documenta, non... sine cautela effuse et sine probatione hoc agatur: sed veniat ad quendam orationis domum et fateatur sanct. illius ecclesiae defensori, ille autem adhibens tres aut quattuor exinde rev. clericorum attestationem conficiat declarantem, quia sub illa indictione... venerunt apud eum in illam orationis domum ille et illa et conjuncti sunt alterutri. Et hujusmodi protestationem si quidem accipere volunt... et hoc agant et subscribant ei et sanct. eccl. defensor et reliqui tres aut quantoscumque voluerint, non tamen minus trium, litteris hoc significantibus. 2. Sin vero etiam hoc illi non egerit, ille tamen talem reponat chartam venerabilis illius ecclesiae defensor in ejusdem sanct. eccl. archivis...

²⁾ ... in vilibus personis [et] in militibus armatis obscuris et agricolis licentia sit eis et non scripto convenire et matrimonia celebrare inter utrosque...

³⁾ 4-ik cap... Reliquos autem omnes praeter eos qui maximis... dignitatibus decorati sunt, cujuslibet sint dignitatis aut militiae aut studii, si quidem voluerint aut potuerint, non prohibemus cum dotalibus instrumentis ducere uxores; si autem etiam hoc non custodierint, et ex solo affectu celebratas nuptias firmas esse sancimus... Hanc autem legis subtilitatem concedimus subjectis nostrae reipublicae barbaris, licet dignitatibus hujusmodi decorati sint, ut etiam nudo affectu possint ipsi volentes contrahere nuptias.

pítás bizonyítékaként, a melyet írásbeli szerződés hiányában épen úgy bizonyít ezen megáldás, mint a tanúbizonyítás.¹⁾

Az itt említettől eltérő jogi megítélést és szerepet nyer végül az egyházi áldás Bölcs Leónak 893. évi 89-ik novellája által, a mely az egyházi áldást egyenesen kötelezővé és érvényességi kellékké teszi, a melytől nyeri a házasság létrejöttének erejét és bizonyítékát.²⁾

S ez képezi ma is a keleti egyház házasságkötési jogának alapelvét és a házasság megalapításának határozó szabályát.³⁾

Ezzel a keleti egyház részére meg lett állapítva az egyház előtt és az egyház közreműködésével végzendő házasságkötés mint kötelező, s később kizárólagossá lett, házasságkötési forma és jogi szabály.

Ezen forma lényege pedig a házasságra irányzott consensus kifejezésében s az egyház részéről az áldás adásában áll, a nélkül hogy abban az egyház részéről más jogi jelentőségű tény, például a házasságok összeadása is, helyet foglalna.⁴⁾

¹⁾ Ἐκλογή τῶν νόμων . . . II. tit. 3. 8. Zachariaenél. Collectio librorum juris Graeco-Romani ineditorum. Lipsiae, 1852. Εἰ δὲ κατὰ στένωσιν ἢ διὰ ταπεινῶσιν μὴ θυνήθῃ τις εὐπρολήπτως καὶ ἐγγράφως ποιῆσαι γάμον, καὶ ἀγράφως συνίσταται γάμος ἀδόλως συναινέσει τῶν συναλλασσόντων προσώπων καὶ τῶν τούτων γονέων, εἴτε ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦτο δι' εὐλογίας ἢ καὶ ἐπὶ φίλων γνωριῶν. — Zhisman i. m. 158. l. s S. Brassloff. Zur Kenntniss des Volksrechtes in den romanisirten Ostprovinzen des römischen Kaiserreiches. Weimar, 1902. 79. l. az áldást az ismertetett házasságkötési formával azonos házasságkötési formának mondja; helyesebb Hörman i. m. 193. l. 1) jegyz., mely abban az írásbeli házassági szerződés pótlását s az affectio maritalis bizonyítékát látja.

²⁾ Közli C. E. Zachariae-Lingenthal. Jus Graeco-Romanum. Lipsiae, 1857. III. r. 185. l. . . οὕτω δὴ καὶ τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐρρῶσθαι κελεύομεν, ὡς ἔνθα γε μὴ ὁρῶτο τοῖς συνοικεῖν βουλομένοις τοιαύτη διακτώσα ἀρμογή, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ῥηθῆσεται συνοικέσιον, οὐδ' ἐπιτεύξεται τῶν τοιούτου δικαίων ἢ τοιαύτη συμβίσις. — Az nem érinti a kérdés lényegét s itt figyelmen kívül hagyható, hogy Leo rendelkezése csak később lett kiterjesztve a jobbagyokra — l. Zhishman i. m. 159. s köv. l. —. Leo rendelkezésének lényegére nézve l. különben még Hörmann i. m. 221. s köv. l.

³⁾ L. a következő jegyz.

⁴⁾ L. pl. Zhishman i. m. 669., 684. s köv. —, s 689. s köv., főleg 694. l.; A. Schaguna. Compendium des kanonischen Rechtes. Fordította A. Seitz. Hermannstadt, 1868. 66. l.; F. Knie. Die Russisch-Schismati-

A fejlődés ezen eredményének magyarázatát két tény adja.

Az egyik tény azon zavarokkal függ össze, a melyek a consensus formátlan kifejezésével együtt jártak, s szükségessé tették oly formák s oly eszközök megállapítását, a melyek a consensus megtörtént kijelentését hitelesen bizonyítsák.

Ezen tényt a főlemlített szabályozások mindenike kifejezésre juttatja.¹⁾

Ezen törekvés irányát adja meg azután — az itt határozó másik tény — azon viszony, a melyben a keleti egyház a világi uralkodókhoz állott.

Az egyház ugyanis Keleten, épen úgy mint Nyugaton, kezdetben a világi jog által szabályozott házasságkötés jogi érvényének érintése nélkül, csak a külső formaságokban igyekezett tért nyerni, a mely törekvés érvényesítését képezi azon követelése, hogy a házások jöjjenek az egyházhoz házasságuk megáldása végett.

Az egyház ezen követelését egyházi szabálylyá tette, a mely a gyakorlatban is széles körű alkalmazást talált.

Később azonban, a mikor az egyháznak már nem volt kellő ereje arra, hogy ezen szabályát keresztülvigye s érvényesítse, akkor és ezen hiányzó erő pótlása végett lépett be a világi hatalom a keleti császárok képében.

Az egyház ezen törekvése s befolyása azonban találkozott ezen ponton a világi hatalom — már kimutatott — azon törekvésével, a mely a consensus megtörtént kijelentését s maritalis voltát tanúsító formákat keresett.

S ezen világi hatalom, a mely még dogmatikus kérdé-

---

sche Kirche. Ihre Lehre und ihr Cultus. Graz, 1894. 88. s köv. l.; N. Milaš. Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche. Ford. A. R. Pessić. Zara, 1897. 513. s köv. l.; említi R. Sohm is Zur Trauungsfrage. Heilbronn, 1879. 10. l.

¹⁾ Különösen jellemzően szól e részben Justinian 74-ik novellájának 4. cap. bevezetése s indokolása: Quia enim et antiquis promulgatum est legibus et a nobis ipsis sunt haec eadem constituta, ut nuptiae et extra dotalia documenta ex solo affectu valeant et ratae sint, sed falsatis contractibus nostra ex hoc est completa respublica (nam introeunt testes sine periculo mentientes, quia vir vocabat dominam cohaerentem et istum illa similiter nominabat, et sic eis finguntur matrimonia non pro veritate confecta) hoc aestimavimus oportere secundum naturales definire leges...

sekbe is beleavatkozott s egyházi ügyekre vonatkozó terjedelmes törvényeket alkotott, utóbbi törekvéseinek megvalósítását összekapcsolta az egyháznak nyújtandó szolgálattal, az egyházi szabálynak adandó állami, világi jogi sanctióval; s ezen alapon tette kötelezővé a nyilvános egyházi házasságkötési jogot.

Bölcs Leo novellája nem hagy kétségben az iránt, hogy nemcsak a nyilvánosság biztosítása s valamely házasságkötési forma megállapítása képezte célját, hanem egyenesen és kifejezetten az elhanyagolt és mellőzni kezdett egyházi szabálynak megerősítése s jogi sanctióval való támogatása is.¹⁾

Az egyházi szabály mellőzésének s elhanyagolásának különös fölemlítése s hangsúlyozása egyszersmind nyomatékos érvet nyújt azon téves állásponttal szemben, a mely szerint ezen szabályozás azon összeütközést s ellentétet akarta kiegyenlíteni, a melyet az egyház idézett fel az által, hogy a még csak megkötni szándékolt házasságnak nála történt bejelentése után megáldotta a feleket, s ezen megáldott viszonyt azután egyházi szempontból házasságnak tekintette, holott az a világi jog szerint, a nőnek hazavitele s később a házassági szerződés megtörténte előtt csak eljegyzésnek volt tekinthető.²⁾

Kétségtelen, hogy ily összeütközés fenforgása esetében a világi hatalomnak, a császárnak nem lett volna oka a panaszra a miatt, hogy a házasságot az előirt egyházi szabály ellenére s az előirt szertartások nélkül engedik megkötni.

1) L. 28. l. 2) jegyz. i. h. — A novella bevezető sorai: "Ὡς περ τὰ τῆς υἰοθετήσεως πράγματα πρὸς τὸ ἀδιάφορον διακείμενα παρειδὲν ἡ ἀρχαίτης, ἦν χωρὶς εὐχῶν καὶ τελείας ἱερᾶς τελείσθαι νομιζουσα οὐδὲν ἐδόχε ὀλιγωρεῖν, οὕτως ἔοικε καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν συνοικεσιῶν παρωραναίαι κατὰστασιν καὶ διὰ τῆς νενομισμένης εὐλογίας αὐτὰ συγχωρεῖν.

2) Ezen álláspontot foglalja el Hörmann i. m. 191. s köv. —, s 205. l.; habár ő is említi azon tényt — 193. l. —, hogy a nyilvános és határozott forma szükséglete is vezette a világi hatalmat ezen egyházi szertartásnak — kezdetben más formák mellett — facultatív formaként való elfogadására s később Bölcs Leo rendelkezésére; és említi azon tényt is — 207. l. —, hogy Leo ezen novellájában panaszodik és rendelkezése egyenesen azon gyakorlat ellen irányul, a mely az addig is szokásos s alkalmazásban levő megáldást a házasságkötéseknél mellőzte; a mely tények pedig kétségtelenül legerősebb czáfolatát képezik az általa elfoglalt álláspontnak.

Különben láttuk már, hogy maga a kiindulás is téves, mert a nő hazavitele sem előzetes eljegyzéssel kapcsolatban, sem ilyennek hiányában nem alapítja meg a házasságot; hiszen az említett császári rendeletek által megállapított s felsorolt házasságkötési formák között erről említés sincs téve.

Az egyház pedig az áldást mindig a már megkötött házasságra adta, akár formátlan consensussal, akár valamely meghatározott formában kötöttet meg a házasság; ezért találja például az Izauri Leó és Constantinus Copronymus rendelkezése ezen megáldást alkalmasnak arra, hogy a házasság létrejöttét bizonyítsa.

S hogy éppen a vallási momentum értékesítése s felhasználása s az egyházi szempont érvényesítése volt egyik célja a rendelkezésnek, azt azon körülmény is támogatja, hogy a császári törvényhozás ismerte a nyilvános házasságkötésnek oly formáját, a melynek általánosítása alkalmas leendett a nyilvánosság s hitelesség sok biztosítékát magában hordó házasságkötési forma megállapítására, a nélkül hogy abban az egyházi szertartás igénybevételének jogi kötelező erő adatott s az egyházi jurisdictionnak tér nyílt volna.

Pedig Justinian itt szóban levő rendelkezése ¹⁾ az egyház felügyelete alá helyezte azon házasságok megalapítását, a melyek körül az egyház védőjének közreműködését állapította meg; mert az egyház védője, a ki rendszerint papi személy, ezen minőségében általában az egyház érdekeinek védelmével volt megbízva.²⁾

Azonban az egyház védője ezen házasságok körüli eljárásban még sem azon egyház papjaként szerepel, s egész eljárásban sem egyházi szertartás, sem pedig az egyháznak mint ilyennek valamely jellemző ténykedése nem jut kifejezésre.³⁾

¹⁾ L. a 74-ik novellának fent 27. l. 1) jegyz.-ben közölt részét.

²⁾ L. Friedberg Eheschliessung i. m. 15. l. 3. jegyz.; P. Hinschius System des katholischen Kirchenrechts. Berlin, 1869. I. k. 377. l.

³⁾ Ezt hangsúlyozza Binterimml szemben Friedberg is Eheschliessung i. h.; így Beauchet is i. m. 21. s köv. l., a hol helyesen emeli ki azt is, hogy már azon okból sem lehet ezen rendelkezésben az egyházi házasságkötési jog megállapítását találni, mert az abban megállapított formát Justinian a házasságoknak csak kis részére állította fel.

Sőt épen ezen berendezésre van alapítva azon nézet is, hogy a consensusnak az egyház védőjénél eszközendő kijelentésére vonatkozó justiniani rendeletben kell látnunk a polgári házasság első példáját,¹⁾ a mely nézet viszont azt hagyja figyelmen kívül, hogy a házasságkötések itt mégis csak az egyház felügyelete alá lettek helyezve, s hogy ezen rendelkezés csak egyik, jogi természete szerint nem különböző nyilvánulása az addigi fejlődésnek, a mely nem ismerte s nem is állapította meg az egyházi és polgári vagy állami házasságkötés közötti ellentétet; hiszen csak a fejlődés további folyama vezetett itt — mint láttuk — az egyházi házasságkötési joghoz.

Ezen egyházi házasságkötési jogot megállapító szabályozás teljes határozottsággal állapítja meg a házasságot megalapító s érvényességi kelléket képező actust, épen azért a házasságkötés lényegének s kellékeinek felderítése céljából nem követel meg figyelembevételt azon fejlődés, mely a megáldott és meg nem áldott eljegyzés közötti különbséget s ezeknek a házasság-megalapításához való viszonyát kifejlesztette.²⁾

IV.

A keleti egyház házasságkötési jogát megalapító ezen egységes fejlődéssel szemben a nyugati egyházban végbemenő fejlődés a legváltozatosabb alakulatokat mutatja fel.

A nyugat római népelemei s lakosai, különösen Dél-Francziaországban, Itáliában, például Róma, Nápoly, Genua s főleg Romagnában már a személy szerinti jog elvénél fogva is a római házasságkötési joghoz alkalmazkodtak; déli Itáliában a normann uralom megalapítása előtt találkozunk a byzanci jog alkalmazásával, mely még a normann jogalkotást is befolyásolta; ezzel szemben az V. század második felében és végén az egyházzal érintkezésbe jutó germán népek saját házasságkötési jogukat és szokásaikat alkalmazzák, a melyek a lényeges

¹⁾ Így Friedberg Eheschliessung i. h.; s Kirchenrecht i. m. 443. l. 7. jegyz.; erre látszik utalni Beauchet is i. m. 21. l.

²⁾ L. különben ezen kérdésre nézve különösen Hörmann i. m. 223. s köv. l., ki itt s több helyen is részletesen foglalkozik ezen kérdéssel s annak irodalmával.

elemek azonossága daczára még sem mutatnak minden törzsnél egységes és minden részletben megegyező jogállapotot.¹⁾

Ezekhez járulnak ezen jogrendszerek egymásra gyakorolt kölcsönhatása; a világi jogfejlődés és az egyház által kifejlesztett új elemek s érvényesített elvek, a melyek a fejlődés változó szakai szerint változó mértékben és alakban veszik az átalakítás munkáját.

Ezen fejlődési folyamatban igen sokáig megvan a különböző házasságkötési jogoknak s eljárásoknak önállósága, a melyet

---

¹⁾ Az ide vonatkozó széleskörű irodalomból l. A. Pertile. *Storia del diritto italiano*. Padova, 1873. I. köt. 6. §. s itt különösen 59. l.; R. Fresquet. *Précis d'histoire des sources du droit français*. Paris, Aix, 1881. IV. fejr. 44. s köv. l. —, főleg 52. l.; J. Ficker. *Über die Entstehungsverhältnisse der Exceptiones Legum Romanorum*. Mittheilungen für Österr. Geschichtsforschung. Innsbruck, 1886. II. pótköt. I. füz., s itt főleg 1. s köv. —, 46. s köv. —, 52. s köv. l.; H. Brunner. *Deutsche Rechtsgeschichte*. Leipzig, 1887. I. köt. 34. §. s itt főleg 266. s köv. l.; Grundzüge d. deutschen Rechtsgeschichte. Leipzig, 1901. 12. §.; A. Gaudenzi. *Le vicende del mundio nei territori longobardi dell' Italia Meridionale*. Archivio Storico per le Province Napoletane. Napoli, 1888. XIII. fejr. 1. füz. 95. s köv. l.; J. Flach. *Études critiques sur l'histoire du droit romain au moyen age*. Paris, 1890., főleg 97. s köv. s 102. l.; Hajnik I. *Egyetemes európai jogtörténet*. Budapest, 1891. III. kiad. III. fejr. 5—7. §§.; M. Conrat. *Geschichte der Quellen und Literatur des Römischen Rechts im früheren Mittelalter*. Leipzig, 1891. I. köt. s főleg II. r. 4. s 5. fejr.; G. Salvioli. *Manuale di Storia del diritto italiano*. Torino, 1892. 43., 44. s köv., 79. 80. s köv. l.; L. Stouff. *Étude sur le principe de la personnalité des lois*. Paris, 1894., s itt pl. 19. s köv. —, 38. s köv. —, 82. s köv. l.; Fr. Brandileone. *L' intervento dello stato nella celebrazione del matrimonio in Italia*. Napoli, 1894. 37. s köv. —, 45. s köv. —, 50. s 54. l.; *Nuove ricerche sugli oratori matrimoniali in Italia*. Torino, 1895. 24., 29. s 47. l.; *Il contratto di matrimonio*. Torino, 1898. 5. s köv. s 21. l.; *Note ad un instrumento matrimoniale dell' anno 1216*. Siena, 1899. 19. s köv. s 24. s köv. l.; *Die »Subarrhatio cum anulo«*. Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht. Tübingen und Leipzig, 1901. X. köt. 3. füz. 321. l.; F. Ruffini. *Per la storia del diritto matrimoniale*. Il Filangieri. Milano, 1894. XIX. foly. 8. s köv. sz. 743. l.; F. Patetta. *Contributi alla storia delle orazioni nuziali e della celebrazione del matrimonio*. Studi Senesi. Torino, 1896. XIII. köt. 1—2. füz. 32., 50. s köv. l.

az egyház respectál, daczára annak, hogy megvan a házasságot megalapító actus tekintetében saját álláspontja.¹⁾

Ezen körülmény magyarázza meg például azon sok félreértésre alkalmat adó jelenséget, hogy I. Miklós pápa a Lothar és Theutberga közötti házassági vitás ügyben követeihez 863-ban intézett iratában oly tények felderítését hagyja meg, a melyek a frank házasságkötési jognak körében birhattak jelentőséggel, míg ezzel szemben a 866-ban a bolgárokhoz irt híres levelében tisztán a római jogból recipiált házasságkötés képét és házasságkötési jog elveit közli, mint a római egyházban érvényes és követendő házasságkötési jogot.²⁾

¹⁾ Helyesen emeli ki ezt A. Esmein. *Le mariage en droit canonique*. Paris, 1891. I. köt. 98. l.

²⁾ Előbbinek ide vonatkozó részei — felvéve a c. 4. C. XXXI. qu. 2. — ... inquirete, etsi ... regem ... Gualdradam premissis dotibus, coram testibus, secundum legem et ritum, quo nuptiae celebrari solent, ... inveneritis accepisse ... Si vero minime probatum fuerit Gualdradam uxorem fuisse legitimam, neque nuptiis more celebratas, per benedictionem scilicet sacerdotis ... Lothario extitisse conjunctam ... — Ezzel szemben a bolgárokhoz irt, már említett s alább részletesebben ismertetendő levél szintén a világi jogra utalva említi, hogy sufficiat secundum leges ... consensus stb. — Dieckhoff i. m. 65. l. 92) jegyz. ellentétet lát a két levél között; R. Sohm korábban *Trauung und Verlobung*. Weimar, 1876. 60. s. köv. l. 3) jegyz. alapfelfogásának megfelelőleg a középkorban — szerinte — uralkodó egyházi felfogásnak a germán jog szabályait tartva, a bolgároknak irt levelet úgy fogja fel, hogy abban a pápa egyáltalában nem nyilatkozik a házasság lényeges kellékeire nézve; ellenben később R. Scherer alább említendő munkája megbeszélésében, *Zeitschrift für Kirchenrecht* XVII. köt. 174. l. 2) jegyz. s Scherer nézetének helytelenítésével és saját korábbi nézetének helyesbítésével azon nézetnek ad kifejezést, hogy az egyház ekkor még mindkét világi jogot érvényesnek fogadja el, s csak később tér el attól önálló házasságkötési jogával; Scheurl. *Entwicklung des Eheschliessungsrechtes* i. m. 51. s. köv. l. szerint a Lothar és Waldrada közötti ünnepélyes házasságkötés lehetőségének feltételezése a pápa részéről csak irónia lehet; R. Scherer. *Über das Eherecht des Benedict Levita und Pseudo-Isidor*. Graz, 1879. 23. l. 3) jegyz. a bolgárokhoz irt levélben a pápa az ünnepélyes házasságkötést és a házasságkötés lényeges kellékét írja le; ellenben a Lothar ügyében nem arról szól, hogy mit tart a házasságkötés lényeges kellékeinek, hanem csak azon állítások tisztába hozatalát rendeli el, a melyek alkalmasok leendettek arra, hogy a Lothar hívei által állított nyilvánosság között végbement házasságkötést igazolják;

És a fejlődés végső eredménye összefüggésben is áll az egyház ezen magatartásával, mert az akként figyelembe vett házasságkötési szokások, eljárások formális befolyása és hatása az egyház házasságkötési jogának körében kétségtelenül felismerhető és megállapítható.

Azonban a nélkül, hogy az egyházi házasságkötési jog lényeges és alapelvei ide lennének visszavezethetők.

Ezen tétel czáfolatát képezi azon kétségtelenül egyoldalú és téves álláspontnak, a mely szerint ezen fejlődési folyamat egyik része és eleme, a germán népek házasságkötési joga, mint egységes és egységesítő jogrendszer jelentkezik, a mely egyúttal az egyház házasságkötési jogának kialakító s formáló anyaga is lesz.¹⁾

Pedig még az egyháznak a házasságkötésre vonatkozó önálló s összefüggő törvényhozói működése korában, a XII. században sincs a házasságkötésnek valamely egységes és egyetlen formája; hisz maga az egyházi törvényhozó is ismételten utal ezen időben a különböző helyek eltérő házasságkötési ünnepélyességeire s eltérő szokásaira.²⁾

S e mellett különösen fontos és jellemző tanúságot nyújtanak erre vonatkozólag a személyük szerint eltérő jog alá tartozó személyek közötti házasságkötések tekintetében alkalmazandó s érvényesülő jognak kérdései, a melyek mind több

---

Kováts Gyula. A házasságkötés Magyarországon. Budapest, 1883. 4. l. 1) jegyz. részben Schererhez hasonlóan arra utal, hogy a vizsgálat elrendeléséből nem következik az, hogy a bizonyítás tárgyát képező tény-körülmények mind a házasság érvényességének kellékeit képezték, s nemcsak a consensus megtudását segítették-e elő? Freisen i. m. 136. s 142. s köv. l. arra fektet súlyt, hogy a pápa következetlenség nélkül emlithette külön-külön minden népnek külön házasságkötési formásgait, mert ezek nem érintették a házasságkötés érvényességét.

¹⁾ Ez különösen Sohm említendő állásfoglalásának s követőinek is álláspontja; l. erre nézve pl. R. Sohm. Das Recht der Eheschliessung aus dem deutschen und canonischen Recht geschichtlich entwickelt. Weimar, 1875. 146. l., a melylyel szemben elegendő itt említeni a Ficker *Exceptiones Petri* i. m. 1. s köv. l. kifejezett helyes álláspontra vonatkozó megjegyzéseket.

²⁾ 3. X. 4. 4.

házasságkötési jog és forma érvényben és alkalmazásban létére mutatnak.¹⁾

Az egyház ugyan visszautasította azon elvet, hogy ily házasságkötések esetében mindkét házasuló félnek jogát, például a frank és szász jogot, alkalmazni s érvényesíteni kell; azonban ezzel nem utasította vissza egyúttal ezen több találkozó jog egyikének vagy másikának alkalmazását; s a hol a jogélet, például a római s a longobard jogok ily találkozása esetén, a konkrét esetben találkozó jogok valamelyikének előnyt s túlsúlyt szerzett, ott is ily kivételtől eltekintve s általában a több jog és forma önállóan érvényesült.²⁾

Ezen jogok, szokások, eljárások, szertartások sok irányú találkozása természetesen nem maradhatott kölcsönös hatás és nyom nélkül, a mely befolyás és hatás a germán házasságkötés jogát és formáit sem hagyta érintetlenül, a minek példája a házasuló személyek, s így a nő személyiségének s consensusának, személyes hozzájárulásának mind teljesebb érvényre juttatása.

Azonban a fejlődés ezen szakaszai nemcsak a germán jogok és formák egységes és egységesítő jellegének hiányát tanúsítják, hanem annak is bizonyítékát nyújtják, hogy ezen germán házasságkötési jogok és formák nem képeznek az egyházi házasságkötési jog fejlődésében teljesen új, az eredeti alapok helyébe lépett s gyökeres átalakítást jelentő alapokat.

S ezt annál is inkább lehet hangsúlyozni, mert a házasság-megalapítás lényeges kellékei tekintetében a germán házasságkötési jog tényleg nem is áll oly határozó és éles ellentétben az egyház által már korábban elfoglalt s alkalmazott elvi alappal, mint azt a fentebb érintett álláspont képviselői feltüntetik.

¹⁾ L. 33. l. 1) jegyz.-ben említett irodalmat.

²⁾ A 895. évi triburi zsinat 39. cap. — felvéve l. X. 4. l. —: *De Francia nobilis... mulierem de Saxonia lege Saxonum duxit in uxorem... Verum quia non eisdem utuntur legibus Saxones et Francigenae, causatus est, quod eam non sua, id est Francorum lege desponsaverat... Diffinit... sancta synodus, ut ille... a secunda conjuge separetur, et ad priorem redire cogatur.* — Különösen utal e rendelkezésre Pertile i. m. I. köt. 59. l. 26) jegyz.; Fresquet i. m. 52. l.; Brunner. *Rechtsgeschichte* i. m. 267. l.

Ez utóbbi tétel igazolását fogja nyújtani a germán házasságkötési jog igazi tartalmának s az egyházi házasságkötési joghoz való viszonya szempontjából figyelembe veendő kérdéseinek vizsgálata.

A germán házasságkötési jognak rendszeres, állandó s jogilag is értékesíthető alakját a nő, illetőleg a nő feletti mundium vétele képezi szemben a legrégibb házasságmegalapítási formának állított nőrablással.¹⁾

Feladatunk czéljából nem bir nagy jelentőséggel azon teljesen tisztázottnak nem tekinthető kérdés, hogy a házasságot megalapító ezen vétel eredetileg valóságos nővétel-e, a melyben a nő tárgyként szerepel, vagy pedig ezen vételnek tárgya kezdetről fogva csak a nő feletti hatalomnak, a mundiumnak megszerzése-e?

Azonban már a népjogok, a VI. század óta keletkező

¹⁾ Kérdésünk szempontjából nem bir közvetlen jelentőséggel a kezdetleges jogállapot, a melyre nézve épen azért elég csak érinteni, hogy a nőrablás sohasem lehetett a házasságmegalapítás kizárólagos módja és formája; továbbá azt, hogy a későbbi házasságkötéseknél szolgáltatott vételarra nézve nem tekinthető bizonyítottnak, hogy az a nő elrablása által okozott sérelemért szolgáltatott compositióból fejlődött volna ki; s végül érintendő még az, hogy a későbbi fejleményeknek — alább érintendő — azon alakulata, a melynél a nőnek beleegyezésével, azonban a felette mundiummal rendelkező személy hozzájárulása nélkül eszközölt elvétele, ú. n. elrablása házasságra vezet, a nő beleegyezésében, consensusában találja a házasságmegalapító erőt, s nem abban, hogy a nőrablás képezte valamikor a házasságmegalapítás első és egyedüli módját. — R. Hildebrand. *Recht und Sitte auf den verschiedenen wirthschaftlichen Kulturstufen*. Jena, 1896. I. r. 7. s. köv. 1. megfordítva azt találja, hogy a nővétel volt a korábbi s a nőrablás a későbbi alakulat. — Az egész kérdésre felvilágosítást nyújtanak pl. L. Dargun. *Mutterrecht und Raubehe und ihre Reste im germanischem Recht und Leben*. Breslau, 1883.; A. Heusler. *Institutionen des Deutschen Privatrechts*. Leipzig, 1886. II. köt. 277. s. köv. 1.; Brunner. *Rechtsgeschichte i. m.* 72. s. köv. 1.; Sehling i. m. 29. s. köv. 1.; Óvári K. *Régi magyar házassági jog*. Magyar Igazságügy. Bpest, 1888. XXIX. köt. 1. füz. 16. s. köv. 1.; Salvioli. *Manuale i. m.* 309. s. köv. 1.; K. Amira. *Recht in Paul's Grundriss der Germanischen Philologie*. Strassburg, 1893. II. köt. 2. r. 142. l.; R. Schröder. *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*. Leipzig, 1894. II. kiad. 67. l.

leges barbarorum, nem a nőt tekintik a vétel tárgyának, hanem a nő felett gyakorolt hatalmat, a mundiumot.¹⁾

A nő ugyanis, mint védelemre szoruló, ezen korban állandó

¹⁾ Itt is elegendő arra utalni, hogy a valóságos nővétel lehetőségét nem lehet azon érveléssel megczáfolni — mint azt pl. Scherer teszi Kirchenrecht i. m. 233. l. 9. jegyz., s Benedict Levita i. m. 16. l. 1) jegyz. —, hogy dolgok nem állottak soha gondnokság alatt s hogy fogalmi képzelenség lenne, hogy ily benső viszony a benne élő személyek akarata nélkül, sőt az ellen is létesülhessen; a mely érvelés a mai kifejtett jogviszonyokat s jogelvek logikáját alkalmazza helytelenül azon korra, a mit különben Schererrel szemben A. B. Schmidt is kiemelt i. m. ismeretében, Göttingische gelehrte Anzeigen. Göttingen, 1893. I. köt. 455. l. — Magára a kérdésre l. F. Rive. Die Vormundschaft im Rechte der Germanen. Braunschweig, 1862. I. köt. 103. s köv. l.; Friedberg. Eheschliessung i. m. 17. s köv. l.; Löning i. m. II. köt. 578. s köv. l.; H. Habicht. Die altdeutsche Verlobung in ihrem Verhältniss zu dem Mundium und der Eheschliessung. Jena, 1879. I. §. 1. s köv. l.; Sohm. Eheschliessung i. m. 22. s köv. l.; Trauung i. m. 15. l.; Trauungsfrage 11. l.; K. Lehmann. Verlobung und Hochzeit nach den nordgermanischen Rechten des früheren Mittelalters. München, 1882. I. §. 7. s köv. l.; Kováts Gy. i. m. 14. l.; F. Scaduto. Il consenso nelle nozze stb. Napoli, 1885. 85. s köv. l. az egyes jogok feltüntetésénél; Brunner. Rechtsgeschichte i. m. 74. s köv. l.; Hajnik i. m. 78. s köv. l.; F. Tudichum. Geschichte des Deutschen Privatrechts. Stuttgart, 1894. 290. s köv. l.; Salvioli Manuale i. m. 310. s köv. l.; E. Huber. System und Geschichte des Schweizerischen Privatrechts. Basel, 1893. IV. köt. 315. s köv. l.; F. Pollock and F. W. Maitland. The history of English law. Cambridge, 1895. II. köt. 362. l. — A mundium-vételre mutatnak a mundium, mundsket kifejezések; s ezért találkozunk pl. Rothar Edictumának 165., 184., 187., 188., 190., 191., 215. cap. —, vagy a Leges Liutprandi 114. XI., 126. X., 127. XI.-ben a »mundium facere« szóhasználatlaltal, a melyre nézve a Rothar Edict. 215. cap. még említi, hogy »reddant praetium, quod pro mundium ipsius mulieris datum est«, vagy a lex Alamannor. Hlotarii cap. LIV.-ben a »mundium adquirere« szóhasználatlaltal ezen szolgáltatás jelzésére — l. ezeket Monumenta Germaniae Historica. Ed. G. H. Pertz. Legum Tom. III. s IIII. Hannoverae, 1863. s 1868. —; vagy pl. a Rothar Edictuma 182. cap.-hoz irt Expositio szerint a Liber Papiensis-ben Pertznél i. m. IV. köt. olvassuk: »... Martinus hunc caballum, solidos 20 valentem Andree dat pro mundio Cristine uxoris suae et Andree filie... Et tu, Andrea, pro hoc caballo, solidos 20 valente, Cristinam, filiam tuam, cum rebus omnibus ad eam pertinentibus sub Martini mundio mitte, mundium et caballum sibi ad proprium trade...

védelem, állandó gyámság alatt áll, a mely mundiumnak nevezetik.¹⁾

Ezen mundiumnak megszerzése nélkül a házasság viszony természetesen nem lehetett teljes és minden jogi következményekkel felruházva, miután nem a férjet illették meg a nő felett a mundiummal járó jogok és köteleességek, hanem valamely más személyt, a ki még azon joggal is bírt, hogy a nőt bármely időben visszakövetelhesse férjétől, mindaddig, a míg ez a neje feletti mundiumot is meg nem szerezte.²⁾

Mert a mundiumot még a házasság megkötése után s a már megkötött házasságnak fennállása alatt külön is meg lehetett szerezni és lehetett még azután is elveszíteni.³⁾

Mivel azonban a férj a házasság megalapítására való tekintettel a legtöbb esetben és rendszerint megszerezte a mundiumot, hogy teljes jogkörrel rendelkezék nejével szemben, azért a mundium megszerzésének formáit — úgy mint a rómaiaknál a manus megszerzésének formáit — a házasság megalapításának formái gyanánt tekintették, és nem keresték azt, hogy a házasságot tényleg ezen formák teremtik-e meg, vagy hogy kizárólag ezen formák szükségesek-e ahhoz, hogy a házasság létrejöhessen és megköthető legyen?

Itt tehát a házasságkötés formája és lényeges kellékei beleolvadnak a mundium megszerzésének formájába s nem jutnak önálló kifejezésre.⁴⁾

¹⁾ A mundium, id est dominium, Munt stb. mint hatalmi s védelmi viszonynak lényegére, tartalmára, annak a római jogi manushoz, mint közös gyökből is származó fogalomhoz való viszonyára nézve l. különösen Heusler i. m. I. köt. 20—29. §§.; l. még Friedberg Eheschliessung i. m. 17. s köv. l.; Pertile i. m. 102. §.; Salvioli. Manuale i. m. több helyen, így 243., 339. s köv. l., 352. s köv. l.; a mikkel szemben azonban l. Rive i. m. munka sokban és lényeges alapkérdésekben is eltérő fejtegetéseit.

²⁾ Habár, mint az alább közlendő forráshelyek mutatni fogják, nem minden jogrendszerben illette meg a mundiummal rendelkező személyt ezen visszakövetelési jog.

³⁾ Ezen pontra is felvilágosítást nyújtanak az alább közlendő forráshelyek.

⁴⁾ A mi nem zárja ki azon előrebecsátott tényt, hogy a házasság a mundium megszerzése nélkül is megalapítható; a mit s az ezzel kapcsolatos s fentebb is érintett további tételeket különösen hangsúlyoz s

Az ily házasságmegalapítással kapcsolatos, illetőleg a házasságra való tekintettel eszközölt mundium megszerzése s ennek formája alatt a házasság megalapítása eredetileg akként ment végbe, hogy a vevő férfi a nő, illetőleg a mundium árát lefizette, s ezzel egyidejűleg a nő gyámja átadta neki a nőt, átruházva ezzel a nő feletti mundiumot is a férjre.

Később a viszonyok, az erkölcsi és jogi gondolkodás változása itt is oda vezetett, hogy az eredetileg egyesített elemek időbelileg is szétválasztassanak, úgy mint az más jogrendszerekben is jelentkezik; vagyis különvlik a mundium átruházása s ezzel kapcsolatban a házasságmegalapítás tekintetében eszközölt előzetes megegyezés, a nő tényleges átadása, a mundium átruházása- s a házasság tényleges megalapításától.¹⁾

Ezen különválásnak megfelelőleg a házasságmegalapítással kapcsolatos mundium vételnek első actusa az eljegyzés, desponsatio, Verlobung, Vermählung, festar, festamál, trolofningen, fästningen stb.²⁾

igazolni kíván Freisen i. m. 105—119. l. — különösen utalva Habichtra is i. m. 9. s 34. l. —; azonban Freisen a helyes előzményekre teljesen téves következtetéseket alapít, a midőn a házasságmegalapítás jogi elemeit teljesen különválasztja a házasságmegalapításra való tekintettel eszközölt mundiumszerzés formaságaitól, s az affectio maritalissal eszközölt copulában látja azt. — Szintén ezen alapgondolattal függ össze, azonban megfordítva épen a mundiumszerzés tekintetében téves Rive i. m. 258. s köv. l. nézete — a melylyel szemben I. K. Amira ezen munka ismertetésében, Kritische Vierteljahresschrift. München, 1875. XVII. köt. 438. s köv. l. —; s O. Opet. Geschlechtsvormundschaft in den fränkischen Volksrechten. Mittheilungen für Österr. Geschichtsforschung, 1890. III. pótköt. 1. füz. 1. s köv. l. azonos következtetésű nézete, a mely szerint a salifrank és ripuari jog szerint a nő nem állott nemi gyámság alatt s e részben tehát nem függött az azzal járó hozzájárulásoktól. — L. különben ezen kérdésekre még Scherer Kirchenrecht i. m. 234. l. 12. jegyz.

¹⁾ L. Löning i. m. II. köt. 578. s köv. l.; Kováts Gy. i. m. 157. l.; Brunner. Rechtsgeschichte i. m. I. köt. 74. l.; Salvioli. Manuale i. m. 311. l.; Schröder i. m. 69. l.

²⁾ Az ily formális házasságmegalapítás actusainak ezen szétválasztása nem képezi vita tárgyát; azonban eltérés van ezen actusok tartalma, továbbá azoknak egymáshoz való jogi viszonya s a házasságmegalapításra vonatkozólag azokat megillető jelentőség tekintetében. — Az erre vonatkozó kérdéseknek önálló s újabb szempontok alapján eszközölt vizsgálatát

Az eljegyzés a férfi és a nő feletti mundiummal rendelkező személy között létrejött előzetes szerződés, a melylyel a

R. Sohm vezeti be *Recht der Eheschliessung* i. m. Sohm tanítása — az ú. n. *Verlobungstheorie* — szerint a germánjogi eljegyzés által kötöttetik meg a házasság, a melynek következtében a házasság jogviszonya meg van alapítva; ezen szerződés alapján dologjogi hatálylyal beállanak a házasságnak negatív hatásai — a házassági hűségi viszony —; a házasság pozitív hatásai — korábban a férjet illető hatalmi viszony — az átadással állanak be, a mely a dologjogi birtokbaadás, investitura analógiájaként csak kiegészítése, végrehajtása az eljegyzésben jelentkező jogügyletnek, később a teljes házassági közösség viszonyának megalapításához, a házassági s rangközösség megalapításához ezenkívül még az elhálás is szükséges; — H. Brunner, *Sohm. Trauung und Verlobung* megbeszélésében *Jenaer Literaturzeitung*. Jena, 1876. 32. sz. 499. s köv. l., később *Grundzüge* i. m. 192. s köv. l. is, s *Löning* i. m. II. 581. s köv. l. ezen gondolat alapulvételével azon eredményre jutnak, hogy az eljegyzés szükséges része a házasságkötésnek, a mely előbbi szerint a házasság jogviszonyát csak belső oldalára nézve létesítette, míg harmadik személyekkel szemben, tehát kifelé azt az átadás állapítja meg, s a mely két *actus* kapcsolatát mutatja, hogy gyakran az eljegyzéssel symbolikus átadást s az átadással symbolikus eljegyzést kapcsoltak össze; utóbbi szerint pedig az eljegyzés oly szükséges eljárás, mely a házasság megalapítása nélkül, a házasság törvényessége tekintetében határozó jelentőségű; míg a házasságot azon jogi tény — átadás, együttélés — alapítja meg, mely az eljegyzés alapján a nőt a férj hatalmába viszi át; *Heusler* i. m. 282. s köv., főleg 288. l. szerint törvényes házasság csak eljegyzés és átadás által jöhet létre, a mely a mundiumot is átviszi a férjre, azonban a felbonthatlan jellegű kapcsolatot annak a *copula carnalis* adja meg, a tulajdonképi értelemben vett házasságot tehát ez létesíti. — Ezekkel szemben *Friedberg. Verlobung und Trauung*. Leipzig, 1876 — *Das Recht der Eheschliessung* i. m.-tól eltérőleg már tisztán megkülönböztetve az eljegyzés és átadás *actusait* —, majd *Kirchenrecht* 1889. III. kiad. 387—390. l., az eljegyzést kötelmi jogi *pactum de matrimonio contrahendo*-nak tekinti, míg a házasságot a mundium átvételét eszközöző átadás köti meg, a melynél a felek beleegyezésének alapul kell feküdnie, s a mely *consensu*son alapul a házasság — ez az ú. n. *consensualis*, megegyezési elmélet —; s épen azért sem az eljegyzés, sem az átadás nem lényeges kellékei a házasság-megalapításnak, hanem csak a mundium megszerzésének, a mely nélkül a férfi és nő közötti kapcsolat nem tekinthető a jog által elismert kapcsolatnak. A *consensus* itt kifejezésre jutó házasságkötő erejének gondolata, ezen gondolattal kapcsolatban, habár nem ily formulázott alakban, érintve van már *Scherer. Benedict Levita* i. m. 15. l. s *Beauchetnél* i. m. 27. s köv. l. — S végül *Friesen* i. m. 103. s köv. —, főleg 119. l. szerint különbség teendő a mundium megszerzése s a házasságkötés

férfi arra kötelezi magát, hogy a megegyezés szerinti, később a törvény által meghatározott összeget, a mundium áráként, a mundiummal rendelkező személynek megfizeti, s az átadandó

közt; előbbi az eljegyzés és átadással szereztetik meg, utóbbi egyéb lényegtelen formások mellett az elhálással megy végbe — az ú. n. copula-elmélet. — Az észak-germán jogokra nézve eltéréseket állapítanak meg K. Amira. Nordgermanisches Obligationenrecht. Leipzig, 1882. I. köt. 533. s köv. l.; 1895. II. köt. 659. s köv. l.; Das Recht in Paul's Grundriss i. m.; Lehmann i. m. 143. l.; L. Beauchet. Formation et dissolution du mariage dans la droit Islandais du moyen âge. Paris, 1887., a mennyiben ezek szerint ezen jogrendszerek a római usus-házassághoz hasonló alakzat mellett, a szerződési házasságkötés actusai között nem ismerik az átadást, hanem itt az eljegyzést és a tulajdonképi házasságkötést kell megkülönböztetni, a mely utóbbinak több formása közül felemlíthető a nő hazavitele s a symbolikus elhálás; az eljegyzés előzetes szerződés, a melyben a menyasszony nőül adása és nőül vétele ígértetik; kötelmi jellegű, azonban a törvényes házasságmegalapítás szükséges eleme, mely már bizonyos jogokat állapít a jegyes részére. — Az eljegyzési elmélet alapján állanak F. Wyss sen. Die Eheschliessung in ihrer geschichtlichen Entwicklung nach den Rechten der Schweiz. Zeitschrift für schweizerisches Recht. Basel, 1877.; Dieckhoff i. m. 66. s köv. l.; Huber i. m. 316. s köv. l.; a magyar jogra nézve is értékesítve Kováts Gy. i. m. s főleg 157. s köv. l.; Felelet Br. Roszner Ervin. Régi magyar házassági jog cz. munkájára. Budapest, 1887. 10. s köv. l.; Br. Roszner Ervin válaszára. Budapest, 1888. 15. s köv. l. — a germánjogi alaptól függetlenül Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. Budapest, 1885. 38. s köv. l.; Hajnik i. m. 78. s köv. l.; A Gaudenzi. Le vicende del Mundio i. m. 109. s köv. —, főleg 111. s köv. l.; Pollock és Maitland i. m. II. köt. 362. l. 1. jegyz. szerint, a többek által irt Essays on Anglo-Saxon Law. Boston 1877. című munkában E. Young is Sohm elméletét alkalmazza az angol jogra, bár módosításokkal. — Löning álláspontját teszi magáévá Scheurl Eheschliessung i. m. 35. s köv. l., s Das gem. d. Eherecht i. m. 43. s köv. l.; Schröder i. m. 297. l.; Salvioli. Manuale i. m. 311. s köv. l.; Brandileone. Il contratto di matrimonio i. m. 6. s köv. l. — A consensualis-elméletet teszi magáévá Sehling i. m. 30. s köv. l.; Scherer. Kirchenrecht i. m. 168. s 234. s előző l.; A. Val de Lièvre. Launegild und Wadia. Innsbruck, 1877. 149. s köv. l. szerint is az eljegyzés — bár szükséges — pactum de contrahendo; Roszner E. Régi magyar házassági jog. Budapest, 1887. 29. s köv. l. s több helyen. — A copula-elméletet illetőleg Freisen álláspontja mellett — melyet Freisen maga elejtett i. m. II. kiad. 1893. — nyilatkozott Ficker. Exceptiones Petri i. m. 70. l., Kokas J. A házasságkötés stb. Győr, 1898.; nem tartoznak ide, a kik azt hangsúlyozzák, hogy a házasság egyes, főleg vagyonjogi következményei csak a copulával állnak be.

nőt s az a feletti mundiumot átveszi, a melylyel szemben viszont a mundiummal rendelkező személy arra kötelezi magát, hogy a nőt és az a felett fennálló mundiumot a férfinak átadja.¹⁾

Az eljegyzés tartalmát képező egyes elemek fokozatosan változásokon mennek át, a melyek végül teljesen átalakítják annak tartalmát; azonban a nélkül, hogy ez az annak helyébe lépő ügylet lényegében, a házasság megalapításához való viszonyában változást jelentene.

Eredetileg az eljegyzést a jegyes a mundiummal rendelkező személylyel köti meg, a ki — az özvegytől eltekintve — a nő megkérdezése nélkül, sőt akarata ellenére is megköthette ezen előzetes szerződést; ennek helyébe lép a nőnek mind teljesebb önállósága, személyiségének teljesebb érvényesülése, s főleg az egyház befolyása folytán azon elv gyakorlati alkalmazása s megerősítése, a mely a nőnek személyes hozzájárulását, consensusát követelte meg ezen ügylethez.

Ezzel függ össze azon jelenség, hogy az eljegyzés csak a nő beleegyezésével, kifejezett consensusával történhetik; majd hogy a nő maga köti meg az eljegyzést, a gyám s a rokonok hozzájárulásával.²⁾

¹⁾ L. pl. Edict. Rothari 178., 179., 181—184., s ezekhez Liber Papiensis — Pertznél i. m. IV. köt. —.

²⁾ A kapcsolatos fejtegetésekben nyújtandó adatokon kívül érintettek itt pl. az Edict. Roth. c. 195. — i. h. — Si quis mundium de puella libera aut muliere potestatem habens, *excepto pater aut frater...* invitam ad maritum tradere voluerit... ammittat mundium ipsius... Leg. Liutpr. 12. VI.... Pater autem aut frater potestatem habeant, cui aut in quali etate voluerit, dandum aut spunsandum filiam aut sororem suam; quoniam iste licentia ideo dedimus, eo quod credimus, quod pater filiam aut frater sororem suam doloso animo aut contra rationem cuiquam homini dare non debeant. U. o. 119. III. Si quis filiam suam aut sororem sponsare voluerit, habeat potestatem cui voluerit, libero tamen hominem, sicut anterior contenit edictus. U. o. 120. IIII. Contenit autem anterior edictus de fream suam, qui eam male tractaverit, ut amittat mundium ipsius... Insuper et addimus, ut nec ad liberus hominis eam ad maritum absque ejus voluntatem dare presumat, quia pejus tractata esse non potest, si illum verum tollit, quem ipsa non vult. — L. ezekhez a megfelelő cap.-nál az Expositio Liber Papiensis is. — L. továbbá Cnutes dómas. Leges saeculares 74. cap. — kiadja R. Schmid.

Határozó befolyást gyakorolt e részben a VI. század óta beállott azon változás, a mely a mundiummal rendelkező személy részére eszközendő vételár reális fizetése, illetőleg ezen teljesítés kötelezése helyébe a vételárnak a nő részére való átengedését, illetőleg a jegyes azon kötelezését helyezte, hogy a nő részére az özvegyi tartására szolgáló szolgáltatást biztosít.

Ezen változással természetesen a nőért vagy a felette fennálló mundiumért járó vételár fogalma is átalakul és helyét a nő ellátásának biztosítása foglalja el.¹⁾

Ezzel kapcsolatban a vételár reális szolgáltatásának szük-

Die Gesetze der Angelsachsen. 1858. II. kiad. — Et nunquam cogatur virgo vel femina ad eum qui sibi displiceat, nec pro pecunia detur, nisi idem aliquid sponte sua dare velit; s ehhez VI. függelék De sponsalibus contrahendis. — Leges Burgund. Lex Gundebeti — Pertz i. m. III. köt. — C. Quaecumque mulier Burgundia vel Romana voluntate sua ad maritum ambulaverit, jubemus ut maritus ipse facultate ipsius mulieris, sicut in ea habet potestatem, ita et de omnes res suas habeat. — Az özvegyre nézve Edict. Roth. 182. Si quis filiam suam aut quamlibet parentem in conjugium alii dederit, et contegerit casus ut ille maritus moriatur, potestatem habeat ille vidua, si voluerit, ad alio marito ambolandi, libero tamen... L. még ezen kérdésre nézve Friedberg Eheschliessung i. m. 18. l.; Habicht i. m. 23. s köv. l.; Löning i. m. II. köt. 581. l. s 3) jegyz.; s az északi jogra nézve l. Rive i. m. I. köt. 99. l.; Lehmann i. m. 24., s 41. s köv. l.; Beauchet. Formation etc. dans le droit Islandais i. m. 5. s köv. l.

¹⁾ L. pl. Sohm. Recht der Eheschliessung i. m. 33. s köv. l.; Wyss sen. i. m. 94. l.; Löning i. m. II. 579. s köv. l.; Heusler i. m. 283. l.; Schröder i. m. 291. s köv. l.; Friedberg. Kirchenrecht i. m. 443. s köv. l. — Az átmenetet képező Lex Burgundionum LXVI. s LXXXVI. szerint pl., ha atya s fivér nincs, a ki szabadon rendelkezik ezen ú. n. wittimon-ról, már csak bizonyos részeket köteles átengedni a rokonoknak abból, így... tertiam partem patruus accipiat et alteram tertiam sorores stb. A későbbi jogállapotnak megfelelő források közül l. pl. Formula Salic. Lindenbrog. 7. — közölve K. Zeumernél Formulae Merovingici et Karolini aevi. Hannoverae, 1886. Monumenta Germ. Hist. Leg. Sect. V. — Igitur dum taliter apud pares vel parentibus nostris utrisque partibus conplacuit atque convenit, ut ego tibi solido et denario secundum legem Salicam sponsare deberem; quod ita et feci. Similiter conplacuit nobis atque convenit, ut de rebus proprietatis meae tibi aliquid in dotis titulum condonare deberem... Idecirco per hanc cartolam, libellum dotis, sive per festucam atque per andelangum dono tibi stb.

séges és kötelező volta is háttérbe szorul, s helyét a foglaló, például a frank egy solidus s egy denár, s az özvegy eljegyzésénél három solidus s egy denár, vagy a vételár valamely symboluma foglalja el;¹⁾ s még általánosabb lesz az eljegyzésnek tisztán formális jogügylet alakjába öltöztetése, a melynél a szerződő személyek, a megállapodás, a megegyezés megerősítésére jótállókat, kezeseket állítanak, vagy esküt s kézadást alkalmaznak; vagy valamely symbolum használata és esetleg bűntetés kikötése mellett eszközlik az eljegyzést.²⁾

Természetes, hogy az eljegyzés tartalmának változásával az alkalmazott symbolumok is a vételárra való utalás helyett más gondolat kifejezésre juttatására is szolgálhattak; így például a gyűrű a személyiség lekötése, a hűségre kötelezés jeléül szolgálhat.³⁾

¹⁾ L. előző jegyz.

²⁾ Az ide vonatkozó gazdag forrásanyag tekintetében elég itt utalni az Edict. Roth. 182. cap.-hoz irt formulára a Liber Papiensisben... Tunc dicatur sponso: da Andree wadium, quod tu Cristine filie sue omnium que modo habes aut inantea acquirere poteris, que sunt, portionem quartam facies, et, si te retraxeris, auri libras 100 compones. — Tunc wadia a fideiussoribus accipiantur. Dehinc patri dicatur: Andrea, per hunc ensem et wantonem istum sponsa Cristinam filiam tuam. — Ipso affirmante, dicatur sponso, ut eam accipiat. — Dehinc dicatur: Andrea, da wadium Martino, quod filiam tuam ei trades uxorem, et eam sub mundo cum rebus ad eam pertinentibus mittes; et tu, da wadium, quod tu eam accipies; et si quis nostrum se subtraxerit, componat pars parti fidem servanti penam auri libras 100. — Antifacti et morgincaph cartule lecte sponse a sponso tradatur. Tunc pater, qui mundualdus est, per manum dexteram tradet eam marito... További részletekre s forrásutalásokra nézve l. különösen Val de Lièvre i. m. 130. s köv. l., s az Edict. Roth. 178. cap.-ban használt »fabola firmata«-ra nézve is u. o. 213. s köv. l., Schröder i. m. 293. s köv. l.; Brandileone L' intervento i. m. 7. s köv. —, 19. s köv. l.; Die »Subarrhatio cum anulo« i. m. 322. s köv. l.; l. még Brunner Jenaer Literaturzeitung i. m. 499. s köv. l.; s az egész átalakulásra Sohm. Eheschliessung i. m. I. fejr.

³⁾ Így Brandileone Die »Subarrhatio cum anulo« i. m. 335. s köv. l. — a későbbi időre nézve helyesen —; a mely nézet már korábban is kifejezést talált, a mit felemlít Hofman. Verlobungs- etc. Ring i. m. 35. s köv. l. — Az uralkodó nézet a germán jogokra nézve a gyűrűt a szinleges vételárnak, illetőleg a vételár részének tekintí — így Sohm.

Azonban az egész változás nem rontja le a házasságkötés eredeti alakjának vételi jellegét, a mit a nyelhasználat — emere uxorem, pretium puellae, kaupa kona, kona mundi keypt stb. — és főleg a források kétségtelenül igazolnak.

Nagyon kevés valószínűség van ezzel szemben azon felfogás mellett, a mely itt nem vételt, hanem a nőnek a férfi részére eszközölt oly átengedését, átadását látja, a melyért ellenszolgáltatásul a férfi ajándékot ad a rokonok hozzájárulásának elismeréséül s viszonzásul, azért, hogy kérésének eleget tettek; vagy más formulázás szerint a nőt a férfi részére ajándékozták s átengedték családi hozzátartozóul.¹⁾

Azonban ezen felfogás különben sem adja a fejlődésnek vagy a házasságmegalapítás lényeges kellékeinek más magyarázatát, mint az előbbi.

Igy nem jelent eltérést az eljegyzés jogi lényege tekintetében sem.

E részben eddig csak azt láttuk, hogy az eljegyzés a jövőre szóló, jövőre irányuló előzetes szerződés.

Azonban van az eljegyzésnek több hatása s oly következménye, a mely a házasság rokon irányú hatásához hasonló.²⁾

Ezen hatások és következmények azonban határozott megkülönböztetéssel az eljegyzést mint ilyent illetik meg, és e mellett nem azonosak a házasság következményeivel.

Eheschliessung i. m. 54. s köv. l. —, vagy azzal rokon szolgáltatásnak, launegildnek, a szerződés perfectiója jelének is — Friedberg. Eheschliessung i. m. 26. l. 3. jegyz.; Hofman. Verlobungs- etc. Ring i. m. 30. s köv. l. —. A gyűrű ezen rendeltetésének igazolására mindezen helyeken arra is történik utalás, hogy ezért szerepel az eljegyzésnél csak egy gyűrű, a melyet a jegyes ad a menyasszonynak, mert csak ő tartozik a vételárral, illetőleg azzal rokon szolgáltatással s nem viszont a nő is.

¹⁾ Az ajándék-elméletet követi az észak-germán jogokra nézve Rive i. m. I. 103. s 119. l.; Amira. Obligationenrecht i. m. I. 533. s köv. l.; II. 669. s köv. l. arra utalva, hogy a házasságkötésre vonatkozó házastársul adás, gefa kono manni, gifta kono stb. terminologia is erre mutat; így Recht in Paul's Grundriss i. m. 142. s köv. l.; helyteleníti ezen álláspontot Lehmann i. m. 8. s köv. —, s 59—79. l. részletesen tárgyalva az észak-germán jogok szempontjából ezen kérdést. — Fenti elméletre nézve általában l. még Hildebrand i. m. 7. s köv. l.; s behatóan Lefebvre i. m. 354—379. l.; érinti Brandileone. Il contratto i. m. 8. l.

²⁾ Ezek a házasságnak Sohm által ú. n. negatív hatásai.

Az eljegyzés ezen következményei abban állanak, hogy az eljegyzett nő köteles az eljegyzés által megállapított s feltételezett hűségi kötelezettséget megtartani, és hogy az eljegyzésnek a meghatározott okok nélkül egyoldalú felbontása, büntetési *sanctio* alatt, tiltva van.

Ha az eljegyzett nő eljegyzésének tartama alatt mással folytat nemi viszonyt, akkor a népjogok szerint büntetésnek van alávetve, úgy ő mint azon férfi is, a ki az eljegyzett nőt elcsábította; az eljegyzett nőnek elrablása, vagy esetleg a nőnek hozzájárulásával is valamely harmadik személy által eszközölt elvétele esetén pedig részben visszakövetelésnek s büntetésnek van helye.¹⁾

¹⁾ L. pl. az eljegyzés jogtalan felbontására, megsértésére szabott büntetés tekintetében *Extravagant. Leg. Salicae A. I.* — H. Geffeken. *Lex Salica.* Leipzig, 1898. — *Si quis filiam alienam sponsaverit et se retraxerit et eam noluerit prindere, solidos LXII. cum dimidio culpabilis judicetur; Lex Hlotar. LIII. Si quis filiam alienam dispensatam dimiserit et aliam duxerit, componat eam quod dispensavit et dimisit, cum 40 solidis . . .* — Az eljegyzés tartama alatt folytatott nemi viszony büntetésére nézve l. pl. *Edict. Roth. 179. Si dixerit sponsus de sponsa sua, quod adulterassit postquam eam spunsatam habuit . . . Et si parentes . . . eam mundare non potuerint de ipso crimine, tunc sponsus recepiat res suas quas dedit, et illa patiatur pena adulterii, sicut in hoc edictum constitutum est; Lex Burgund. LII. De mulieribus sponsatas, quae ad aliorum consortium adulterii instigante libidine transierint, mindkét félre nézve rendeli, hogy »capitis amissione plectantur«.* — Az eljegyzett nőnek elrablása s esetleg hozzájárulásával eszközölt elvétele esetére megállapított visszakövetelés s büntetés példájaként l. *Lex Bajuvariorum (Textus primus) VIII. 16. Siquis sponsam alicujus rapuerit vel per suasionem sibi eam duxerit uxorem, ipsam reddat et cum 80 solidos componat.* — A további utalásokat s azok magyarázatát is l. különösen *Rive i. m. I. 241. s. köv. l.; Sohm. Eheschliessung i. m. III. fejj.; Trauung i. m. I. fejj.; Brunner. Jenaer Literaturzeitung i. m. 500. s. köv. l.; R. Löning. Der Vertragsbruch im deutschen Recht. Strassburg, 1876. 21—23. §§.; Geschichte des Kirchenrechts i. m. II. 584. s. köv. l.; Friedberg. Verlobung i. m. III. fejj.; s. Kirchenrecht i. m. 444. l. 15. jegyz.; W. E. Knitschky. Sohm könyvének ismertetésében Kritische Vierteljahrsschrift 1876. XVIII. köt. 408. s. köv. l.; Habicht i. m. 5—7. s. 9. §§.; Lehmann i. m. 102. s. köv. l.; Scaduto i. m. igen részletesen 83—215. l.* — azonban eltekintve a szerzetesi fogadalomra stb. vonatkozó közbeesőleg tárgyalt részekről —; *Beauchet. Formation dans le droit Islandais i. m. 16. s. köv. l.; Freisen i. m. 106. s. köv. l.* — *Sohm*

Az előbbi esetben a megállapított büntetések a legtöbb népjog szerint eltérnek a házasságtörés büntetéseitől; s különben is az eljegyzéssel kapcsolatos s az által feltételezett hűségnek megsértése nem is szerepel kifejezetten mint házasságtörés, hanem mint önálló minősítéssel bíró büntetendő cselekmény¹⁾

A mi mellett még azon tényt is figyelembe kell venni, hogy az el nem jegyzett hajadonoknak elcsábítását s azoknak házasságon kívüli nemi érintkezését szintén ily büntetésekkel sújtották a népjogok, a mint hasonlóan gyakran jelzik mindkét természetű cselekményeket az adulterium kifejezéssel is.²⁾

Annak sehol sincs nyoma, hogy az eljegyzés által feltételezett hűségnek megsértését azért büntetnék, mert ez által a házassági jogok, a férjnek jogai sértetnének meg; hanem büntetés van megállapítva azért, mert azon hűség lett megsértve, a melyet a népjogok az eljegyzett nőtől mint ilyentől követelnek meg.

Vagyis ebben is csak azon erkölcsi kötöttség és bensőbb kapcsolat védelme jut kifejezésre, a melylyel például a római jogban is találkozunk.

A mi több és erősebb sanctiója van az eljegyzésnek a germán jogokban, az azon körülménnyel függ össze, hogy védelem nyujtassék azon másik, nagy jelentőségű családjogi jogügylet tekintetében létrejött megállapodásnak s ez által is feltételezett kötöttségnek, a mely a mundium átruházására vonatkozik.³⁾

---

az említett — általa általánosított — ezen következményekre alapítja az eljegyzés házasságkötő erejét, a kettőnek azonosságát; a melylyel szemben áll az itt említett összes irodalom.

¹⁾ Knitschky i. m. 409. s köv. l., így Habicht i. m. 51. s köv. l. kimutatják ezen büntetések közötti különbséget; azonosság csak a Lex Wisig., a Lex Burgund. s látszólag az Edict. Rothar. szerint áll fenn; az eltérésre l. pl. Lex Salica XIII. 10. Si quis sponsam alienam tulerit et eam sibi in conjugio copulaverit . . . solidos LXII. cum dimidio culpabilis judicetur; ezzel szemben XV. Si quis . . . uxorem alienam tulerit a vivo marito . . . solidos CC. culpabilis judicetur.

²⁾ L. pl. Lex Salica XXV. De adulteriis ancillarum s ehhez Geffcken i. m. 135. l.; Lex Burgund. XLIV. De adulteriis puellarum et viduarum; Edict. Roth. 196.; Lex Lintpr. 95.

³⁾ Löning. Vertragsbruch i. m. 158. l.

Ezzel függ össze azon szabályozás, a mely az eljegyzett nőnek a jegyestől különböző más harmadik személy általi elrablása s általában elvétele eseteire van megállapítva.

Itt ugyanis a mundiummal rendelkező személy által eszközölt új eljegyzés vagy a jegyestől különböző személylyel való házasságkötés esetén a mundiummal rendelkező személy az első jegyesnek kártérítéssel tartozik, azonban a jegyes az eljegyzett nőt vissza nem követelheti.¹⁾

A mundiummal rendelkező személy hozzájárulásának hiányában, azonban esetleg a nő beleegyezésének fenforgása esetén is, különböző változatokban s alakban a nő visszakövetelésének s a mundiummal rendelkező személy és a jegyes részére fizetendő kártérítésnek s büntetésnek, később csak ez utóbbiaknak, van helye.²⁾

Példaképen említhető ezen szabályozások köréből a szász jog, a mely a mással eljegyzett nőnek, a mundiummal rendelkező személy akarata ellenére, azonban a nő hozzájárulásával eszközölt elrablása esetére a nő elrablóját arra kötelezi, hogy úgy a mundiummal rendelkező személynek, mint a jegyesnek 300—300 solidust fizessen; azonkívül a mundium áráként szintén 300 solidust volt köteles fizetni.³⁾

¹⁾ Edict. Roth. 192. Si pater filiam suam aut frater sororem aut aliqui ex parentibus puellam alii spunsaverint et postea cum alio extraneo arte conludium ficerint, aut fraudem consenserint cum illo, qui eam aut violenter aut ipsa consentiente ducat uxorem: tunc ipsi parentes, qui hujus conludium fraudis consenserint, componant spunso qui eam sponsatam habuit, simili poena ut supra in dupla meta quae tunc dicta fuerat in diae sponsaliorum, et postea spunsus amplius adversos eos aut fidijussoribus calumnia non requiratur.

²⁾ Ily szembeállítás van pl. Brunnernél Jenaer Literaturzeitung i. m. 501. l.

³⁾ Leges Saxonum 49. — Pertznél i. m. V. köt. — Qui feminam ab alio desponsatam rapuerit, 300 solidos solvat patri puellae, 300 sponso componat, et insuper 300 solidis emat eam . . . Ezen rendelkezés kapcsolatban áll a 40 cap.-tal, a mely arról szól: Uxorem ducturus 300 solidos det parentibus ejus, si autem sine voluntate parentum *puella tamen consentiente* ducta fuerit, bis 300 solidos parentibus ejus componat; si vero nec parentes nec puella consenserunt, *id est vi rapta est*, parentibus ejus 300 solidos, puellae 240 solidos componat, *eamque parentibus resti-*

Vagyis itt annak bizonyítékát látjuk, hogy a mással már eljegyzett nőt nem kellett visszaadni, s hogy a férfi — itt már férj — ily esetben is megszerezheti azután a mundiumot, ha annak árát a mundiummal rendelkező személynek kifizeti, a mely árt a mundiummal rendelkező személy köteles is elfogadni, s a helyett nem követelheti vissza a nőt, a ki felett pedig megvan nála a mundium.

Ezen jogszabályban kifejezést nyer az, hogy az eljegyzést akár a mundiummal rendelkező személy, akár a nő ily úton megszüntetheti, s az új eljegyzésnek vagy házasságnak nem állja útját a jegyesnek valamely erősebb joga.

Különben kiegészíti az itt kifejezésre jutó gondolatot még az is, hogy az eljegyzés felbontásának megengedett okai a legtöbb jog szerint szintén eltérnek a házasság felbontásának okaitól.¹⁾

De az eljegyzés, az eddigiekben figyelembe vett következményeken kívül, a jegyes részére nem állapít meg sem családi, sem nemi, sem vagyoni, sem másféle pozitív jogot.

Az eljegyzés alapján a jegyest csak a követelési jog illeti meg a mundiummal rendelkező személy, illetőleg a másik szerződő fél ellen, hogy végezze, eszközölje azon ügyletet, a mely a nőt s a nő feletti mundiumot hatalmába, valóságos jogkörébe adja; tehát a jegyes az eljegyzés alapján nem magát a nőt s a nő feletti mundiumot követelheti, hanem csak az említett jogügylet eszközölését.²⁾

tuat. — Hasonló a Lex Salica XIII. 10., 48. l. 1) jegyz.-ben közölt rendelkezése; Lex Hlotarii LII. 1. Si quis sponsatam alterius contra legem acciperit, reddat eam et cum 200 solidos componat. 2. Si autem reddere noluerit, solvat eam cum 400 solidis . . . ; Edict. Roth. 190. Si quis puellam aut viduam alterius sponsatam, illa tamen consentiente, tulerit uxorem, componat parentibus mulieris, vel ad quem mundius . . . pertinuerit, anagrip solidos viginti, et propter faida aliüs viginti, et mundium ejus, qualiter steterit, faciat; említhető még itt Aethelbirht törv. 83. cap. is — l. Schmidnél i. m. 8. s 9. l. —.

¹⁾ L. e részben a forráshelyeket jelezve pl. Habicht i. m. 59. s köv. l.; Lehmann i. m. 103. s köv. l.

²⁾ Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezen teljesítésre, ténykedésre jogilag érvényesíthető, akár végrehajtható igény léteznék; mert a mint pl. a Lex Salicának a 47. l. 1) jegyz.-ben közölt Extragansából látható,

Ezen követelési jogot tárgytalanná teheti — mint láttuk — a mundiummal rendelkező személy vagy az eljegyzett nő, s érvényesítését kizárhatják az eljegyzés felbontásának a nő részére megállapított jogos okai; például azon jogok szerint, a melyek értelmében a jegyes két év alatt köteles a nő átadását igénybe venni, ezen határidő után már nem érvényesítheti követelési jogát.¹⁾

Mindez azt mutatja, hogy az eljegyzés a germán jogok szerint sem több és más mint *pactum de contrahendo*, a házasság jövőben eszközözlendő megalapítására vonatkozó előzetes szerződés, a mely azonban nem is elmaradhatatlanul szükséges előzménye a házasság megalapításának, a mennyiben a nőnek a mundiummal rendelkező személy hozzájárulása nélküli elvétele esetén is létesülhet házasság, a melyhez csak a teljes családjogi hatalom megalapítása céljából kell a mundiumot is utólag megszerezni, a melyre nézve azonban a fejlődés végül a mundiummal rendelkező személy hozzájárulása hiányában elvett nő visszakövetelését is kizárta.

Itt is jellemző voltánál fogva például szolgálhat a száz

az eljegyzés által megállapított kötelezettség nem teljesítése helyébe a büntetés —, illetőleg kártérítési kötelezettség lép; vagy l. a mundiummal rendelkező személy kötelezettségére nézve a 49. l. 1) jegyz.-ben említett forráshelyet. — L. különben Löning *Vertragsbruch* i. m. 143. s köv. l.; Schröder i. m. 296. l. — Azonban az észak-germán jogokra nézve kereseti s végrehajtási jogot tanítanak Lehmann i. m. 106. s köv. l.; Amira *Obligationenrecht* i. m. I. 137. s köv. —, 535. s köv. l.; II. 662. s köv. l.

¹⁾ L. *Edict. Roth.* 178. *Si quis sponsaverit puellam liberam aut mulierem, et post sponsalias factas et fabola firmata duo annûs sponsus neglexerit eam tollere, et dilataverit nuptias exequi: post transactum biennium potestatem habeat pater aut frater, vel qui mundium ejus potestatem habet, distringere fidejussorem, quatinus adimpleat metam illam, quae in diae sponsaliorum promisit: postea leciat eos ad marito alii dare, libero tamen . . . : Lex. Liutpr. 119. III. . . . Nam posteûs eam (filiam, aut sororem) sponsaverit, non habet potestatem alteri homini eam ad maritum dandi ante bienni tempus. — Ezen két évi határidőt általánosítja Rive i. m. I. 241. l.; ellenben Löning *Vertragsbruch* i. m. 143. s 150. l.; *Geschichte des Kirchenrechts* i. m. II. 596. l.; *Habicht* i. m. 29. l. szerint az csak a longobárd s a nyugati góth jogban van meg; s tényleg ezen határidő csak kivételes s más jogrendszerekben még határozott határidőhöz sincs kötve az eljegyzésben foglalt ígéret teljesítése.*

jog, mely azt állapítja meg, hogy a ki a mundiummal rendelkező személy hozzájárulása nélkül, azonban a nő beleegyezésével, veszi el azt, az a 300 solidus kétszeresét köteles fizetni a a mundiummal rendelkező személynek.¹⁾

Ebben kifejezést nyer azon szabály, hogy a nő beleegyezése, *consensusa* alapján minden más *actus*, így az eljegyzés hozzájárulása nélkül is törvényes házasság jön létre.

A nőnek ezen beleegyezése, *consensusa* az, a mely az előzetes eljegyzéssel szemben, s annak daczára is, lehetővé teszi a jegyestől különböző személylyel való házasság megalapítását s létrejöttét.

S ebben kell keresnünk a mundium megszerzésére irányuló eljegyzésnél is azon jogi alapot, a melyen a házasságnak a jövőbeni megalapítására vonatkozó kötelezettség alapul.

Ezen *consensust* pedig a nő, különösen a fejlődés későbbi fokán s szakaiban, maga juttatja kifejezésre, vagy pedig a nő különös megkérdezése nélkül eszközölt mundium-vételnél a nő hallgatag beleegyezőnek tekintetik, ha nem tiltakozik, holott ezt megteheti, sőt ellenzését — mint láttuk — practikusan is érvényre juttathatja, az által hogy az eljegyzés daczára tényleg máshoz megy nőül.

Ezen határozó jogi momentum különben később, a mundiummegszerzés szükségének háttérbe szorulásával, határozott kifejezésére is jut.²⁾

¹⁾ L. 49. l. 3) jegyz. — L. továbbá még a Lex Salicának 48. l. 1) jegyz.-ben közölt XIII. 10. szabályát; Lex Frisionum Tit. IX. 11. — Pertznél i. m. III. köt. — Si (quis) liberam foeminam extra voluntatem parentum ejus, vel eorum qui potestatem ejus habent, uxorem duxerit, componat tutori ejus solidos 20. . . ; Edict. Roth. 188. Si puella libera aut vedua sine voluntatem parentum ad maritum ambolaverit, libero tamen, tunc maritus qui eam accepit uxorem, componat anagrip solidos viginti et propter faida aliüs viginti . . . — Pollock és Maitland i. m. 363. l. 5. jegyz. is utal e részben Aethelbirht törv. 82. cap.-ra — melyet közöl Schmid i. m. 8. s 9. l. —, mint olyanra, a mely szerint eljegyzés nélkül is érvényes házasság jöhet létre.

²⁾ A mundium megszerzéssel kapcsolatos eljegyzésre vonatkozólag az Edict. Roth. már ismertetett 182. s 195. cap.-hoz irt formulák a Liber Papiensis-ben pl. mutatják az özvegy közvetlen megkérdezését s

Ezzel függ össze az is, hogy a mundium megszerzése nélküli házasság megalapításához semmi egyéb: sem eljegyzésre, sem átadásra nincs szükség, mint arra, hogy a felek a házasságra irányított megegyezésüknek valamely módon kifejezést adjanak.

S később, a nő személyiségének teljesebb érvényesülésével s a nemi gyámság eredeti tartalmának megszűnésével, szintén a maritalis consensus határozott kifejezésre juttatása marad a házasságkötésnek határozott eleme s formája is.¹⁾

Azonban a mundiummal rendelkező személy által eszközölt, mundium-vétellel kapcsolatos házasságmegalapításnál a házasságkötés ezen eleme nem áll ily tisztán előttünk.

Itt a házasság megalapítása a házasságkötésnek eredetileg

nyilatkozatát s e mellett a mundiumra vonatkozó ismert eljárást: ... *interroga eum, qui vult ipsam feminam: vis accipere ad conjugium legitimum eam? — Volo, Deo volente. — Et tu, mulier, vis eum accipere ad legitimum conjugium? — Volo, Deo volente. — ... Tu, pater feminae, da wadium ei, quod tu des ei eam ad uxorem, et mittas sub mundio; et tu wadium da, quod eam accipias ...* A 195. cap. formulájában a leányhoz nem intéznek erre vonatkozó kérdést, miután ő épen azért jön panaszszal, mert a mundiummal rendelkező személy őt akarata ellenére akarja férjhez adni s a kérdés csak erre vonatkozik; s csak a férfihoz intézik az említett kérdést; l. így a *Cartularium Langobard.* 16. — *Pertz*nél i. m. IV. köt. — ... *Hoc facto ... debet mulier inquiri, an eligat eum virum de quo sit placitum sibi. Quod cum mulier affirmaverit, tunc debet pater sponsuri interrogari, si filio suo consentit ...* A gyakorlati élet közvetlen jelenségeit tanúsító munkák — eposok, elbeszélések stb. — tekintetében l. pl. *O. Hartung. Die Deutschen Alterthümer des Niebelungenliedes und der Kudrun.* Cöthen, 1894. 276. l.; *E. Spigatis. Verlobung und Vermählung im altfranzösischen volkstümlichen Epos.* Berlin, 1894, 12. s köv. l. — Ezen kérdésről még alább is lesz szó.

¹⁾ *Sohm* *Eheschliessung* i. m. 52. l. kizárólag a nemi gyámság megszűnésével hozza kapcsolatba ezen változást, a mivel szemben *Heusler* i. m. II. 286. l. 1. jegyz. helyesen utal arra, hogy ezen magyarázat az atyai hatalom alatt álló leányok eljegyzésének esetére nem alkalmazható. — Csakhogy mindkét szempont jelentőséggel bír itt, mert a nemi gyámság gyengülése, majd megszűnése találkozik a nő személyiségének teljesebb érvényesülésével s önállósulásával, a mi főleg az egyház befolyásának eredménye; a mely befolyás a nemi gyámság átruházására vonatkozó formások helyébe a házasságkötő akarat formálisabb megjelenését s érvényesülését helyezte.

egységes s a már említett különválasztás folytán időbelileg is önállóan jelentkező része, az átadás, *traditio puellae*, *Traung* alakjában megy végbe.¹⁾

Az átadás lényege abban áll, hogy a mundiummal rendelkező személy a nőt a jegyesnek tényleg átadja, a ki a nőt viszont átveszi; egyszersmind a jegyes lefizeti az eljegyzéskor kötelezett vételárt, illetőleg a nő részére biztosított dost biztosítja, így az erre szolgáló okmányt részére átadja.

Az átadás a hatalom jelvényeinek, a kardnak, kalapnak s hasonló symbolumoknak kíséretében történik; s némely, különösen észak-germán jogok szerint összekapcsolták azzal a nőnek hazavitelét a férj házába, valamint a testi egyesülés symbolikus szertartását.²⁾

A nemi gyámság jogi sorsának változása az átadás körül is lényeges átalakulást okozott, a mely azonban megtartotta a házasságmegalapítás körül előforduló eljárások, jogi és szertartási actusok ezen részének jogi jelentőségét.

Az átadásnak jogi jelentősége pedig abban áll, hogy annak alakjában megy végbe a házasságot megalapító jogügylet, a melylyel beállanak a házasságnak positiv hatásai, s annak tartalmát képező jogok és köteleességek, házassággal kapcsolatos, némely másodlagos jelentőségű, például vagyonjogok kivételével,

¹⁾ Ezen szétválásról s annak jogi megítéléséről 40. l. 2) jegyz.-ben részletesen volt szó.

²⁾ L. Sohm *Eheschliessung* i. m. 59. s köv. l., a hol kiemeli, hogy ezen átadás, a *traditio puellae*, az angolszász *gifta*, a melyről szól Schmid i. m. 603. l., a személyátadásnak, a kölcsönös hűséget megállapító átadásnak egyik esete, a melyet a germán jogok a dologátadás mellett ismernek; l. még erre nézve Brunner *Rechtsgeschichte* i. m. I. 75. s 266. l.; Schröder i. m. 294. l.; Salvioli *Manuale* i. m. 315. l. — A használt formalitásokra mutat pl. a fent 45. l. 2) jegyz.-ben említett formulában alkalmazott symbolikus átadás; hasonlóan a Brunner által *Jenaer Literaturzeitung* i. m. 449. l., s H. Loersch und R. Schröder *Urkunden zur Geschichte des Deutschen Rechtes*. Bonn, 1881. I. 61. l. közölt eljegyzési formulában előforduló ily átadás... *Unde... per baculum ipse Petrus ipsa filia sua mihi legitimam uxorem tradidit...*; pl. szolgálhatnak a Pertznél i. m. III. 150. l. 82) s 151. l. f) jegyz.-ben közölt formulák, illetőleg feljegyzések. — Az észak-germán jogokra nézve l. pl. *Amira Obligationenrecht* i. m. I. 536. s köv. —, s itt 539. s 540. l.

s a mundium is megilleti a férjet; s ezután már nem hiányzik semmi ahhoz, hogy a házasságot véglegesen megkötöttnek lehessen tekinteni.¹⁾

Ezt nemcsak azért kell hangsúlyozni, hogy ezzel az eljegyzéssel szemben kifejezésre jusson az átadás házasságmegalapító ereje és jogügyleti jelentősége, hanem azért is, mert ez által kifejezést nyer az is, hogy a nő hazavitele, a testi egyesülés

¹⁾ L. pl. Edict. Roth. 184. Si quando pater filiam suam aut frater sororem suam alii ad uxorem tradederit, et aliquis ex amicis, accepto exenio, ipsi muliere aliquid dederit, in ipsius sit potestatem, qui mundium de eam fecit...; Lex Liutprandi 127. XI. Si quis Romanus homo mulierem Langobardam tolerit et mundium ex ea fecerit... quia, posteus Romanum maritum se copolavit, et ipse ex ea mundio fecit, Romana effecta est... A Cartular. Lang. 16. formulája szerint... orator dicat: »o Seneca, tu per hanc crosnam mitte sub mundo hanc cum omnibus rebus mobilibus et immobilibus seu familiis, que ei legibus pertinent, et mundium et crosnam trade ad proprium Fabio«; a Sachsen-Spiegel III. könyv, 45. cz. 3. §. Die man is ok vormünde seines wives tohant als sie ime getrüwet wert — J. Fr. Ludovicinek 1750. évi fordítása szerint, a melyet 1895-ben Lipcsében kiadott C. Müller: ...Der Mann ist auch Vormunde seines Weibes zu hand als sie ihm getrauet wird —. Részletesen l. e pontra nézve A. Agricola. Die Gewere zu Rechter Vormundschaft. Gotha, 1869. 192. s köv. l.; Pertile i. m. 109. s 110. §§.; Sohm Eheschliessung i. m. 92. s köv. l.; Lehmann i. m. 87. l. az észak-germán jogokra nézve, a kitől eltér Amira Obligationenrecht I. 540. l.; s II. 674. l.; s Heusler is kiemeli s hangsúlyozza ezt i. m. 287. l. — Ezzel szemben kétségtelen, hogy némely jogok szerint bizonyos vagyonyjogok, részben az állásra s rangra vonatkozó jogok teljessége az elhálással állott csak be; l. pl. a már említett százsz-tükör i. h. ...dat wif is ok des mannes genotinne tohant also sie in sin bedde trit — Das Weib ist auch ihres Mannes Genossin aller der Ehren und Wirdigkeit, die der Mann hat, zu hand als sie in sein Bette tritt... —. Ezen kérdésre nézve l. Agricola már i. h.; Rive i. m. I. 262. l.; Friedberg Eheschliessung i. m. 29. s köv. s 64. l. s itt 2. jegyz.; s ezen munka ismertetésében P. Hinschius Kritische Vierteljahresschrift. 1867. IX. köt. 7. l.; Sohm i. h. 95. s köv. l.; Lehmann i. m. 87. s köv. l.; Heusler i. m. II. 287. s köv. l.; Freisen i. m. 117. s köv. l.; Scherer Kirchenrecht i. m. II. 171. l.; Huber i. m. 320. l.; Schröder i. m. 700. l. 116. jegyz.; s l. még M. Hanauer. Coutumes matrimoniales au moyen age. Nancy, 1893., a hol ezen actus symbolicus formaságait is tárgyalja, tekintettel arra, hogy a tényleges elháláshoz kapcsolt jogi következmények körén kívül is, ezen elhálás symbolikus actusa több jogrendszerben a házasságkötés formaságaiként szerepel.

symbolikus szertartásai s maga a testi egyesülés nem képezik a házasságmegalapítás lényeges kellékét.

Hiszen a házások épen csak a házasságnak már perfect megkötése által nyernek jogot arra is, hogy egymással testileg egyesülhessenek, holott a jegyeseknek egymással házasságon kívüli egyesülését egyes jogok stuprumnak tekintik s mint ilyen büntetik is,¹⁾ a mi kizárja azt, hogy a jegyesek első testi egyesülése mint büntetendő cselekmény a házasság megalapítását constituáló vagy kiegészítő jogi tény képezzen.

Nem áll ezzel szemben azon jogi álláspont, a mely a jogi közmondásokban például ily alakban nyer kifejezést: »Ist das Bett beschritten, ist das Recht erstritten«, vagy »Wenn die Decke über dem Kopf ist, so sind die Eheleute gleich reich«.

Mert e szerint csak a házassági vagyonjogok teljessége van függővé téve a házasság elhálásától, a melylyel ezen vagyonjogok is beállanak a már megkötött házasságon belül.²⁾

Azonban egyes népjogok viszont egy év és egy nap lefolyását vagy egy gyermeknek születését kívánják meg a házassági vagyonjogok teljességének beállásához,³⁾ a nélkül hogy e miatt akár ezen határidő lefolyását, akár a gyermek születését a házasságmegalapítás kellékeinek lehetne tekinteni.

Épen oly kevésbé bizonyít a testi egyesülés házasságmegalapító ereje és minősége mellett az usus-házasságnak azon

¹⁾ Lehmann i. m. 99. l. említi a Gulathingslög 51.; a Frostathinglög. III. 13., s Westgothalagen Giptar bok. 6. 1. §. ily értelmű rendelkezéseit.

²⁾ Erről már az előző l. 1) jegyz.-ben volt szó. — A szövegben foglalt jogi közmondáshoz hasonló jelentőséget juttat kifejezésre: Wem ich meinen Leib gönne, dem gönne ich auch mein Gut; vagy Au coucher, la femme gagne son douaire; Femme gagne son daire à mettre son pied au liet; Doii aire est acqui si tôt, que le mariage est fait et accomply, et que les mariants ont couché ensemble, et non autrement; a mely közmondásokat közli s magyarázza C. Ph. Hoffmann. Discursus historico-juridicus de die ac nocte nuptiali. Regiomonti et Lipsiae. 1720. 61. s köv. l. — Ezen közmondások magyarázatára nézve l. még pl. J. F. Eisenhart. Grundsätze der deutschen Rechte in Sprüchwörtern. Helmstädt, 1759. 123. s köv., 125. s köv., s 128. l.

³⁾ L. Sohm Eheschliessung i. m. 99. l.; Schröder i. m. 304. s köv. l.; Richthofen a Lex Saxonum VIII. 48-hoz irt magyarázatban Pertznél i. m. V. 74. l. 28) jegyz.

germán formája, mely a harminczévi együttélésen alapuló viszonyt a törvényes házasság minőségével ruházza fel;¹⁾ mert itt nem a testi egyesülésnek, hanem a hosszas együttélésnek van az együttélést a házasság jellegével felruházó ereje, kétségtelenül azért, mivel ezen magatartás a házasságra irányzott akaratra enged következtetést ott is, a hol ez mint ilyen nem juthatott határozott kifejezésre.

Mindezen negatív eredmény csak teljesebb bizonyítékot nyújt arra nézve, hogy a házasságot az átadás alakjában végbe-menő jogügylet alapítja meg.

Itt a mundium átruházására vonatkozó ügylet²⁾ a házasság megalapítására irányzott akarattal találkozik.

Az első időkből ugyan nincs adatunk arra, hogy a jegyesek az átadás alkalmával kifejezetten kijelentették a házasság megalapítására irányzott consensusukat, megegyezésüket.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a más irányban gyakran kiemelt ezen consensus itt fölösleges lett volna, hanem csak azt jelenti, hogy a házasság megalapítására irányzott akarat vagy szavaknak használata nélkül az átadással kapcsolatos eljárások s ténykedések formájában jutott kifejezésre; vagy a mundiummal rendelkező személy ténykedése pótolta a jegyesek consensusának formális kijelentését.³⁾

Azonban a már említett átalakulás változást hozott be az átadás formájába s azzal kapcsolatos eljárásokba, a mennyiben

¹⁾ Az usus-házasság ezen formáját említi Lehmann i. m. 60. l.; Amira Recht in Paul's Grundriss i. m. 143. l.; s érinti Obligationenrecht i. m. II. 32. l.

²⁾ Maga az átadás sem pusztá birtokbahelyezési tény, valamely korábbi jogügyletnek, az eljegyzésben jelentkező és befejezett jogügyletnek végrehajtása, a melyben semmi jogügyleti elem nincs, hanem csupán a már megszerzett jognak birtokába helyezés factuma foglaltatik — mint ezt Sohm Eheschliessung i. m. 91. l. tanítja —; mert a személy-átadást eszközölő jogcselekmények mindannyian már külső strukturájukban is feltüntetik a jogügyleti jelleget; a mely minőséget kérdésünkre nézve már az előző fejtegetések igazolták.

³⁾ Ez annál kevésbbé okoz nehézséget vagy zavart, mert a consensus már kimutatott jelentősége daczára, az első időkből arra nézve sem igen vannak adataink, hogy az eljegyzésnél maguk az eljegyzett személyek határozott formában s szavakban fejezik ki ezen eljegyzési akaratukat.

még a mundium átruházása mellett is kifejezetten s formálisan előtérbe lép a házasságmegalapítás jogügylete..

Vagyis az átadással kapcsolatban állandóan határozott szavakban nyer kifejezést mindkét házasuló személynek a házasság megalapítására irányított akarata, illetőleg megegyezése.¹⁾

A nemi gyámság s a mundium átruházásának megszűnése csak azon változást okozta, hogy fölöslegessé tette a mundium átruházásának, a nő átadásának actusát, a mely azután csak ünnepélyességi szertartásként maradt meg némely összeadási ritualében.²⁾

¹⁾ Már fentebb az 52. l. 2) jegyz.-ben közölt formulákban látjuk a felek házasságmegalapításra irányzott consensusának határozott kifejezését, a mi mellett a mundium átruházása az erre jogosult személyek részéről önállóan megy végbe. — Az egyház közvetlen közreműködésével kapcsolatban végbemenő eljárásokról itt még nem szólva, csak példaképpen elég utalni azon forrásadatokban gazdag feldolgozásokra, a melyek Brandileone, Patetta stb.-nél ezen közreműködéstől függetlenül illusztrálják ezen tételt; Patetta pl. i. m. 65. s köv. l. még 1273., 1295., 1301-ből közöl okmányokat, a melyek igazolják, hogy a mundium-átadás mellett, a házasulók házasságmegalapító consensusának határozott kifejezése szerepel, a mire nézve l. pl. az onnan átvett következő helyet — az 1273. évi okmányból —: . . . Interrogatus fuit dictus Baldus a me Jacopo notario infrascripto, si volebat dictam Innoratam in suam uxorem et in eam consentire tanquam in suam legitimam uxorem; qui respondit et dixit quod volebat eam in suam uxorem, et in eam consentiebat tanquam in suam uxorem legiptimam. Et dicta Innorata similiter interrogata fuit etc.; quae respondit et dixit etc. Et tunc Bonincontrus pater dicte Innorate aprehandens dictam suam filiam per manum dextram extraxit eam de suo mundio et potestate et misit ipsam in mundium et potestatem dicti Baldi con (scil. cum) frea et anagrip et omni lege sua et tunc dictus Baldus quodam anulo argenteo anulavit eam et in suam uxorem legitimam recepit. — Ugyanezt tanusítják a Friedbergnél Eheschliessung i. m. 26. s köv. l., s Kirchenrecht i. m. 447. s köv. l., s Sohm Eheschliessung i. m. 69. s köv. l. jegyzeteiben említett emlékek.

²⁾ Például szolgálhat az angol egyház ritualéja, a melyben még ma is a menyasszony atyja, vagy valamely barátja átadja őt a házasságkötésnél közreműködő papnak; a mit felemlít Dieckhoff i. m. 81. l. 117) jegyz.; Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 17. l. 1) jegyz.; F. Thaner. Venetianische Fürsprecher. Zeitschrift f. Kirchenrecht. 1881. XVI. köt. 226. s köv. l.; J. F. Bingham. Christian Marriage. New-York, 1900. 74. l.; 174. l.: The Minister receiving the Woman at her father's or friend's hands . . . — Nem indokolt Dieckhoff i. h. azon nézete, hogy

Azonban ezen actus kiesése s az arra vezető változás lényeges átalakulást jelent.

Mert az alapul szolgáló jogi tartalom megszűnésével szükségképen meg kellett szűnnie annak, hogy a nő a férfinak, a férjnek átadassék.

Még pedig nemcsak azért kellett annak megszűnnie, mert hiányzott a gyámi hatalommal rendelkező személy, a ki az átadást eszközölje, hanem főleg azért, mert nem lett volna az átadásnak jogi alapja.¹⁾

Vagyis nem megfelelő arról beszélni, hogy a nő rendelkezési jogot nyerve ezzel jogot nyert arra, hogy szülőinek hozzájárulásával önmagát adja át a jegyesnek; sőt még azon formában sem megfelelő a nő egyoldalú átadásáról beszélni, hogy a korábbi átadás helyén a nőnek házastársul adása maradt meg.²⁾

Mert hiszen a mundium megszűntével mindkét jegyes a házasságmegalapításnak egyenjogú s egyenlő jelentőségű tényezője, a kiknek átadása csak kölcsönös lehetett, a mennyiben a jogélet ragaszkodni kívánt azon ünnepélyes formához, a melyben a hosszas fejlődés folyamán át a házasság megalapítása s a nőnek házastársul adása is végbement.

Ezen különben is csak részben alkalmazott forma azonban nem homályosítja el az átalakulás s a változás lényegét; épen úgy nem érinti az átalakulás lényegét a felek összeadása, összekötése, mely egyházi eredettel bíró forma az előbbi formával különben azonosnak tekinthető.³⁾

ebben csak a szülői hozzájárulás formájának fenmaradását kereshetjük; mert hisz az átadást végezheti más harmadik személy is; a mely körülmény különben tárgytalanná teszi Thanernek azon érvelését is, hogy, ha ezen átadást valóságos átadásnak kellene tekinteni, akkor azon következtetést kellene abból vonni, hogy Angliában nem szűnt meg a nemi gyámság.

¹⁾ Ezen gondolatot értékesíti Thaner is i. m. 224. s köv. l.

²⁾ L. így Sohm Eheschliessung i. m. 67. s köv. —, s 72. l.; Kováts Gy. i. m. 17. l.

³⁾ Sohm Eheschliessung i. m. 73. l. nem tudja ezen összeadásnak, összekötésnek érthető magyarázatát adni; innen van az, hogy szerinte azért adja a választott gyám, a »gekorener Vormund« a jegyest is a menyasszonynak, s nemcsak a menyasszonyt a jegyesnek, mivel végered-

Az átalakulás lényege pedig abban áll, hogy a házasuló feleknek a házasság megalapítására irányzott consensusa marad meg az átadás formájában végbement jogügyletből, mint a házasságmegalapítás lényeges eleme.

Ennek megjelenési formái a házasságmegalapítás nyilvánosságának biztosításával függenek össze, s a már említett kölcsönös átadás, összeadás s összekötésen kívül is rendszerint valamely harmadik személy közreműködésével vannak összekapcsolva.¹⁾

menyben mindkettővel szemben egyenlő állást foglal el, s ezért a menyasszonynyal és a jegyessel szemben fennálló viszonyának különbsége elmosódik.

¹⁾ Tacitus. De origine situ moribus ac populis Germanorum Liber — Ed. Halm. Lipsiae, 1874. — 18. cap.-ban olvassuk: Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. intersunt parentes et propinqui et probant munera... A Cartular. Langob. — különben még érintendő kivételes jellegű — 16. formulája szerint... adsint novem homines, quorum tres sunt actores et tres rei, et tres ut testes hujus omnis rei...; Lex Romana Curiensis Lib. III. VII. 3. — Pertz i. m. V. köt. — Qui se in matrimonium conjungunt... licet ipsorum, si se ambo voluerint, inter parentes aut judices vel bonos vicinos conjunctionem facere; ezzel függ össze az I. Miklós pápa által Lothár s Thietberga ügyében irt már említett levélnek azon helye, a mely szerint meg kell vizsgálni, hogy az állítólagos házasságkötés Waldradával... coram testibus... jött-e létre? — Ezt tanusítják a Friedbergnél Eheschliessung i. m. 24. l., s így a Spirgatisnál i. m. 14. l. a jegyz.-ben említett emlékek; pl. Gudrundban a 769-ik versszakban Gudrun kijelenti Hartmut király követének — l. H. A. Junghaus fordítását Leipzig, 1894. —: Das kann nicht geschehn, Dasz der kühne Hartmut sollte bei mir stehen Vor unser beiden Freunden...; l. továbbá II. András magyar királynak Beatrixszal 1234-ben kötött házasságára vonatkozó — s G. Salvioli által La benedizione nuziale fino al concilio di Trento. Bologna, 1894. 8. l. említett — okmányt, a mely szerint a házasságkötésnél: Interfuere testes Dmn. Rumbertus etc. et alii testes quamplures — közli L. A. Murati. Delle antichità Estensi ed Italiane. Modena, 1717. I. r. 421. l. —; Salvioli i. m. 5. s. köv. l. közül egy konkrét házasságkötésre vonatkozó tanuvallomásokat, a melyek ide vonatkozólag azt tartalmazzák: ... Aldobrandinus desponsavit... Aldam cum anulo secundum consuetudinem civitatis istius, presentibus parentibus et consentientibus... et plus quam ducentis viris et mulieribus et secularibus. — Említhető itt még a Pippin 775. évi capituláréjaként ismert Capitulare Vernense 15. — Pertznél i. m. I. köt. —: Ut omnes homines laici publicas nuptias faciant, tam nobiles quam ignobiles; habár a közvetlen

Ezen harmadik személy közreműködésének lényege a házasság megalapítására irányzott consensus fenforgásának s annak alapján a házasság létrejöttének tanusításában s annak kijelentésében áll; ezért találkozunk itt rendszerint azzal, hogy az ily személy kérdést intéz a házasulókhoz arra nézve, hogy házasságot akarnak-e kötni, s a consensus megfelelő kijelentése alapján szóval vagy írásban tanusítja, hogy azon személyek kijelentésükkal a házasságot megkötötték.¹⁾

Az ekként közreműködő harmadik személyt szabály szerint a házasuló személyek választották, s azzal már a mundium átadása idejében is találkozunk akkor, a midőn már a házasság megalapítására irányzott consensus kifejezett kijelentése, a mundium átadása tényével szemben, előtérbe lép,²⁾ úgy hogy itt, a mundiummal rendelkező s az átadást végző személy mellett, a házasságmegalapító consensus fenforgásának megalapítása s tanusítása céljából bármely szabadon választott személy, így az ú. n. orator, a házassági eljárás vezetője is szerepel,³⁾ a

egyházi befolyás alatt álló rokon jogi szabályozásokról még külön lesz szó alább; l. erre nézve különben Scherer Benedict Levita i. m. 17. s köv. l. — Nem hagyható azonban említés nélkül, hogy téves azon nézet, mely a Gemahl kifejezés alapul vételével azt tanítja, hogy a házasságot a »mallus«-ban, a bírói gyülekezet előtt kötötték; a mivel szemben Sohm Eheschliessung i. m. 62. s köv. l. kimutatja, hogy a mallus alapértelme a beszéd, a Gemahl s Gemahlin az eligért, Versprochener, Versprochene, a mely nézet —, és a mahal, mál kifejezésekkel egyező fabula alapul vételével Brandileone. L' Intervento i. m. 6. s köv. l. szintén így; ezzel szemben a Lex Salica XLIV. 1.-ben az özvegy újra elvétele esetére megkövetelt ily bírói gyülekezet szükséges volta, »debet ut thunginus aut centenarius mallo iudicant«, a melylyel függ össze a Cart. Langobard. említett 16. formulája, s a melyet általánosít Friedberg. Eheschliessung i. m. 24. l., csak kivételes jelentőséggel s rendeltetéssel bir. — A nyilvánosság követelményének a házasságkötési eljárás elemeként való előtérbe lépését kiemeli Brandileone. Il contratto i. m. 20. l.

¹⁾ L. fent 52. l. 2) jegyz. s az 58. l. 1) jegyz.-ben közölt helyeket, a melyekkel rokon okmányok egész sorát közlik, részben említik Brandileone, Patetta, Ruffini i. m.

²⁾ L. az előbbi jegyz.-ben említett helyeket.

³⁾ L. erre nézve Friedberg. Eheschliessung i. m. 25. s köv. l.; Verlobung i. m. 13. s köv. l.; s Kirchenrecht i. m. 447. l.; Sohm Eheschliessung i. m. 67. s 71. s köv. l.; Thaner i. m.; Brandileone, Patetta s Ruffini i. munkái, főleg Brandileone. Oratori matrimoniali, Nuove

menyiben a házasuló személyek nem a mundiummal rendelkező személyt ruházták fel ezen ténykedéssel.

Később, s főleg midőn a teljes átalakulás folytán a mundium-átadással kapcsolatos nyilvánosság is elvesztette alapját, a házasságmegalapítás nyilvánosságának biztosítására önálló jogi szabályozások történnek.

Általában csak a rokonok, jó barátok s más tekintélyes emberek, ezek között hivatalnokok jelenléte szolgálja ezen czélt;¹⁾ azonban egyes jogi szabályok, például némely itáliai

---

ricerche sugli oratori matrimoniali i. m. — Például említhető itt a Cartul. Langolo. 16. formulájából már fent 55. l. 1) jegyz.-ben említett orator; a Schmid i. m. 390. l. közölt angolszász formulában használt »forsprecan«, Schmid fordítása szerint Fürsprecher, paranympfi kifejezés, a mely viszont Schmid glossariuma szerint u. o. 581. l. advocatus, patronus vel interpellator, forspreca vel mundbora. — Nem kell itt túlságos súlyt fektetni Sohm Eheschliessung i. m. 71. s köv. l. azon kifogására, a melyet különben magáévá tett Brunner is Jenaer Literaturzeitung i. m. 501. l., hogy Friedberg »orator«-a, »Fürsprecher«-je nem lehet az összeadást végző közeg, mert ő csak a felek megbízásából s helyett vezeti az eljárást; mert hisz ezen közeg közreműködésének lényege — mint láttuk — nem is erre irányul, hanem csak arra, hogy formálisan s nyilvánosan kifejezésre juttassa a felek consensusát, s garantíát nyújtson az eljárás helyes, kifogástalan lefolyásáért s a consensus kifogástalan kijelentéseért, a mivel szemben az esetleges összeadás — mint szintén láttuk — nem lehet a gyámi hatalom átadása, vagy a nem létező gyámi hatalom helyébe lépő önátadás; ha pedig az önátadás lehetőségét elfogadjuk, akkor ezt a nő — illetőleg a felek, a jelenlevő fél képviselőjére szolgáló orator, furisprecho, causidicus — l. Schröder i. m. 374. l. — által teljes joggal eszközölhetik, mert ennek functiója épen az, hogy a jelenlevő felek helyett s részére végezi azoknak jogi tényeit.

¹⁾ Már volt szó a Lex Romana Curiensis azon helyéről, a mely szerint a házasságkötés »inter parentes aut iudices vel bonos vicinos« megy végbe; máshol más formában jut kifejezésre ezen kellék, l. pl. Brandileone. L' Intervento i. m. 46. s köv. l.; így II. András házasságkötésénél — Muratori i. h. — a tanukon kívül, a mantuai püspök van jelen s működik közre, még pedig állásának tekintélyénél fogva, mert a házasság — mint erre Salvioli. La benedizione i. m. 8. l. helyesen figyelmeztet — nem az egyház előtt s nem egyházi szertartásokkal kapcsolatban megy végbe; Friedberg. Eheschliessung i. m. 24. l. 4. jegyz.-ben említi, hogy egyes városok külön szabályokat állapítottak meg a házasságkötésnél szereplő tanúkra nézve; a nála közölt prágai statutum szerint, a házasuló felek: »von paiden tailen ir frund bitten oder ander piderb

statutumok, a jegyző s tanúk jelenlétét s közokirat felvételét is előírják; s a jogélet tényleg tanusítja ezeknek s bíráknak, hivatali személyeknek közreműködését a házasság megalapításánál.¹⁾

Ebben azonban még sem lehet az államnak a házasságkötésnél való közreműködését látni; ²⁾ mert eltekintve attól, hogy nem igazolható, hogy a germán népek a házasságot eredetileg az összegyűlt nép vagy a nép valamely formális gyűlése előtt kötötték volna, sehol sem jut kifejezésre az állami közreműködés elve; ³⁾ a kijelölt személyek nem mint az állami közreműködés közegei, hanem mint állásuknál s helyzetüknél fogva a nyilvánosság s hitelesség biztosítókaival felruházott s a házasságmegalapítás feltételeinek ismeretével is bíró személyek jelent-

gesessen leute zu heirezleuten, und daz sint recht heirezleute, vor den das gelüb geschicht«.

¹⁾ Brandileone. L' Intervento i. m. 48. s köv. l. közöl ily szabályokat s 62. l. (2) jegyz. ide vonatkozó okmányokat; a melyek közül pl. érinthető Cesena statutumának Brandileonetól átvett következő helye, a mely büntetést állapít meg arra nézve, a ki házasságot köt, »sine praesentia quinque vel plurium fidedignorum testium, adhibito etiam notario, qui de contractu conficiat publicum instrumentum«. — Itt már a fejlődés azon alakjával állunk szemben, a melynél a felek a consensust esetleg harmadik személy részéről jövő megkérdezés nélkül, akár kölcsönös személyes megkérdezéssel kapcsolatban, akár e nélkül is juttatják kifejezésre.

²⁾ Az ellenkező álláspontot képviseli különösen Thaner i. m. 220. s köv. l.; Tamassia i. m. 25. l.; Brandileone. L' Intervento s későbbi i. munkáiban, szerinte a közreműködő személy az állam képviselője — L' Intervento i. m. 91. l. s több helyen —, a kinek helyébe lép azután esetleg később bármely szabadon választott személy — Note ad un istrumento matrimoniale i. m. 18. s köv. l. — Ezen álláspont s Brandileone ellen különösen Patetta s Ruffini i. m.

³⁾ L. fent 60. l. 1) jegyz.; azonkívül már Val de Lièvre i. m. 134. l. 3) jegyz.-ben említi, hogy a bíró nemcsak jurisdictionális jogkörében, hanem más tanu mellett tanuként is résztvett magánjogi jogügyletek létesítésénél; Löning i. m. II. 602. l. 2) jegyz. kiemeli, hogy a Lex Romana Curiensisben a bíró említése nem mutat annak hivatalos ténykedésére, hanem arra, hogy az ünnepélyesség emelése végett vesz részt a házasságkötésnél; Ruffini szerint i. m. 747. l. az okmányokban ezen közeg más tanuval vegyesen említettetik: »ante praesentia A. iudice et ante alii testes«; Patetta i. m. 43. l. szerint itt legfőlebb a magán tanuénál nyomatékosabb tanuskodásról lehet szó; másként látszik ezen közreműködést felfogni K. Zeumer Pertznél i. m. V. 333. l. 1) jegyz.

keznek, a kik egyúttal a több helyen szintén megkövetelt hiteles tanusító okmány felvételére is hivatottak s a kiknek helyét a fejlődés folyamán szintén bármely szabadon választott személy is elfoglalhatja.¹⁾

S e mellett ezen közreműködés sehol sem képezi a házasság érvényességének kellékét,²⁾ a mi épen úgy bizonyít az állami közreműködés ezen minősége ellen, mint a szabályozások változatos képe.³⁾

Különben is a jogi szabályozásoknak ezen területileg is kisebb kör mellett sokkal általánosabb még ezen formánál is a házasuló felek teljesen szabad választásának érvényesülése,⁴⁾ s a fejlődés azon eredménye, a melyben az egyház közege jelentkezik, már igen korán mint ezen feladat és tevékenység viselője.

Ezen forma kifejlődésének alapja, bárki legyen a közre-

¹⁾ Különösen nyomatékosak Ruffini i. m. 747. l. azon észrevételei, hogy a házasságmegalapítás lényegét nem érinti, annak kellékévé nem lesz azon rendelkezés, mely csak a házasság létrejöttét tanusító okmány felvételét utalja a jegyző hatáskörébe, érintetlenül hagyva a házasság érvényességét azon esetre is, ha ily okmány felvétele elmaradt; az egész szabályozás célja a titkos házasságok veszélyei ellen lévén irányozva.

²⁾ L. Ruffininek az előző jegyz.-ben említett észrevételét; s főleg 63. l. 1) jegyz.-ben említett Cesena statutumának azon rendelkezését, mely a házasságkötést tanusító okmány felvételének elmulasztása esetére büntetést állapít ugyan meg, azonban hangsúlyozza: »liceat matrimonium tale de jure valeat«.

³⁾ Friedberg Brandileone. L' Intervento i. m. ismertetésében Zeitschrift für Kirchenrecht. III. foly. IV. köt. 355. l. ezt nem tartja akadálnak annak felvételére, hogy itt valóságos polgári házasságok esetei forognak feenn, a mivel szemben Ruffini i. m. 752. l. utólagos megjegyzésében helyesen maradhatott meg ellenkező álláspontján, eltekintve a Friedberg által i. h. ismértelt, s Eheschliessung i. m. 30. l., majd Kirchenrecht l. pl. III. kiad. 396. l. 1. jegyz. említett —, s Scherer. Kirchenrecht i. m. II. 219. l. 246. jegyz. részben helyesebben formulázott azon gondolatról, hogy a középkor nem ismerte a polgári házasság fogalmát, helyesebben, hogy ekkor még az egyházi és állami házasságkötési jog közötti ellentét fogalma fel nem merült.

⁴⁾ Ruffini i. m. 743. s köv. l. különböző helyekről több okmányt említ, a melyek egy része említést tesz a bíró jelenlétéről, a melyek más részében csak más tanúk vannak jelen a házasságkötésnél.

működő személy, kétségtelenül az, hogy a mundium átadásával mint a nő akaratától független, sőt a felett álló actussal szemben határozottan megállapítsa s hitelesen tanúsítsa a házasságmegalapítás szempontjából egyedül határozó consensus fenforgását, s ezzel azt, hogy nem a mundiummal rendelkező akarat alapján jön létre a konkrét házasság.

Ezt a consensus fenforgása megállapításának s tanúsításának módja s azon tény igazolja, hogy valamely harmadik személynek ily célból való közreműködése a mundiummal rendelkező személy és annak ténykedése mellett is előfordul; s hogy ezen helyen igen korán s igen széles körben az egyház közegével találkozunk, miután épen az egyház befolyásának tulajdonítható a consensus házasságmegalapító erejének és jellegének hangsúlyozása s érvényre juttatása;¹⁾ s mindenek felett pedig igazolja ezt azon tény, hogy a hol a mundium átadása nem fordul elő, ott ezen forma nem fejlődik ki, s ha a mellette érvényben levő gyakorlat következtében kis mértékben alkalmazást is talál, ez nem érinti az ily jogterületen vagy jogrendszer körében uralkodó azon szabályt, hogy a házasságmegalapítására irányzott consensus bármely módon való kifejezésre jutása elegendő a házasság megalapítására.²⁾

Mert a házasságmegalapításnak a germán jogok körében kifejlődött ezen alakja, s általában a germán jogoknak a házasságmegalapítására vonatkozó alakulatai s az ezekre vonatkozó jogi szabályozások s gyakorlat — mint már érintve lett — az általános jogfejlődésnek csak egyik részét képezi, a melylyel szemben főleg a római joggal élő népek körében s a római házasságkötési jog alapján, illetőleg annak hatása s befolyása alatt, végbement párhuzamos fejlődés bir határozó jelentőséggel.

¹⁾ Erről alább lesz szó.

²⁾ Erről is alább lesz szó részletesen; itt érinthető, hogy Brandeone. Note ad un istrumento matrimoniale i. m. 5. l. a római jog uralma területein —, illetőleg az alá tartozó személyek házasságkötését »conclusionem del matrimonio per stipulationes«-nek nevezi, szemben az eddigiekben említett s általa »conclusionem del matrimonio per interrogationes«-nek nevezett házasságkötési formákkal.

V.

A római jog uralma területein s a római jog szerint élő népek körében tulajdonképen csak az egyház által eredetileg elfogadott házasságkötési jognak további sorsát látjuk.

A középkorban érvényben és alkalmazásban állott római jognak forrásai köréből példaképen a XI. századból való Petri *Exceptiones legum romanorum*-ot tekintve látjuk, hogy az változatlanul tartalmazza a római házasságkötési jog azon elvét, hogy a házasság megalapítására irányzott akarat s megegyezés, consensus létesíti a házasságot, és nem a vendégség, sem a *donatio propter nuptias*, sem a házasság megáldása.¹⁾

A jogélet jelenségei pedig még ezen időszakon, a XI-ik századon túl is tanúsítják ezen elv érvényesülését, valamint

¹⁾ Petri *Exceptiones Legum Romanorum*. Függelék F. C. Savigny. *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*. Heidelberg, 1816. II. köt. 297. l.-tól kezdve. — L. 50. cap. *Non convivia, non testes, non dos, non propter nuptias donatio, non sacerdotalis benedictio, sed sola destinatio animi viri et mulieris, et parentum consensus, quorum in potestate sunt, faciunt nuptias; testimonium tamen et mentionem nuptiarum faciunt*; így a legmagasabb állásúakra vonatkozó kivétel felemlítése mellett kifejezésre jut ezen elv a 30. cap.-ban: *Comites, duces, reges, si sine dote et propter nuptias donationes ducant uxores, non erunt nuptiae, quamvis in personis aliorum, qui minoris sunt dignitatis, vel qui nullam habent dignitatem, sufficit solus consensus viri et mulieris in contrahendis nuptiis*. Ezzel áll kapcsolatban a 45. cap. következő helye: *... Si tamen ante supradictam aetatem sponsalia vel nuptias contraxerunt, et, postquam ad hanc aetatem venerunt, sponsalia vel nuptias laudaverint, scilicet vel specialiter confirmando, vel in jure sponsalium aut nuptiarum permanendo, ita firmitatem obtinent, quemadmodum si ab initio in aetate legitima omnia essent facta*; hasonló az 50. cap.: *... si vero usque ad legitimam aetatem nuptiarum duraverit illa talis conjunctio, et ad aetatem producti ratam habuerint, stando scilicet in matrimonio, nuptiae ... ratihabitione sunt effectae legitimae*. — A laudare, laudare verbis kifejezések értelmére nézve l. Conrat i. m. 448. l. 1) jegyz.; Brandileone. *Nuove ricerche* i. m. 26. l. (1) jegyz.; Note ad un istrumento matrimoniale i. m. 21. l. — Az *Exceptiones Petri*-re nézve kérdésünkre való tekintettel l. különösen Ficker i. m., a ki szerint — 75. l. — az Romagna-ban, valószínűleg Ravennában a XI. század közepe táján keletkezett. — A római jog érvényben s alkalmazásban létének egyéb forrásaira nézve l. Savigny, Flach, Conrat i. m.

annak érvényesülési formájaként azon tényt, hogy ezen consensus bármely formában érvényesen jöhetett kifejezésre; a consensusnak szavakkal való kifejezését pótolta a dos és donatio propter nuptias megállapítása, a házasságra irányzott akarát symbolumát képező gyűrű és a csók adása; legalább a konkrét házasság megalapítását tanúsító okmányok ezen tények tanúsítása mellett fölöslegesen tartják annak felemlítését, hogy a házasulók a consensust szavakban is kifejezték.¹⁾

A consensusnak szavakban való kifejezése formájaként — mint érintve lett — kivételesen találkozunk valamely közreműködő harmadik személy által a házasulókhoz intézett kérdésre adott válaszban foglalt kijelentéssel, és azon formával, a melyben a házasulók a nyilvánosan s kölcsönösen egymáshoz intézett kérdésre adott válaszban fejezik ki megegyezésüket;²⁾ azonban ezek egyike sem képez érvényességi kelléket s lényeges formát.

S e részben még különösen fontos és értékes bizonyítékul áll rendelkezésünkre I. Miklós pápának 866-ban a bolgárokhoz írt levele, mely az egyház álláspontjával kapcsolatban nyújt

¹⁾ L. Brandileone. Die »Subarrhatio cum anulo« i. m. 336. l. s ott a 2) jegyz.-ben említett forráshelyek; jellemzők a Tamassia által i. m. 24. l., s Brandileonenál L'Intervento i. m. 40. l. említett 1193. s 1207-ik évi veronai házasságkötések, a melyeknél a házasulók professiót tettek »se lege vivere romana« s a dos és donatio propter nuptias meg-tétele után »... ipse ille illam sponsam suam wadiavit et affectu uxoris eam hoscultatus est«, a mely formulát Tamassia régi római hagyományokon alapul s gyakorlatban állott formulaként emel ki.

²⁾ L. a Brandileone által Note ad un istrumento matrimoniale i. m. tárgyalta 1216-ik évi sienai okmányt i. m. 4. l., a mely szerint a jegyző jelenlétében ... interrogavit Ildibrandinus dictam Agnesem: si vellet ipsum Ildibrandinum in suum legiptimum virum? Que in continenti respondit quod sic. Et dicta Agnese versa vice interrogavit etc. Et sic ... inter se predicti J. et A. comuni concordia matrimonium legiptimum contraxerunt. Et misit ... J. ... A. anulum argenteum in digitum annularem ipsius A. in manus destre. Similem vero interrogationem, ut praedicta firmiore habeant effectum, ego infrascriptus notarius de dicto matrimonio feci in continenti post interrogationem praedictorum J. et A., petens a dicto J.: si vellet dictam A. in suam legiptimam uxorem per verba de presenti? Qui respondit quod sic. Et eodem modo interrogavi dictam A. etc. Et ... legiptimum matrimonium contraxerunt coram me notario et testibus infrascriptis.

adatot s felvilágosítást ezen római házasságmegalapító lényeges jogalap tekintetében.

A pápa levele válasz a bolgároknak hozzá intézett kérdéseire, a melyekben a római egyház viszonyai, szabályai s ezek között a római egyház házassággkötési joga tekintetében is felvilágosítást kérnek tőle.¹⁾

Ennek megfelelőleg I. Miklós pápa ezen levele nem tartalmaz valamely új jogi szabályozást, hanem csak megismertetni kívánja a bolgárokkal azon szokást, a melyet a római egyház a házassággkötésre nézve régi időktől fogva elfogadott, és a mely a válasz kelte idejében is érvényben és alkalmazásban volt.²⁾

Ezen czélból közli velök a házasságmegalapítással kapcsolatos és a körül előforduló jogi és ünnepélyességi eljárásokat és szertartásokat, a melyeknek jogi elemei mind a római jognak sajátjai.

Mert a levél szerint a házassággkötést megelőző eljegyzés a jövő házasság megkötésének ígérete a tiszta római jogi eljegyzés;³⁾ magának a házasság megalapításának pedig egyetlen lényeges kelléke a házasság megkötése, miután a római jog s annak alapján létesült jogszabályok értelmében, a melyeket a levél »leges« kifejezése jelez, elegendő azoknak megegyezése, a kiknek házassággkötéséről van szó, s ezt nem is pótolhatja semmi, még a testi egyesülés sem.⁴⁾

¹⁾ L. Migne i. m. CXIX. köt. 978. s köv. l.; a házassággkötésre vonatkozó III. r. 979. s köv. l.; egyes részeit c. 2. C. 27. qu. 2.; s c. 3. C. 30. qu. 5. — Miklós pápa ezen levelét különösen részletesen tárgyalja Dieckhoff i. m. 47—60. l.

²⁾ Már érintve volt fent 7. l. 1) jegyz. — A levél szerint ... *captim morem, quem sancta Romana suscepit antiquitus, et hactenus in hujusmodi conjunctionibus tenet Ecclesia, vobis monstrare studebimus.*

³⁾ ... *sed post sponsalia, quae futurarum sunt nuptiarum promissa foedera, quaeque consensu eorum qui haec contrahunt, et eorum in quorum potestate sunt, celebrantur, et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se annulo insignitum desponderit, dotemque utrique placitam sponsus ei cum scripto pactum hoc continente coram invitatis ab utraque parte tradiderit ... ambo ad nuptialia foedera perducuntur.* — Teljesen igazolhatlan nézet az, a melylyel Scheurl. *Entwicklung der Eheschliessung* i. m. 42. l. itt a német jogélet képét látja, mely a római jogra való emlékezés nyomait viseli magán.

⁴⁾ ... *ac per hoc sufficiat secundum leges solus eorum consensus,*

Különösen kell hangsúlyozni azt, hogy ezen consensus nemcsak szükséges kelléke a házasságmegalapításnak, hanem elegendő olyképen, hogy minden más formaságnak elmaradása érintetlenül hagyja a házasság érvényességét, s a levélben felsorolt formaságok mellőzését még bűnnek sem tekinti a római egyház, főleg ha azok igénybevétele a felek szegénysége miatt nehézségbe ütközik.¹⁾

S ezzel szemben viszont az egyházi szertartások s köztük az áldás igénybevétele daczára nem jött létre a házasság, ha hiányzott a consensus, a mely hiányozhatott, ha a kijelentés például kényszer vagy félelem hatása alatt tétetett.²⁾

de quorum conjunctionibus agitur. Qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit, caetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Joanne Chrysostomo... testante, qui ait...: Matrimonium non facit coitus, sed voluntas. — Dieckhoff i. m. 54. l. 79) jegyz. ezen helyre nézve megjegyzi, hogy a Chrysostomnak tulajdonított kijelentés nem Chrysostomé, hanem a római jog ismert szabálya, a melyet a pápa ezen egyházi tekintéllyel való kapcsolatba hozatal által nyomatékossabbá tett.

¹⁾ Haec sunt jura nuptiarum, haec sunt praeter alia quae nunc ad memoriam non occurrunt, pacta conjugiorum sollemnia: peccatum autem esse, si haec cuncta in nuptiali foedere non interveniant, non dicimus, quemadmodum Graecos vos astruere dicitis, praesertim cum tanta soleat aretare quosdam rerum inopia, ut ad haec praeparanda nullum his suffragetur auxilium. Ezzel van azután kapcsolatba hozva a consensusra vonatkozó s az előző jegyzetben közölt hely. — Sohm. Ehe-schliessung i. m. 147. l. azon nézetet fejezi ki, hogy a pápa itt csak azt mondja, hogy a consensusnak nem szabad hiányoznia, azonban nem mondja azt is, hogy a consensus elegendő lenne; a mely nézettel szemben áll azon tény, hogy a levél szerint elegendő, »sufficit« a házasság megalapítására a consensus, a mi mellett nemcsak nem jogi kellék egyéb szertartások, eljárások alkalmazása, hanem még csak nem is bűn azok mellőzése. — L. erre még Dieckhoff i. m. 53. s köv. l.; maga Sohm. Trauung i. m. 61. l. 3) jegyz. azzal akarja kikerülni a levélből folyó ezen következményt, hogy — szerinte — a pápa egyáltalában nem mondja meg, hogy mi szükséges a házassághoz, mert hisz — az ezen jegyzetben foglalt — megjegyzésével mindent fölöslegesnek tüntet fel; azonban már Scherer. Benedict Levita i. m. megbeszélésében Zeitschrift i. m. 174. l. 2) jegyz. Sohm is a helyes álláspontra helyezkedik.

²⁾ L. az előző l. 4) jegyz.-ben közölt helyet, a mely egész általánosságban szól arról, hogy a consensus hiányában minden egyéb, »caetera omnia« hiába való; hogy az egyházi szertartások igénybe vétele daczára hiányozhatik a consensus, vis vagy metus fenforgása esetén, azt helyesen emeli

Különben Miklós pápa irata nem szól arról, hogy a consensust valamely határozott formában vagy épen szavakban kell kifejezni; e részben is a világi jog szabályozásai lévén irányadók.¹⁾

A consensus kifejezése a levélben foglalt s a házasságkötéssel kapcsolatban alkalmazni szokott, s a templomban végbe menő egyházi szertartások s eljárások között elő nem fordul; s a pápa nem is tesz erről említést, holott az eljegyzésnél határozottan felsorolja azon ténykedéseket, a melyekben s a melyek által a felek akarata külső kifejezésre jut.²⁾

Általában ezen jogi és lényeges kellékeket úgy sem képező szertartások nem részei a házasságmegalapításnak; s itt még a fejlődés azon alakjával találkozunk, a midőn az egyházi szertartások csatlakoznak a már megkötött, megalapított házassághoz, s a házasság megalapítása még nem történik az egyház előtt s az egyház közegének közreműködésével.³⁾

A fejlődés ezen alakjának tartalmát, annak jelentőségét és a házasságmegalapításhoz való viszonyát annak az általános fejlődés keretében eszközrendő ismertetése fogja felderíteni.

ki Dieckhoff i. m. 51. l. s ott 76) jegyz.; így Kováts Gy. is Házasságkötés i. m. 3. l.

¹⁾ L. Dieckhoff i. m. 55. s köv. l.

²⁾ L. a 68. l. 3) jegyz.-ben közölt helyet, a melyhez kapcsolódva következők: Et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus quas offerre debent Deo per sacerdotis manum statuuntur, sicque demum benedictionem, et velamen coeleste suscipiunt, ad exemplum videlicet quod Dominus primos homines in paradiso collocans benedixit... Siquidem et Tobias antequam conjugem convenisset, oratione cum ea Dominum orasse describitur. Verumtamen velamen illud non suscipit, qui ad secundas nuptias migrat. Post haec autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant... Et ita festis nuptialibus celebratis, ad ducendam individuum vitam Domino disponente de caetero diriguntur. — L. különben ezzel kapcsolatban még a következő jegyzetet.

³⁾ Ellenkező álláspontot foglal el Scheurl. Entwicklung des Eheschliessungsrechtes i. m. 44. l.; Das gem. deutsche Eherecht i. m. 57. l.; Dieckhoff i. m. 52. s köv. l.; Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 26. l.; Freisen i. m. 136. l. — Ezzel szemben l. 73. l. s 1) jegyz.

VI.

Már említve volt, hogy az egyház a legelső századokban megkivánta híveitől, hogy a megkötni szándékolt házasságot jelentsék be nála, annak megvizsgálása s megállapítása végett, hogy nem ellenkezik-e az az egyház elveivel és szabályaival?

Az egyházi szempontból is megfelelő házasság megkötése után a házások felajánlással járultak az egyházhoz, mely a házasságot megáldja.

Az ezt tanusító feljegyzésekben nincs adat arra nézve, hogy a házasságkötés maga az egyház előtt ment volna végbe, s erre vonatkozólag semmiféle szertartás nincs feljegyezve.

Az egyház közreműködésének súlypontja a már megkötött házasság megáldásában, a benedictio adásában fekszik, a melylyel az egyház a házasság erkölcsi jelentőségét emelni s az áldás megtagadása által híveit az egyház álláspontjával s elveivel ellenkező házasságok kötésétől visszatartani kívánta.¹⁾

Az áldás rendszerint a templomban, a rendes isteni tisztelettel kapcsolatban adatott a házásokra, azonban előfordulhatott az otthon is, a hová a papot elhívták, s a ki itt a házásokat és a nászágyat megáldja, a mire utal például a VII. századnál nem régibb megáldási formula, mely Benedictio thalami super nubentes feliratot visel.²⁾

¹⁾ L. fent 24. s köv. l. — Itt említhető, hogy az egyház közreműködésével kapcsolatos házasságkötési eljárások képét kívánja nyújtani Klee i. m. XIII. fej. 127. s köv. l.; így a IV. és V. századra nézve F. Probst Die ältesten römischen Sacramentarien und Ordines. Münster i. W. 1892. 27. §., 130. s köv. l., azonban a kialakulás menete s az egyes elemek értéke s súlya ezen alapon alig állapítható meg. — L. azonban E. Martene. De antiquis ecclesiae ritibus libri tres. Antverpiae, 1763. I. könyv. II. köt. IX. fej. 120. s köv. l.; s Friedberg. Eheschliessung i. m. 8. s köv. —, 35. s köv. —, 59. s köv. l., s több más helyen.

²⁾ Martene i. m. II. 123. l. említi a Bollandennél közölt S. Amatoris episcopi Autissiodorensis Acta-ból: Cum autem definitus nuptiarum dies secundum pastorum qualitatem inter se habiturum adventaret, invitantur de more cunctorum nobilium familiae, exornatur aedes, thalamus intra aedium splendidissima spatia rite construitur... Invitatur de more religiosorum ad introitum thalami illico Valerianus episcopus, ut conjunctionis eorum auspiciis Dominicis invocationibus confirmaret. — Ezzel

A templomban végbement tisztán szertartási actusok kezdetben a rendes istentiszteletnél bemutatott misében, a házassokért mondott imákban s áldásadásban állanak; a mit később felváltottak a házások részére rendelt misék, missae pro sponsis.¹⁾

Ezen misékben, melyek a régi sacramentariumokban vannak fentartva, szintén nem foglaltatik egyéb, mint a házassokért mondott imák, az áldozat felajánlása s a házások megáldása.²⁾

Itt a miséző papon kívül senki sem szerepelhet, s a miséző papnak ténykedése is csak a mise bemutatására szorítkozik, és sem kérdéseket nem intézhet senkihez, sem nyilat-

függnek össze azon megáldási formulák, a melyek »Benedictio thalami super nubentes« feliratot viselnek, s a melyeket közül L. A. Muratori. Liturgia Romana Vetus etc. Venetiis, 1748. II. köt. 956. l. Sacramentarium Gallicanum név alatt; említi ezt Löning is i. m. II. 603. l. 1) s 2) jegyz. — Ezen Benedictio thalami super nubentes később a legkülönbözőbb rituálékban szerepel; l. pl. a Martennél i. m. II. Ordo III. 129. l.; Ordo IV. 130. l.; Ordo V. s VI. 131. l. stb. között galliai rituálékat; a Kováts Gy. által Házasságkötés i. m. közölt Pray-codex házassági miséjében a 22. l.; így a Freisen által közölt rituálékban Nordisches kirchliches Eheschliessungsrecht im Mittelalter. Archiv für Kirchenrecht. LXXVIII. köt. pl. 492. s köv. l. — Ezen benedictio otthon történt, erre vonatkozik Kováts Gy. észrevétele Felelet i. m. 36. l.; Roszner E. válaszára i. m. 32. s köv. l. — A thalamusnak a velamennel való azonosítása ellen — melyet érint Friedberg is Eheschliessung i. m. 8. l. 4. jegyz. — l. Scherer Benedict Levita i. m. 21. l. 3) jegyz. —

¹⁾ L. Friedberg Eheschliessung i. m. 8. s köv. l.; Sohm Eheschliessung i. m. 157. l.

²⁾ A házassági miséket tartalmazó legrégibb sacramentariumok, az I. Leo, Gelasius és I. vagy II. Gergely pápákról nevezett Sacramentarium Leonianum, Gelasianum s Gregorianum, a melyek a legnagyobb valószínűség szerint az V. században s részben az azutáni időben keletkeztek; a mire nézve l. különben pl. Probst i. m. 8—12., 32—37. s 72. §§. — Ezen házassági misék állandó alkalmazásban állottak s lényegükben hasonlók. — Ezen házassági miséknek ide vonatkozó részeit közli Muratori i. m., még pedig a Sacr. Leonianumból Incipit velatio nuptialis felirattal I. 446. s köv. l.; a Sacr. Gelasianumból Incipit actio nuptialis felirattal I. 721. s köv. l.; s végül a Sacr. Gregorianumból Ad sponsas benedicendas felirattal II. 244. s köv. l.; közli továbbá azokat H. A. Daniel. Codex Liturgicus. Lipsiae, 1847. (I. köt.) 257—261. l. — A Sacr. Gregorianum miséjének ide vonatkozó részeit közli Dieckhoff is i. m. 36. s köv. l.; s Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 2. s köv. l.

kozatokat meg nem hallgathat, sem pedig valamely ténykedést nem végezhet; legalább ez nem bizonyítható.

Itt példaképen Miklós pápa levele nem említi a papnak ily ténykedését; nincs itt például gyűrűadás, kezek összefűzése vagy más hasonló actus, holott az eljegyzés körül előforduló ténykedések részletesen vannak ismertetve, míg a házasságkötésre vonatkozó formaságok, szertartások tekintetében csak a házassági misének azon szertartásai vannak felemlítve, a melyek a régi sacramentariumokban foglalt házassági miséknek szertartásai.¹⁾

Tehát csak arról lehetne szó, a mire már kora századok írói is utalnak, hogy a házasság az áldás és az imák által köttetik egybe.²⁾

Ezen szempontból vizsgálva a házassági miséket, azt látjuk, hogy az ily mise semmi egyéb, mint a házasoknak megáldása és a házasságnak boldogsága, fennállása, termékenysége stb. érdekében bemutatott áldozat.³⁾

¹⁾ Erre s az ezzel kapcsolatban még kifejtendőkre kell utalni az előző 70. l. 3) jegyz.-ben említett írók ellenkező álláspontjával szemben, a mely nemcsak I. Miklós pápa levele alapján, hanem az azzal kapcsolatba hozott, s itt szóban levő házassági misékben is a házasságkötés végzését látja, így Dieckhoff i. m. 37. l.; Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 3. l.; Scheurl Das gem. deutsche Eherecht i. h. — Brandileone Die »Subarrhatio sub anulo« i. m. 320. l. 3) jegyz. tévesen hozza fel Sohm ellen, hogy szerinte — Eheschliessung i. m. 55. l. 68) jegyz. s 157. l. — a most szóban levő régi sacramentariumokban már előfordulna a »subarrhatio anuli«, holott Sohm szerint épen úgy, mint a Brandileone által vele szemben említett Scherer Benedikt Levita i. m. 21. l. szerint ezen házassági misékben semmi sem történik, a mi a házasság jogi oldalára vonatkoznék; itt csak az isteni tisztelettel állunk szemben, a melyben a megkötött házasságra való tekintettel a házasok megjelennek, hogy hálát adjanak, imádkozzanak s áldást kérjenek. Így fogják fel ezen házassági miséket Roszner. Régi magyar házassági jog i. m. 93. l.; Rajner L. A rituale-kérdés Magyarországon. Bpest, 1901. 221. s köv. l.

²⁾ L. pl. a Dieckhoffnál i. m. 32. l., s a Probstnál i. m. 131. l. említett helyeket, a melyek azonban nem jogi jelentőségű összekötésre utalnak, hanem imák s áldások által közvetített benső lelki, erkölcsi kapcsolatra, a melyet pl. az ezen helyeken említett Chrysostom szerint »διὰ τῆς εὐλογίας συσφίξιν«; l. különben így Zhishmant is i. m. 157. l.

³⁾ Pl. a Sac. Leonianum szerint: Exaudi nos, omnipotens et misericors Deus: ut quod nostro ministratur officio, tua benedictione

Az imákban előfordult kifejezések azt mutatják, hogy az egyház azon házasságot, a melynek megáldása végett a hívek hozzá jöttek, úgy tekintette, mint a mely Isten akarata szerint jött létre, a mely a mennyben kötöttet, s a melyet maga Isten kötött össze s melyet maga Isten erősít meg.

Ezen imákban lehetetlen jogi jelentőségű, jogi fogalmakat s jogi következményeket kifejező constructiókat találni; itt, a hol a hívő lélek annak akar kifejezést adni, hogy, mint mindennek, úgy a megáldandó házasságnak szerzője is Isten, a kitől azt kéri, hogy az ő kegyelmével erősítse és áldja meg azon már megkötött frigvet.¹⁾

Ezenkívül a ténykedés minősége is kizárja azt, hogy a

potius impleatur . . . Suscipe Domine quaesumus pro sacra lege conjugii munus oblatum, et cujus creator es operis esto dipositor . . . Hanc igitur oblationem famulae tuae (illius) quam tibi offerimus pro famula tua (illa) quaesumus Domine placatus adspicias. Pro qua majestatem tuam supplices exoramus, ut sicut eam ad aetatem nuptiis congruentem pervenire tribuisti, sic consortio maritali tuo munere copulatam, desiderata sobole gaudere perficias atque ad optatam seriem cum suo conjuge provehas benignus amorem stb. A mise végét az áldásért mondott ima képezi: Pater, mundi conditor stb. s végződik: Sit verecundia gravis, pudore venerabilis, doctrinis coelestibus erudita. Sit fecunda in sobole, sit probata et innocens, atque ad coelestia regna perveniat. — Így más berendezéssel s némely eltérésekkel a Sac. Gelasianum s Gregorianum is.

¹⁾ Jellemző voltuknál fogva kiemelhetők a következő kifejezések; a Sac. Leonianumból: benigne assiste: ut quod te auctore jungitur, te auxiliante servetur; et quos legitima societate connectis, longaeva pace custodi; sicut eam ad aetatem nuptiis congruentem pervenire tribuisti, sic consortio maritali tuo munere copulatam, desiderata sobole gaudere perficias; ilyen a Sac. Gelasianumban: nuptias eorum sicut primi hominis confirmare dignare — exoremus; qui foedera nuptiarum blando concordiae jugo et insolubili pacis vinculo nexuisti; super famulam tuam opem tuae benedictionis infunde: ut in jugali consortio affectu compari, mente consimili, sanctitate mutua copulentur; conjunctiones famulorum tuorum fovere digneris; a Sac. Gregorianumban: ut eam propitius cum viro suo copulari digneris; Deus, per quem mulier jungitur viro; respice super famulam tuam, quae maritali jungenda est consortio. — Dieckhoff i. m. 37. l., s Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 3. l. a »quod legitima societate connectis«, »nuptias eorum confirmare dignare«, »quam perdere dignatus es ad diem nuptiarum«, »quod te auctore jungitur«, »quae maritali jungenda est consortio« kifejezésekben látják a házasság tényleges megkötését a mise folyamán.

házasság létrejöttét lássuk abban, hogy a pap áldást kér a házasokra s értők imádkozik, azonban a nélkül, hogy akár ő, akár pedig a felek valamely kijelentést tennének vagy valamely ténykedést végeznének, a mely a házasság megalapítására irányzott akaratot kifejezésre juttatná.

Pedig általában s főleg azon korban nem képzelhető az, hogy a házasság létrejöheszen, ha az annak megalapítására irányuló, s az egyház által is alapul vett akarat s megegyezés valamely módon kifejezésre nem jut.

Megerősíti ezen álláspontot a későbbi fejlődés is, a mely külön, kezdetben a templom előtt végbemenő eljárást állapít meg a házassági misével, s annak tisztán egyházi szertartásokból álló tartalmával s alakjával szemben, hogy abban a házasság megalapítása eszközölhető legyen, s a melyben erre való tekintettel a házasság megalapítására irányzott akarat kijelentésének, s házasságkötési szertartásoknak is helye és tere van.

S ezen alakulat által nyújtott érv annál fontosabb, mert lehetetlen, hogy a pap most már kétszer, a templom előtt és a templomban adja össze a házasulókat s hogy a házasság kétszer köttessék meg; vagy hogy a templomban végbement házasságmegalapítást az egyház befolyásának erősödésével a templom elé vigye.

Holott kétségtelen, hogy ezen házassági misék előbb és utóbb is csak arra szolgálnak, hogy a már megkötött házasságok megáldassanak s a házasokért imák mondassanak.¹⁾

¹⁾ A mi — mint látni fogjuk — nem zárja ki azt, hogy a házasság a házassági misén kívül, egyházi személy előtt, vagy annak közreműködésével jöjjön létre. — Ezért helyesen emeli ki különösen Dieckhoff i. m. 74. l.; s Sohm Eheschliessung i. m. 162. l. s 158. l. 15) jegyz., hogy a Judit és Ethelwulf angolszász király között 856-ban végbement házasságkötésnél alkalmazásban állott azon ritualé — közli Pertz i. m. I. köt. 450. s köv. l. Benedictio super reginam, quam Edulfus rex accepit in uxorem felirattal —, a mely szerint a pap is résztvevett a házasságkötésnél — Dieckhoff i. m. 72. l., s Sohm i. h. szerint az átadásnál s az azzal kapcsolatba hozott eljegyzésnél —, csak kivételes, ezen esetre készített ritualét képez, másfelől a házassági misétől eltérő eljárásokat s megáldásokat tartalmaz, miután Juditnak mint özvegynek új házasságát nem is lehetett megáldani. A papnak ezen ritualé szerinti ténykedését jellemzik a következő helyek: Benedic, Domine has dotes,

A házasságok megáldása általában a templomi szertartások nem képeztek érvényességi kelléket, a minek legjobb példája a folyton ismételt azon szabály, hogy az özvegynek újabb házasságát nem is szabad megáldani.¹⁾

Azonban úgy az egyház mint a világi hatalom ennek daczára nagy súlyt helyez arra, hogy a házasságok egyházilag megáldassanak.²⁾

Mert a házasságok megáldásának hangsúlyozásával, mint ez például Nagy Károly capitulareiból élesen kitűnik, főleg két nagy jelentőségű cél volt összekapcsolva; még pedig az, hogy a házasságok megalapításának, létrejöttének nyilvánossága ez által előmozdítottassék s megerősítettessék, s hogy lehetővé tétessék az egyház közreműködésének igénybevételével annak megállapítása, hogy nem forog-e fenn a megkötni szándékolt házasság ellen valamely akadály, s hogy az áldás megtagadása által is megakadályoztassék az akadályba ütköző házasság megkötése.³⁾

et accipientes tua benedictione dotare digneris; accipe anulum, fidei et dilectionis signum, atque conjugalis conjunctionis vinculum; despondeo te uni viro futuram conjugem; Benedictio reginae; Coronatio. —

¹⁾ L. pl. fent I. Miklós pápának a bolgárokhöz írt levelét 70. l. 2) jegyz.

²⁾ Ezzel nem áll ellentétben — legalább a házasságmegalapító actus lényege szempontjából — I. Miklós pápának a bolgárokhöz írt ismertetett levele, mert abban a pápa az egyházi szertartások említése mellett a súlyt a házasságmegalapító jogi actusra, a consensusra fekteti, a melynek mikénti kifejezésre juttatása a világi jogok szerint különféle formákhoz lehet kötve, a mely világi jogok a házasságkötéssel kapcsolatos más célok s feladatokra való tekintettel más irányú szabályozásokat is tehetnek, mint fent a szövegben is látható. — Dieckhoff i. m. 54. s köv. l. állásfoglalása I. Miklós pápával szemben nem indokolt, tekintve a bolgárokhöz intézett levél célját.

³⁾ L. Karoli Magni Capitularia. Capitulare Aquisgranense a. 802. 35. cap. — Pertznel i. m. I. köt. — ... ut incestis nuptiis et se ipsos et caeteros maculare audeant, conjunctiones facere non praesumat, antequam episcopi presbyteri cum senioribus populi consanguinitatem conjunguntium diligenter exquirant; et tunc cum benedictionem jungantur... — A nyilvánosság követelésére nézve már láttuk fent 60. l. 1) jegyz. Pippin capitularéjának rendelkezését. — Nagy Károly capitulare-jával szemben nem látszik indokoltnak azon irányban keresni az érveket, hogy az a házasság egyházi megáldását akarta kötelezővé tenni — l. Friedberg Eheschliessung i. m. 59. l.; Dieckhoff i. m. 62. s köv. l.;

Ezen czélok megvalósítására irányuló törekvések s az egyház növekvő befolyása azt eredményezték, hogy a házasságmegalapítás nyilvánosságának részévé tették a pap közreműködését, a ki hivatva volt annak vizsgálatára, hogy nincs-e akadálya azon házasságkötésnek, és a ki hivatva volt utóbb a megkötött házasságot megáldani.¹⁾

Ezért lehetséges az, hogy a római jog uralma körében a papnál bejelentett házasságot előtte meg is kötik, és látjuk

Scherer *Benedict Levita* i. m. 23. l.; *Salvioli. La benedizione nuziale* i. m. 13. s köv. l. —; mert a tulajdonképi cél az egyháznak a szövegben foglalt feladatok érdekében való igénybevétele; l. így *Sohm. Eheschliessung* i. m. 181. s köv. l.; *Beauchet* i. m. 30. s köv. l.; s részben így *Desforges* i. m. 101. l.

¹⁾ Ezzel függnek össze a *Benedictus Levita* és *Pseudo-Isidor* gyűjteményének ide vonatkozó részei is, a melyekről részletesen szólnak *Scherer Benedict Levita* i. m. főleg 23. s köv. l.; *Beauchet* i. m. 31. s köv. l.; *Desforges* i. m. 103. s köv. l.; *Sohm* is *Scherer* i. m. ismertetésében *Zeitschrift* i. m. 173. s köv. l. — A hol itt az áldás követelésén nagyobb súly fekszik, ott ez is főleg az említett cél érdekében történik, a mit jellemzően igazolnak ezen helyek közül azok, a melyek az özvegyekre vonatkoznak, s azokat szembeállítják az első házasságokkal, a melyekkel szemben az özvegy házasságának az egyház által kizárt megáldását mellőzik; l. erre nézve *Benedicti Capitularium Liber III.* (az eredeti munka jelzése szerint VII. könyv) 463. tit. — *Pertznél* i. m. II. köt. — ... *Aliter enim legitimum, ut a patribus accepimus et a sanctis apostolis eorumque successoribus traditum invenimus, non fit conjugium, nisi ... suo tempore sacerdotiler, ut mos est, cum praecibus et oblationibus a sacerdote benedicatur, et a paranimfis, ut consuetudo docet, custodita, et sociata a proximis, et tempore congruo petita legibus detur et solemniter accipiatur ...*; a melylyel megegyez a *Pseudo-Isidor* gyűjteményben a III. *Pseudo-Evaristus* II. cap. — *P. Hinschius. Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni. Lipsiae, 1863.* 87. s köv. l. —; s főleg l. *Bened. Lev. i. k.* 179. tit. ... *Sancitum est, ut publicae nuptiae ab his, qui nubere cupiunt, fiant ... prius conveniendus est sacerdos, in cujus parochia nuptiae fieri debent, in ecclesia coram populo. Et ibi inquirere una cum populo ipse sacerdos debet, si ejus propinqua sit an non, aut alterius uxor vel sponsa vel adultera. Et si licita et honesta omnia pariter invenerit, tunc per consilium et benedictionem sacerdotis et consultu aliorum bonorum hominum eam sponsare et legitime dotare debet ... Sed postquam ista omnia probata fuerint, et nihil impedierit, tunc si virgo fuerit, cum benedictione sacerdotis, sicut in sacramentario continetur, et cum consilio multorum bonorum hominum publice et non occulte ducenda est uxor ...*

már a X. században, a germán jogok jogterületein is azt, hogy a papnak jelen kell lennie a mundium-átadással eszközölt házasságkötésnél, a melyet ő azután megáld.¹⁾

Ez utóbbi eljárás és közreműködés nem a templomban s nem a házassági misével kapcsolatban megy végbe, hanem bárhol, a hol a mundium-átadást eszközölni szokták.²⁾

¹⁾ Fent 62. l. 1) jegyz.-ben említve volt II. András királynak házassága Beatrixszal, a melynél a házasság, a közreműködő mantuai püspök előtt, a templomon kívül, s minden egyházi szertartás nélkül kötött meg; Salvioli. La benedizione nuziale i. m. 8. s köv. l. még több esetet említ annak illusztrálására, hogy az olasz házasságkötési szokások szerint egyházi személy és többek, tehát a nyilvánosság előtt eszközölt consensus kijelentéssel is lehetett házasságot kötni, a nélkül, hogy ahhoz kezdetben akár a házasság megáldása, akár a házassági mise járult volna; a mely nézetet akként lehet helyesbíteni, hogy az egyházi személyt a nyilvánosság s hitelesség garantiájával felruházott személynek tekintették, a ki előtt szintén lehetett házasságot kötni, azonban miután a házasságot nem a mise keretében kötötték meg, azért a házasságkötésről szóló leírásokban ezen esetekben szükségtelennek tartották a házasság megáldását, s a házassági mise alkalmazását külön felemlíteni, a melynek alkalmazására s igénybevételére nézve l. pl. Friedberg. Eheschliessung i. m. 76. l., a hol közli Roger siciliai királynak Pertile i. m. III. köt. 259. l. (70.) jegyz. által is közölt Constitutióját, a mely az egyházi áldást előírja, meghagyva »solemnitate debita et sacerdotali benedictione matrimonium solemniter et publice celebrari« — természetesen az özvegyre nézve kimondva, hogy »hujus necessitatis vinculum relaxamus«; l. még a későbbi időre nézve Brandileone. L'intervento i. m. 102. s köv. l. s itt a jegyz.-ben közölt helyeket; s magánál Salviolinál is i. m. 23. s köv. l. — A mundium-átadással eszközölt házasságkötésnél való jelenlét említeni szokott példái közül — mellőzve itt a Sohm. Eheschliessung i. m. 162. l. által legrégibbnek jelzett emléket, a Judit s Ethelwulf már érintett házasságkötését — felemlíthető a X. század első feléből fenmaradt angolszász házasságkötési formula, a melyet közel Schmid i. m. 390. s köv. l. s utána német fordításban Friedberg. Eheschliessung i. m. 35. l.; Sohm. Eheschliessung i. m. 315. s köv. l.; Dieckhoff i. m. 69. s köv. l. Ezen formula ide vonatkozó 8. pontja szerint a nő átadásánál »Huic dationi debet interesse presbyter, qui cum Dei benedictione debet eorum consortium adunare in omnem sanctitatem«, a mivel kapcsolatban a 9. pont szerint »Bonum est etiam providere, ne ex aliqua consanguinitate sibi pertineant, ne juste postmodum separentur, qui sceleratis nuptiis convenerunt«; l. még ehhez Schmid i. m. 562. l.; s Dieckhoff i. m. 71. s köv. l.

²⁾ Sohm. Eheschliessung i. m. 317. l. a papnak még az előző jegyz.-ben említett angolszász formula szerinti szereplésében is a közép-

Miután azonban, főképen az egyház befolyása következtében, a házasulók személyisége,¹⁾ s ezzel a házasság megalapítására irányzott consensusnak jelentősége és szükséges volta, a mundium átruházásával s a mundiummal rendelkező személy akarataival szemben előtérbe lép,²⁾ ezen consensus megállapítását s ezzel a házasság nyilvános megalapítását, a szintén megkövetelt megáldással olyképen hozták kapcsolatba, hogy a mundium átruházását s ezzel kapcsolatban a házasság megalapítását a templom elé hozták, a mely actusokhoz csatlakozott azután időbeli összefüggésben is, az ekként megalapított házasságnak megáldása a templomban, a házassági misében.

Az átalakulás ezen alakját tanúsítják a különböző ritualék, a melyek a házasságmegalapítás ezen alakját tovább is fejlesztik és mind általánosabbá is teszik.

Kezdetben — így a XI. században — ezen eljárás részletes befolyására nézve a következőket látjuk.³⁾

---

korban általában szokásos templom ajtaja előtti átadásnál való közreműködését látja, a mi azonban közelebből nem igazolható.

¹⁾ Az egyház ezen szempontból elfoglalt álláspontjára, működésének irányára, annak fejlődésére s hatására nézve, egyes forráshelyekre való utalással l. különösen Scaduto i. m. 117—167. §§-nak a házasságra vonatkozó részeit; l. még Sehling i. m. 34. s köv. l.; Esmein i. m. I. 154. s köv. l.

²⁾ L. fent 64. s köv. l.

³⁾ Jellemzők e pontra nézve a Martene által i. m. közölt francia ritualék, a melyek közül a — szerinte körülbelül a XI. század kezdetén alkalmazásban állott — rennesi rituale i. m. II. 127. s köv. l. Ex mscr. missali Redonensi, a következő felvilágosításokat nyújtja: *In primis veniat sacerdos ante ostium ecclesiae indutus alba atque stola cum benedicta aqua: qua aspersa interroget eos sapienter utrum legaliter copulari velint et quaerat quomodo parentes non sint, et doceat quomodo simul in lege Domini vivere debeant. Deinde faciat parentes auditi mos est dare eam, atque sponsum dotalitium dividere, cunctisque audientibus legere. Ipsumque suae sponsae libenter dare. Anulo quoque benedicto in nomine sanctae Trinitatis, eam in dextra manu sponsare faciat, atque honorare auro vel argento, pro ut poterit sponsus. Postremo benedictionem inibi faciat quae in libris continetur. Qua finita, intrando in ecclesiam, missam incipiat. Sponsus autem et sponsa, candelas ardentes in manibus tenentes et offertorium, missam audientes offerunt, et antequam Pax Domini dicatur, ante altare sub pallio vel alio quolibet opertorio, sicuti mos est, eos benedicat: ad ultimum praedictus sponsus pacem de presbytero*

A pap a templom ajtaja elé — ante ostium ecclesiae — jön albával és szentelt vízzel, a melylyel meghinti a házassulókat, a kiket egyúttal megkérdez házassulási akaratuk felől.

Ezután a pap vezetése mellett a szülők átadják a leányt a jegyesnek, a ki a dos-t biztosítja, s adja a menyaszonynak.

Egyúttal a házassági hűség jelét képező megáldott gyűrűvel kötelezi, s arannyal vagy ezüsttel megajándékozza a nőt.

A templom előtti eljárást befejezi a papnak a házasokra adott áldása.

Ezen eljárás után a házások a templomba vonulnak a mise hallgatása végett, a hol a pap újra megáldja őket.

Itt még találkozik a házasság megalapítása a mundium átruházásával.

Az utóbbi tisztán világi jogügylet, a melyet a mundiummal rendelkező személyek végeznek s a melyet nem lehetett a templomba bevenni.

Ellenben a tulajdonképeni házasság megalapítását, mely a házassulók consensusának kifejezésében, a dotatióban, a gyűrűnek átadásában és az arrha nyújtásában megy végbe, a házassulók maguk végzik, még pedig a papnak vezetése s áldó tevékenysége mellett.

A mely közreműködésében a pap már itt a templom előtt, albával és szentelt vízzel, egyházi személy minőségében vesz részt, s a míg a mundiummal rendelkező személyek a

---

accipiat, suaeque sponsae ipse ferat. — Az u. o. 128. l. közölt XII. századi lyrei ritualé Ex mscr. Pontificali monasterii Lyrensis némely eltéréssel egyezik az előbbivel; így kiemeli, hogy a házassulók »sub testimonio plurimorum« jönnek »ad januas ecclesiae«, s a gyűrű megáldásával kapcsolatban pedig »hic accipiat sponsus anulum et una cum sacerdote in tribus digitis dextrae manus sponsae imponat, etc.« Ezen ritualékat felhasználják, részben közlik Friedberg. Eheschliessung i. m. 61. s köv. l.; Sohm. Eheschliessung i. m. 159. s köv. l.; Dieckhoff i. m. 77. s köv. l.; Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 15. s köv. l.; Salvioli. La benedizione nuziale i. m. 14. s köv. l. — utóbbi azon hozzáttétellel, hogy nem mondható, hogy Olaszországban ezen formákhoz alkalmazkodtak volna a XIV. századig, mire nézve azonban l. a 78. l. 1) jegyz-et, a melylyel kapcsolatban még arra is kell utalni, hogy az olasz források folyton említést tesznek az »in facie ecclesiae« »in conspectu ecclesiae« végbement házasságkötésekről —.

mundiumot ruházzák át, addig a pap isten áldásával magát a házassági frigyét köti össze.¹⁾

Ezen összekötés azonban még nem tényleg végbemenő, reális összeadás, hanem csak azon áldásban és imákban jut kifejezésre, hogy isten kösse össze a házasokat.²⁾

A templomban végbemenő szertartásokban már semmi jogi tartalom nincs ezen időszakban; az semmi egyéb, mint a házassági misének bemutatása és a házasoknak ismételt megáldása.³⁾

Az eddigiekben ismertetett eljárásban változást idéz elő a nemi gyámság megszűnése, a minek következtében megszűnik ezen eljárásban a mundium átruházására vonatkozó rész.

Ez az oka annak, hogy a templom előtti eljárásban többé nem találkozunk a világiak általi átadással, s hogy miért tiltja az egyház általában a világiak általi összeadást⁴⁾

¹⁾ L. különösen így Dieckhoff i. m. 78. s köv. l., a hol helyesen emeli ki Sohm ellenkező álláspontjának téves voltát, a melyre nézve l. Sohm. Eheschliessung i. m. 161. s köv. s 163. l., a hol figyelmen kívül hagyja, hogy a házasságra vonatkozó actusokra itt a templom előtti eljárásban a szülők semmi befolyással, semmi részvétellel nem bírnak.

²⁾ Ezt juttatják kifejezésre az említett ritualékban foglalt s a templom előtti eljárásban a felekre adott áldás szavai: »Deus Abraham etc., ipse vos conjungat.«

³⁾ Ezen rész, pl. a rennesi ritualében a »Missa sponsi et sponsae« felirattal jelzi ezt.

⁴⁾ Igazolja ezt főképen több németországi zsinat — a melyekre utal Friedberg. Eheschliessung i. m. 30. l. 1. jegyz.; Sohm. Eheschliessung i. m. 70. l. 34) jegyz.; Dieckhoff i. m. 166. l. 236) jegyz.; Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 17. l. 2) jegyz.; Scherer. Kirchenrecht i. m. 237. l. 23. jegyz. — s a melyeket közölt J. F. Schanat — J. Hartzheim. Concilia Germaniae. Coloniae Aug. Agripin. III. köt. 1760.; IV. köt. 1761.; V. köt. 1763.; így Conc. Trevirense prov. 1227-ben V. can. — III. köt. 529. l. —: ... prohibemus ... ne Laici, quicumque sint, auctoritate sua sine Sacerdote aliquos matrimonialiter audeant conjungere; Statuta Joannis Episcopi Leodiensis an. 1287. IX. cap. V. — u. o. 695. l. —: Excommunicavimus ... Sacerdotes, Clericos, sive laicos, vel etiam mulieres et quoscumque, qui aliquas personas clandestine ... praesumpserint copulare; Syn. Pragensis an. 1355. I. cap. — u. o. IV. 397. l. —: ... Laici sub excommunicationis poena nubentes non audeant

Azonban ezen változás daczára sokáig megmarad a templom előtt végbe menő eljárás, a melyben azonban most már csak a pap szerepel.

A pap a rituálék tanúsága szerint a templom ajtaja előtt, s ha senki akadályt nem jelentett be, megkérdezi a házasulókat a házasságkötésre vonatkozó akaratuk felől.¹⁾

copulare; Conc. prov. Magdeburgense an. 1370. XXXII. — u. o. 424. l. — s ezzel egyezően a Conc. Prov. Magdeburg. an. 1403. — u. o. V. 705. l. — : ... statuimus, ne quis laicus ... presumat, aliquos matrimonialiter copulari in domibus, vel extra etiam in Ecclesia, utöbbinál azon indokolással: cum laicis Sacramentorum administratio penitus sit interdicta. — Említhető még a Brandileone. L' Intervento i. m. 108. s köv. l. a jegyz.-ben közölt, 1571. évi aleriai egyházmegyei zsinat határozata ... molti laici et notarii ... presumono di voler essi celebrare matrimonii ... per tanto commandiamo sotto pena di scomunica, da essere ipso facto incorsa, che niuno laico ardisca di volere celebrare matrimonii. — Ezen tilalmak magyarázatára nézve l. az előbb említett m. és h.

¹⁾ Az átalakulás fokozatos menetét tanúsító s az átalakulás kifolyását képező eljárásra vonatkozó nagy számú rituálé közül különösen jellemző a XIV. századbeli roueni rituale — Martennél i. m. II. 132. l. Ex mscr. missali eccl. Rotomagensis —, a mely szerint a pap a templom ajtaja előtt francia nyelven kijelenti, hogy a házasulókra vonatkozó kihirdetést három vasárnapon eszközölte, s miután akadály nem merült fel, jelen alkalommal ismétli azt. Et si tunc aliquod impedimentum non intervenerit, det eam marito. Et primo inquirat nomen utriusque, nisi sciverit. Postea dicat verbis Gallicis, primo ad virum: N. Veux-tu avoir N. a femme et epouse, etc. Tunc vir respondeat, Volo, aut Ouy. Postea dicat viro. Que lui baille tu? Vir respondeat. Ma foy. Tunc parí forma quaerat a muliere omnia et singula supradicta, et respondeat mulier sicut vir. Tunc sacerdos det eam viro, dicens verbis latinis: Et ego conjungo vos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Amen. — Deinde benedicatur annulus... Hic sponsus capiat annulum etc. et faciat tangere annulum ad universos digitos mulieris: primo ad pollicem dicendo verbis Gallicis: N. de cest anel te espouse, et de mon corps te honoure, et cest argent te doue etc. — A XV. századi párizsi rituálé szerint — Martennél i. m. 134. s köv. l. Ex mscr. missali eccl. Parisiensis — a gyűrű átadása után »sponsus per manum sacerdotis primo ponat in pollice sponsae post presbyterum dicens ista verba etc.« — Az amiensi rituálé szerint pedig — Martennél i. h. 133. l. Ex mscr. Pontificali eccl. Ambianensis — a házasulók consensusának kijelentése után, a pap kijelenti: »Jean je vous donne Marie. Marie je vous donne Jean.« — A chalonsi rituálé szerint — Martennél i. h. 135. l. Ex vetusto Rituali eccl. Cata-

A mint a házasulók ezen kérdésre szóval, illetőleg a hűségre kötelezés symbolumát képező gyűrűadással¹⁾ s más arrha

launensis — a pap kijelenti: *Et ego affido vos in nomine Patris etc.*; egy Dieckhoff által i. m. 105. s. köv. l. Selden után közölt straszburgi rituáléban a pap a következő kijelentést teszi: *Ideo matrimonium per vos contractum confirmo, ratifico et benedico. In nomine Patris etc.*; az angol egyház ma is alkalmazásban álló házasságkötési rituáléja szerint pedig — a mit Sohm. *Eheschliessung* i. m. 176. l. 49) jegyz. is kiemel — a pap csak azt jelenti ki a felek megegyezése alapján, hogy a házasság meg van kötve — l. pl. Binghamnél i. m. 166. l. —: *Forasmuch as M. and N. have consented together in holy wedlock, and have witnessed the same before God and this company, and thereto have given and pledged their troth either to other, and have declared the same by giving and receiving of a Ring, and by joining of hands; I pronounce that they be Man and Wife together, In the Name of the Father etc.* — A fenti rituálékat felhasználják, részben közlik Friedberg. *Eheschliessung* i. m. 62. s. 95. l.; Sohm. *Eheschliessung* i. m. 165. s. köv., s. 174. s. köv. l.; Dieckhoff i. m. 77—107. l. s. főleg 77. s. köv., 89—93., 103. s. köv., s. 105. s. köv. l.; Kováts Gy. *Házasságkötés* i. m. 17. s. köv. l. s. 24. l. 4) jegyz. s. 25. l. 1) jegyz.; a 29. l. arra is utal, hogy az ante fores ecclesiae eljárás Magyarországon sem volt ismeretlen, azonban abban nem érvényesül a traditio, a copulatio, miután a jogfejlődés itt nem a mundium-vétellel kapcsolatos házasságmegalapításból indul ki, illetőleg nem áll azzal kapcsolatban; a Freisen által közzétett észak-német rituálékban i. m., továbbá Manuale Curatorum secundum usum eccl. Roskildensis. Paderborn, 1898. 15—22. l.; s. Liber Agendarum eccl. et dioecesis Sleszwicensis. Paderborn, 1898. 61—68. l. szintén a templom előtti oly eljárások foglaltatnak, a melyekben a pap részéről nincs összeadási, vagy hasonló kijelentés, pl. az aabói rituálé szerint: *Cum autem venerint ad hostium ecclesie benedicendi interroget sacerdos utriusque voluntatem sic dicendo. Vis tu N. ipsam recipere in uxorem etc. Tunc sponsus respondens sacerdoti vertens se ad sponsam dicat. Ego te recipio N. exnunc mihi in uxorem in nomine domini. Postea interroget sponsam etc. Item benedictio annuli... Tunc... accipiat sponsus anulum de sacerdote dicente et incipiente etc. Hic introducuntur in ecclesiam etc.* Ennek magyarázata — úgy látszik — az, hogy itt az egyházi befolyás a mundium-átadástól függetlenül, már kifejtettebb eljárás formájában nyert tért; legalább erre engednek következtetni az egyházi befolyásra vonatkozó adatok; l. Lehmann i. m. 5. §.; Winroth i. m. 68. s. köv. l., s. e. pontra nézve különösen is 93. s. köv. l.

¹⁾ L. Brandileone — már említett ért. — *Die »Subarrhatio cum anulo«* különösen 335. s. köv. l.; erre utal pl. a Judit és Ethelwulf házasságkötési rituáléjának már érintett azon helye: *Accipe anulum, fidei et dilectionis signum, atque conjugalis conjunctionis vinculum.*

nyújtásával is kifejezik a házasság megalapítására irányuló consensusukat, erre a pap — esetleg a kezek összefűzése mellett — szóval kijelenti, hogy a házasokat az Atya, Fiú és Szentlélek nevében összeköti; vagy kijelenti, hogy őket kölcsönösen egymásnak adja; vagy végül megerősíti, helybenhagyja és megáldja az általa megkötött házasságot.

A templom előtt — in facie ecclesiae — végbemenő ezen eljárás után a házasok ekkor is a templomba vonulnak a házassági mise meghallgatása végett.

Ezen eljárásoknál is a súlypont a házasság megalapítására irányzott consensusnak kijelentésén fekszik.

Ezzel szemben a papi közreműködés lényege csak abban áll, hogy a házasság megalapítására irányzott maritalis consensus meglétét constatatálja, és ezzel kapcsolatban akár megerősítse, helybenhagyja, akár csak egyszerűen tanúsítsa azt, hogy a consensus kijelentése alapján a házasság meg van kötve.¹⁾

¹⁾ A házasságkötésnél ekként közreműködő egyházi személy ezen közreműködésének s eljárásának alapjára nézve a szövegben kifejtettektől eltérőleg a következő nézetekkel állunk szemben: 1. Sohm főképen Eheschliessung i. m. 67. s köv. l., kapcsolatban 167. l. fejt ki és formulázza azon álláspontot, hogy a nemi gyámság megszűntével, s a nő személyi önállóságának beálltával, a nő önmaga adja át magát a jegyesnek, ezen ú. n. Selbsttrauung abban áll, hogy a menyasszony, vagy a felek szabadon választanak bárkit, a kinek hűségére bizza magát a nő azon czélból, hogy őt a jegyesnek átadja, illetőleg őket összeadja; ez a választott gyám, a »gekorener Vormund«; a pap is ily megbízott, a ki mint választott gyám segíti a nő önátadását; ténykedése világi tartalmú családi hatalomnak gyakorlásában áll, jogalapja a kapott megbízás, a nyert traditio; így nálunk Kováts Gy. Házasságkötés i. m. 16. s köv. l. — 2. Friedberg. Eheschliessung 25. l. s ezzel kapcsolatban 93. s köv. l.; majd Kirchenrecht i. m. 447. s köv. l. szerint az egyházi személy a régi orator, Fürsprecher helyébe lép, helyesebben ennek minőségében jár el, mint oly személy, a ki vezeti az egész eljárást, kérdést intéz a házassulókhoz házassulási akaratur felől, megállapítja a consensus fenforgását, kapcsolatba hozza a házasságkötést a nyilvánossággal, ezen alapon össze is köti a házasokat a jelen levő személyek, illetőleg a pap az egyház garantiája alatt; az orator működése nem lényeges, megbízatása akár a családtól, akár a jegyesektől indulhat meg, s ő a gyámi hatalom birtokosa s annak ténykedése mellett is eljárhat. Ezen felfogás körén belül Thaner i. m. 222. s köv. l. különös súlyt helyez arra, hogy az itt szóban levő orator nemcsak egymás között közvetíti a felek kijelentését, hanem a nyilván-

S ha valamely ritualé szerint a pap a házasokat szóval, illetőleg valamely symbolikus ténykedéssel összeköti, összeadja, akkor is csak a házasulók consensusának kijelentése alapján létrejött házasság létrejöttét juttatja kifejezésre s erősíti meg a felbonthatatlan kapcsolat, a kölcsönös odaadás megalapításának kifejezésével, a melynek semmi köze sincs a germán átadáshoz, a puellae traditio-hoz, hanem a házassági misékben s az egyházi íróknál ismétlődő azon gondolatnal áll kapcsolatban, hogy a házasokat isten köti össze egymással a házassággal.¹⁾

A mit különben legjobban bizonyít azon tény, hogy ezen összeadás, összekötés nem constitutív része, nem szükséges kiegészítéssel, az államhatalommal is összekapcsolja azt, kérve a polgárság,

a közszervezet hozzájárulását, a melybe az új házaspár be akar lépni. — 3. Brandileone főleg L' intervento i. m. XIII. 91. l.-től kezdve, s Note ad un istrumento matrimoniale i. m. 16. s köv. l. szerint eredetileg az állam képviselője, a közhatalom közege működött közre a házasságkötésnél, a mely közreműködés utánzatát képezi bármely más személynek belépése ezen helyre, a melyet az egyház is úgy vett igénybe, hogy erre az előzmények nem adnak igazolást. — 4. Scheurl. Eheschliessung i. m. 113. s köv. l. s Das gem. deutsche Eherecht i. m. 57. s köv. l. szerint a pap összeadási tevékenysége a házasság megáldásából fejtett ki, mint olyan eljárás, a melyben a pap Isten helyetteseként kifejezésre juttatja, hogy a házasokat Isten összekötötte, s egyuttal a házasokat a tényleges életközösség folytatására egymásnak átadja; a mivel szemben Dieckhoff szerint i. m. 72. s 80. l. az egyház itt a régi egyház megáldott eljegyzését kapcsolja a nő átadása világi actusához, s ezzel a házasság emberi egybekötéséhez az isteni egybekötést kapcsolja; s végül Scherer. Kirchenrecht i. m. II. 237. l. 24. jegyz. — a fejlődés alakzatainak érintése nélkül — hangsúlyozza, hogy az összeadó lelkész sem nem gyám, sem nem copulator, hanem az egyház közege, a kinek tevékenysége a házasulók consensusával kapcsolatos declaratorius tevékenység.

¹⁾ Ennek sok példáját nyújtják az ezen dolgozatban említett s közölt szent atyáknak, pl. Tertullióknak s a házassági miséknek ide vonatkozó helyei; ezzel áll kapcsolatban az is, hogy az egyházi eljáráson kívül is állandó használatban áll — a világi források tanúsága szerint — az ezen gondolatra való utalás; l. pl. a Formula Salica Lindenbrogiana. 7. Libellum dotis — Zeumernél. Monumenta Germ. Histor. Formulae. Hannoverae, 1886. 722. l. —: . . quandoque dies nuptiarum evenierit et nos Deus insimul conjunxerit; s említik annak több példáját Brandileone s Patetta i. m. — L. különben ezen gondolatra nézve Scheurl. Eheschliessung i. m. 114. s köv. l.; s Das gem. d. Eherecht i. m. 57. s köv. s 60. l.; Dieckhoff i. m. 71. s 79. l.;

szítése a házasságmegalapításnak, a mely nélkül épen azért a házasság az ezen eljárást megállapító ritualék alkalmazásában léte idejében is érvényesen jöhetett létre.

Ezen házasságkötési forma csak közvetlenebb kapcsolatba hozza a konkrét házasságkötést az egyházzal, a melynek garantiája alá helyezi azt a házasságmegalapítás nyilvánossága, a consensus fenforgásának biztosítása s tanusítása, s a házassági akadályok megállapítása s lehető megelőzése szempontjából.¹⁾

S az egyház ezen helyről a legközvetlenebbül s legnagyobb sikerrel vihette tovább a fejlődés munkáját, s — mint láttuk — ezen helyről alakította át a germán házasságkötési jog korábbi alakját.

Mert az egyház már a XII. század második felében, mint egységes házasságjogának törvényhozó rendezője s szabályozója, ezen törvényhozói alkotásaival fejezi be az addigi fejlődés menetét, s a további fejlődést már csak ezen egységes és egységesítő házassági jog további szabályozása és érvényre juttatásának története képezi.

---

¹⁾ L. Friedberg. Kirchenrecht i. m. 447. s köv. 1.

befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. *Zlinszky Imre* lev. tagtól 80 fill. — VIII. Bertha Sándor emlékezete. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 fill. — IX. Magyarország városai és városjogai a multban és jelenben. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 80 fill.

Ötödik kötet. 1877.

I. A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténet köréből. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 60 fill. — II. Fényes Elek emlékezete. *Keleti Károly* r. tagtól. 40 fill. — III. A társadalom keletkezéséről. *Beöthy Leó* 1. tagtól. 1 kor. 20 fill. — IV. A »Servitus fumi immitendi« hazai jogunk rendszerében. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 fill. — V. Magyarország népességének szaporodása és fogyása országrészek és nemzetiségek szerint. *Keleti Károly* r. tagtól. 40 fill. — VI. Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) *Zlinszky Imre* 1. tagtól. 80 fill. — VII. Emlékezésd alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 80 fill. — VIII. Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából. *Konek Sándor* r. tagtól. 80 fill. — IX. Magyar hölgyek leveleiről. *Deák Farkas* 1. tagtól. 40 fill.

Hatodik kötet. 1880.

I. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedései mozgalmi *Dr. Konek Sándor* r. tagtól. 60 fill. — II. Nagy férfiak szerepe a történelemben. *Zsilinszky Mihály* 1. tagtól. 40 fill. — III. Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány. *Jakab Elek* 1. tagtól. 60 fill. — IV. Emlékezésd Urházy György felett. *Szilágyi Sándor* r. tagtól. 20 fill. — V. Palaczky Ferenc emlékezete. *Zsilinszky Mihály* lev. tagtól. 40 fill. — VI. A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. *Dr. Weisz Bélától.* 20 fill. — VII. A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogi irodalmi és nyelvészeti tanulmány, tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, multjára, multtára és gyökeres javítására. *Irta Bakos Gábor.* 40 fill. — VIII. A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. *Kautz Gyula* r. tagtól. 40 fill. — IX. A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. *Irta Láng Lajos.* 60 fill. — X. Gróf Teleki Domonkos emlékezete. *Irta Deák Farkas.* 40 fill. — XI. Emlékezésd Zlinszky Imre 1. tagra. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 fill. — XII. A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Székfoglaló értekezés *Hajnik Imre* r. tagtól. 80 fill.

Hetedik kötet. 1882.

I. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint. *Dr. Medveczky Frigyes*től. 40 fill. — II. A nemzetiségi viszonyok Magyarországbán az 1880. évi népszámlálás alapján. *Keleti Károly* r. tagtól. 80 fill. — III. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877—1879. *Konek Sándor* r. tagtól. 1 kor. 40 fill. — IV. A magyar felsőház reformja. *Irta Tóth Lőrincz* r. tag. 1 kor. 20 fill. — V. B. Fötvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az állal dalomra« című munkájáról. *Trefort Ágoston* t. tagtól. 20 fill. — VI. A ministeri felelősség eredete az európai alkotmánytörténelemben. *Schvarcz Gyula* 1. tagtól. 40 fill. — VII. A vasuti ügy s a posta- és távirai ügy közti összeköttetés Magyarországbán a közlekedési és névszerint a vasuti jog szempontjából. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 fill. — VIII. Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma. *Schvarcz Gyula* 1. tagtól. 40 fill. — IX. A Demokrácia eszméje és szervezete. *Dr. Kunecz Ignác* pozsonyi kir. akad. jogtanártól. 80 fill. — X. Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. *Kovács Gyula* lev. tagtól. 80 fill.

Nyolczadik kötet. 1885.

I. Montesquien elmélete. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 60 fill. — II. Fegy-házi tanulmányok. I. Ilavai fegyház. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — III. A szerzői jogról szóló törvény. (XVI. t. cz.) *Apáthy István* r. tagtól. 40 fill. — IV. További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. *Schvarcz Gyula* 1. tagtól. 80 fill. — V. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. *Hajnik Imre* 1. tagtól. 40 fill. — VI. Melvik görög állam közelített meg a képviselői rendszer alap gondolatát. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 20 fill. —

VII. A népoktatás hazánkban 1869—1884. *Láng Lajos* 1. tagtól. 80 fill. — VIII. Emlékezők a nemzetközi börtönügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24.) *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — IX. Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. *Schvarcz Gyula* 1. tagtól. 1 kor. — X. A két utóbbi évtized államformatani irodalmának kritikai méltatásához. *Schvarcz Gyula* 1. tagtól. 1 kor.

Kilenczedik kötet. 1887

I. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. *Schvarcz Gyula* 1. tagtól. 1 kor. — II. Az athenei állam és társadalom jelentősége az emberi haladásra nézve Klestenestől Ephialtesig. (507—461—2-ig Kr. e.) *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — III. A közepoktatás hazánkban (1867—1886) *Láng Lajos* 1. tagtól. 80 fill. — IV. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmány jog történelmében. Székfoglaló értekezés. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — V. Dante mint politikai író. *Domanovszky Endre* 1. tagtól. 20 fill. — VI. Fegyházi tanulmányok. A rabmunka. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — VII. A jog- és állambölcsészet feladatai. Székfoglaló. *Dr. Pulszky Ágost* 1. tagtól. 40 fill. — VIII. Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában. *Concha Győző* 1. tagtól. Székfoglaló értekezés. 40 fill. — IX. Magyarország népmozgalma 1880—1885. *Láng Lajos* 1. tagtól. 60 fill. — X. Tudomány és társadalom. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor.

Tizedik kötet. 1888.

I. Adalékok a római alkotmány-politikához és államjoghoz. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 80 fill. — II. Adalékok a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — III. Demologiai tanulmányok. *Kőrösi József* 1. tagtól. 80 fill. — IV. A visszaesés okairól s óvszereiről. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — V. A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon III. András óta. *Schvarcz Gyula* r. tagtól 1 kor. — VI. Sextus Caecilius Africanus jogtudós. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 1 kor. 20 fill. — VII. Báro Wüllerstorff és a szabadkereskedés meghonosítása az osztrák-magyar monarchiában. *Mattlekovits Sándor* 1. tagtól. 1 kor. — VIII. Az 1839/40-diki országgyűlés viszhangja az irodalomban. *Ballagi Géza* 1. tagtól. 1 kor. 80 fill. — IX. Taras, Syrakusa, Akragas és egyéb görög államok demokrátiája. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — X. A specificatio. *Hoffmann Pál* 1. tagtól. 80 fill.

Tizenegyedik kötet. 1890.

I. Justinianus »Omne reipublicae« kezdetű rendelete a jogi oktatás tárgyában. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 1 kor. 20 fill. — II. A tudományos és irodalmi kitünőségek jogzime a felsőházi tagságra. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. 40 fill. — III. Az athenei alkotmánytörténelem korszakai azon csak imént fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. 20 fill. — IV. A rövid tartamu szabadságvesztés-büntetések s a föltételes elítélés. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 80 fill. — V. További tanulmány a legújabbán fölfedezett *Ἀθηναίων πολιτεία* fölött. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. 40 fill. — VI. A birtoki jogtan kétségei. *Hoffmann Pál* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 30 fill. — VII. Az adóeszmény. Tudományos és gyakorlati szempontból. *Hegedűs Sándor* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 60 fill. — VIII. Magyar tengerjog. *Nagy Ferencz* 1. tagtól. Székfoglaló értekezés. 90 fill. — IX. Az otthon védelme a magyar büntető jogban. *Fayer László* 1. tagtól. Székfoglaló értekezés. 60 fill. — X. A jegybankok nemesérzcz-politikája. *Földes Béla* 1. tagtól. 80 fill. — XI. Korunk uralkodó eszméi. Székfoglaló értekezés. *Asbóth János* 1. tagtól. Ára 50 fill. — XII. Állami önkormányzat. Székfogl. értekezés. *Kuncz Ignác* 1. tagtól. 1 kor. 20 fill.

Tizenkettedik kötet. 1897.

I. Carlyle Tamás társadalom-politikai rendszere. Székfoglaló értekezés. *Gaál Jenő* 1. tagtól. 1 kor. 50 fill. — II. Az ausztriai császári cím fölvételéről. Székfoglaló értekezés. *Nagy Ernő* 1. tagtól. 80 fill. — III. Herodotos és Anytos psephismája. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 80 fill. — IV. Évtizedünk egyenes adóreformjairól. *Ráth Zoltán* 1. tagtól. 1 kor. 80 fill. — V. Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén. *Ráth Zoltán* 1. tagtól. 90 fill. — VI. A rendőrség természete és állása szabad államban. *Concha Győző* r. tagtól. 80 fill. — VII. A sociologia sarktétele. *Dr. Hegedűs Loránttól*. 2 kor.